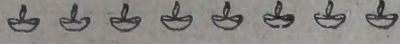

वर्णकण्ठ दायम्स

दिवाळी अंक १९८९

रु. ४/-

कोंकण टायम्स

Regd. R. N. No. 39874/83

दिवाळी अंक १९८९

रु. ४/-

दिवाळेची परबो

सगळे अपसमज पयस जांव
मेकळेपणान आमी नांदू भाव भाव

- संगदक :
तुकाराम शेट
- संपादन पालव :
प्रकाश द. नायक
महादेव भोसले
- उजवाडावपी :
हिरा शेट
- छापपी :
रवि मुद्रणालय,
बेळगांव
फोन : २३०७९

- कोंकण टायम्स पब्लिकेशन
बेती, बार्देश, गोंय ४०३१०१

लेखांतली मतां त्या त्या लेखकाचीं

गोंयकारांच्या कल्याणाक कोंकणीक लोकाश्रय

नमस्कार,

कोंकण टायम्साचो दिवाळी अंक भेटयताना आमकां खोस भोगता. हो अंक खूब जाणांच्या कश्टान आनी सृजनशक्तीतल्यान तयार जाला. असो अंक तुमकां भेटयताना आमकां जो निर्मितिलो आनंद मेळटा, तोच तुमकां भेटतलो म्हणून आमचें मन व्हड खोशेन भुरकुट्टा.

जे भाशेतल्यान आमी निर्मिती घडयतां, विचार आनी मन उगतायतां, ती आमची कोंकणी भास बऱ्याच मळांनी पावत आसा. गोंय विधानसभेत राजभाशेचो कायदो पास जालो पूण आजुनय हो कायदो चालीक लांवक ना. हो कायदो चालीक लायल्लो जाल्यार लोकांक किदें नुकसान जावपाचें? ना, वयल्यान लोक आनी सरकार हांचो सुसंवाद घडपाक वरें जावपाचें. शासनांत कोंकणी उपकारायल्ल्या कारणान कोंकणी जाणा जाल्ल्या गोंयकाराकूच नोकरेची संद मेळनाची. असो कोंकणीचो पोटापाण्याको संबंद येयल्याकारणान लोक कोंकणीचो पालव घेवपाचे.

एक देवनागरी आनी एक रोमी लिपयेतल्यान अशी दोन दिसाळीं दिसपट्टीं लोकांमुखार येत आसात. सहज, सोपे आनी आपले भाशेतल्यान लोकांक खबरो वाचपाक मेळटा. विचारमंथन जाता. आनी लोकांक आपले पडबिंब तांतूत दिश्टी पडटा. लोकांचे गरजेतल्यानूच कोंकणी दिसाळ्यांक लोकाश्रय मेळत आसा.

टिवीसारकें प्रभावी माध्यम आयज कोंकणीत आसप गरजेचें. लोकांचे सहज आनी उस्फूर्त भाशेतल्यान लोकांचे मनोरंजन जावपाचें आनी लोकांक ज्ञान मेळपाचें याखातीर लोकांनी गोंयांत स्वतंत्र टवी निर्मिती केंद्राखातीर नेटान मागणी करपाक जाय.

आयज साहित्य, संस्कृतीच्या मळार लोक आपले उत्फरके कोंकणीतल्यान बरेतरेन उक्तायतात. कोंकणीतल्यान तर शिक्षण सहज सोपें जाता. कोंकणी खातीरूच गोंयकारांच्या व्यक्तिमत्वाक आनी अस्तित्वाक बरी राखण मेळ्ळ्या. आतां तर गोंय घटक राज्य जावन गोंयकारांचे हांवेंस फळाक येवपाक लागले. आयजमेरेन गोंयकारांक कोंकणी आवय आदार दिता, बळ दिता आनी महत्वाकांक्षा भागयता. कोंकणी वरवींच गोंयकारांचे कल्याण जातले म्हणून आमी सगळ्यांनी कोंकणीचो सगळ्या मळांनी उपेग करतलो म्हूण संकल्प करूंया.

— संपादक

बरपावळ

- आमचें दायज : जैनांचे योगदान
- रविन्द्र केळेकार
- शाणो कोण, पिसो कोण ?
- चंद्रकांत केणी
- देशाचे स्वतंत्रताये पासत...
हांव आतंकवादी जातां !
- पद्मश्री र. वि. पंडीत
- कोंकणीतल्या ललित साहित्याचो पांवडो
- प्रा. हरिश्चंद्र नागवेंकार
- हांवें पळयिल्लें क्रांतीचें पयलें ल्हार
- नागेश करमली
- रणखेव
- महाबळेश्वर सैल
- जिवीत होळत आसा
- गोकुलदास प्रभू
- पावला कणकणी :
सव्यसाची शंकर भांडारी
- उल्हास यशवंत नायक
- हांमो जिणेचो
- नरेंद्र केळेकार
- म्हाका आवडलेलें कोंकणी पुस्तक :
जायो जुयो
- शैलेश सरदेसाय

- कमाल जमीन धारणा विधेयकाचो
गोंयांत लाभ
- प्रकाश वि. तळवणेकार
- शणै गोंयबाब- एक इतिहास संशोधक
- निळकंठ हळर्णकार
- २००१ सालांत गोंय आनी गोंयकार
- स्मिता गोविंद हेदे
- गोंयचो सामान्य मनीस आनी
कोंकणी भास
- निर्मला भा. देसाय
- एका पोटाची काणी
- शशिकांत पुनाजी
- कविता :
- प्रकाश पाडगांवकार
- प्रकाश द. नायक
- निलबा खांडेकार
- शांती प्रभू तेंडूलकार
- पुर्णानंद च्यारी
- सौ. नयना नंदकिशोर आडारकार
- अशोक शिलकार

धावे निवंद सर्तीतली कोंकण टायम्स इनामां :

शैलेश सरदेसाय, प्रकाश वि. तळवणेकार, निळकंठ हळर्णकार, स्मिता गोविंद हेदे, निर्मला भा. देसाय

कोंकण टायम्सकडल्यान सगळ्यांक दिवाळेची परबी !

सगळ्यांच्या कश्टान तयार जाल्लो कोंकण टायम्स दिवाळी अंक भेटयताना आमकां खोस भोगता !

- उजवाडावपी

आमचें दायज जैनांचें योगदान

— रवीन्द्र केळेकार

हजारांनीं वरसां आदली गजाल. पांडव कौरव लेगीत जल्माक येवंक नाशिल्ले ते मुस्तींतली. रंतिदेव नांवाचो एक आर्य राजा जावन गेलो. ताच्यांत सम्राट जावपाचो हावेस जागो जालो. ताणे एक यज्ञ केलो. आनी ह्या यज्ञांत तो दिसपट्टे पंचवीस-पंचवीस हजार प्राणी मारपाक लागलो. ते मुस्तींतले राजा सम्राट जावपा खातीर असलेच यज्ञ करताले. सम्राट जाताले, दुसऱ्या सम्राटाचो मत्सर करताले, एका-मेकां आड झुजताले, एका-मेकांचो संहार करताले आनी मागीर दिग्विजया उपरांत संहाराचें पातक धुवन काडपाखातीर दिसपट्टे हजारांनीं प्राणी मारपी यज्ञ करताले.

गाय, बैल, घोडे हांचो यज्ञाच्या नांवान संहार करूंक लावपी वेदांचो धर्म पळोवन एक रूशी संतापलो आनी ताणें 'धिग् बेदाः' म्हणून वेदांचोच धिक्कार केलो. झाडां मारून, प्राण्यांची हत्या करून, रगता मांसाचो चिखल पातळावन सर्गांत वचूं येता जाल्यार, नरकांत वचपाची वाट खंयची, अशेंय तो विचारपाक लागलो.

पुणून हें ते मुस्तींत सदचेंच आशिल्लें. उपरांत कांय वरसांनीं कौरव-पांडव हांचे मजगतीं एक व्हडलें झूज जालें. ह्या झुजांत, ते मुस्तींतले सगळे मुख्य मुख्य राजा घुसपल्ले. अठरा अक्षौहीणी सामक्यो काबार केल्या उपरांत पांडवांनीं झूज जिखलें. पुणून हो जय पळोवन हाचेपरस पराजय बरो आशिल्लो अशें दिसपा सारकें हें सर्वनाश करपी झूज आशिल्लें.

ह्या झुजाच्यो यादी अजून लोक विसरूंक नाशिल्ले. म्हण्टा म्हणसर सौराष्ट्रचे भुंयेर यादव कुळयेंतले लोक एकामेकांच्या जिवार उठले. कांय वरसां उपरांत अर्जुनाचो नातू जनमेजय हाणें सर्पसत्र सुरू केलें आनी तातूंत ताणें ते मुस्तींतले खूबशे नाग-म्हळ्यार, आदिवासी, निषाद लोक मारून ना-नपश्चात करून अडयले.

सुमार सशीं वरसां हे तरेचे एका फुडले एक संहार चलत रावले तेन्ना लोकांक एके वेगळे तरेचे जिणे दिश्टीची भूक लागली. आतां नवें कितेंय तरी जाय- सवस्तकायेन जियेवंक मेळूंक जाय, हें पोट तिडकेन लोकांक दिसपाक लागलें, तेन्ना-

बुद्ध आनी महावीर हांचो जल्म जालो.

बुद्धान सांगलें : दुस्मानकायेन दुस्मानकाय केन्नाच ना जावपाची ना. उज्यान केन्ना उजो पालवला व्हय ? उजो पालोवपाक उदक जाय. तशी दुस्मानकाय ना करपाक 'अवैर' जाय, मोग जाय. बुद्धान अशेंय सांगलें : तुमी झुजांत कोणाकूय हरयश्यात. पुण जो हार खाता ताका ताचे हारीचें दुख्ख सस्त बसूंक दिवंचे ना. 'दुःखम् सेते पराजितो.'

आनी बुद्धाचें म्हणणें लोकांक पटपाक लागलें.

महावीर ताच्याय मुखार गेलो. ताणें अहिंसेकूच 'परम धर्म' म्हळो. मनशां मनशां मजगतीं, मनीस आनी हेर जीवसृष्ट हांचे मजगतीं अहिंसा कशी हाडची ह्या विचाराचेर ताणे अदीक भर दिलो.

बुद्ध आनी महावीर हांचे पयलीं अवैर, अहिंसा ही तत्त्वां लोक नकळ आशिल्ले अशें म्हणूं नज. पुणून लोकांक ह्या तत्त्वाची भूक लागूंक नाशिल्ली. बरें, बुद्ध आनी महावीर हांच्या उपरांत यज्ञ आनी झुजां केन्ना जालीं नात अशेंय म्हणूं नज. एक खरें, यज्ञाक लोकांच्या काळजांत प्रतिष्ठा उल्ली ना. धर्माची तत्त्वां पोरणीं आसलीं तरूय तीं मदींमदीं अबुद्दिक लागून कळमेतात. देखून धरमाचीं तत्त्वां घासून पुसून निवळ करपी आनी धरमाक नवी देख दिवपी कांय म्हापुरुस मदींमदीं जल्माक येतात. धर्मकाळाप्रमाण बदलत रावतात म्हणूनच ते अजूनमेरेन तिगून उल्ल्यात.

महावीराची जल्मकथा आमी सगळे जाणात : मगध देशांत इक्ष्वाकु कुळांत ताचो जल्म जालो. बापूय क्षत्रियकुंड नावाच्या एका राज्याचो राजा आशिल्लो. बापायचें नांव सिद्धार्थ आनी आवयचें त्रिशला. महावीराचें भुरगेपणांतलें नांव वर्धमान. आंगान ऊंच. धिप्पाड- सात हात ऊंच- वर्धमान सभावान पराक्रमी आशिल्लो. आठ वरसांचो आसतना ताचे पिरायेच्या भुरग्यां वांगडा तो खेळटालो. अश्यावेळार एक दीस एका रूखा मुळांत ताका एक आकांताचो सोरोप दिश्टी पडलो. सोरपाक पळोवन बाकिचे भुरगे पळ्ळे. वर्धमान जो गेलो, सोरपाक हातान धरून उबाल्लो आनी पयस मोखून माल्लो. जितलो पराक्रमी तितलोच तो बुद्धवंतूय आशिल्लो. णव वरसांचे पिरायेरूच तो व्याकरण पुराय शिकिल्लो.

त्याच्या मनांत संवसारांत पडपाचें नाशिल्लें. पुण आवय आग्रो करपाक लागली, फाटल्यान लागपाक लागली. वर्धमान लग्न जायना म्हण खंती जावपाक लागली. देखून आवयक बरें दिसचें म्हण तो यशोदा नांवाचे एके राज्यकन्येकडेन लग्न जालो. ताका प्रियदर्शना नांवाची एक चलीय जाल्ली. दोन वरसांच ताणें संवसार केला जातलो. उपरांत तो उबगलो आनी 'संवसारांत आतां रावपांत अर्थ ना' अशें येवजून रानांत तपाक गेलो. ताणें दोन व्रतां घेतिल्ली. एक, कोणाचेरूच केन्नाच आपूण रागार जावचो ना म्हण. आनी दुसरें, केदोय व्हडलो अन्याय आपणाचेर जालो जाल्यारूच अन्याय करतल्याक आपुण सदांच क्षमा करतलों म्हण. सामान्यतायेन सगळे वीर पराक्रमी आसतात आनी दुस्मानाक हरयल्या उपरांत ताका क्षमाय करतात. पुण वीर केन्ना रागाचेर जैत जोडी नात. आनी आंगांत पराक्रमाची तांक आसा तंवर कोणाक क्षमा करी नात. वर्धमान पराक्रमी आशिल्लो. क्रोधाचेर ताणें जैत जोडिल्लें. आनी शक्तीवंत आसुनूय ताणें क्षमा-शीलतेची सिद्धी जोडिल्ली, देखून तो महावीर जालो. तप कितलें खर आसूं येता. सत्याखातीर काळीज कितलें तीव्र जावं येता, क्षमा, दया, दान ह्या दैवी गुणांचो उत्कर्ष कितलो करूं येता आनी चित्र कितलें निर्मळ दवरूं येता हें महावीरान दाखोवन दिलां.

साधना काळांत ताणें दोन व्रतां घेतिल्ली. एक कोणाचोच आधार घेवप ना आनी दुसरें- संकटां आयलीं जाल्यार तीं चुकोवप ना. तो म्हणी : सत्याचें गिनान दुसऱ्याचो आधार घेवन जायना. संकटां चुकोवन चित्त निवळ जायना.

महावीराक खूब त्रास सोंसचे पडल्यात. कांय कांय कडेन ताका मार खावंचो पडला, उपाशीं रावचो पडला. केन्ना केन्ना लोकांनीं ताचेर सुणीय सोडल्यांत. सोरोप, वाग हांचे त्रास थंडी, वारो; पावस हांचे त्रास. अशेतरेचे कितलेशेच त्रास ताणें सोंसल्यात. सगळ्यांत चड त्रास ताका जाल्यात ते लाट प्रदेशांत. लाट प्रदेश म्हळ्यार घडये गुजरात जांवये. कांय लोकांचें म्हणणें बंगाल जावये. पूण महावीरान धीरान आनी क्षमावृत्तीन सगळें सोसून घेतलें. हे भाशेन ताणें बारा वरसां तप केलें. आनी निमाणें जांभक नांवाच्या एका गांवांत ताका गिन्यान मेळ्ळें. थंयच ताणें उपदेश दिवपाक सुरवात केली : कितें म्हण ?

महावीरान जो धर्म सांगलो ताका जैन धर्म म्हणटात. पुण हाचो अर्थ जैनधर्म महावीरापासून सुरू जालो असो मात न्हय. महावीरापयलीं चौवीस तिर्थंकर जावन गेले. तिर्थंकर म्हळ्यार खासा आपुण भवसागर पेवन जो दुसऱ्यांकूय तारता तो. महावीर हो तांतलो निमाणो तिर्थंकर. ताच्या आदलो पाश्वनाथ हाचो महावीराचेर खूब मोटो परिणाम जाल्लो आसूंक जाय.

चाळीसाव्या वरसार ताणें उपदेश दिवपाक सुरवात केली आनी सुमार बत्तीस वरसां उपदेश दिवन व्यात्तराव्या वरसांचे पिरायेर ताणें हो संवसार सोडलो.

बुद्ध आनी महावीर दोगूय एकाच काळांतले. दोगांयचेय कार्यक्षेत्र बिहार आनी ताच्या भोंवतणचो वाठार. हिन्दू समाजाक

जी अवकळा आयिल्ली तातूंतल्यान ताका वयर काडपा खातीर, ताच्यांत प्राण फुंकपाखातीर आनी ताच्यांत चारित्र्याचें तेज निर्माण करपाखातीर दोगूय सारकेच वावुल्लें. बुद्धान अतिताय टाळची म्हूण सांगलें. हेंय तोंक नाका, तेंय तोंक नाका. मदले वाटेन चलप हीच जियेवपाची कला अशें शिकयलें. महावीरान संयमाची पराकाष्ठा केली. आत्यंतिक त्याग करून काया दणदणावप हाकाच चड म्हत्व दिलें. दोगांयचे संप्रदाय ते मुस्तींत खूब पातळ्ळेले. पुण बुद्धाचो संप्रदाय जसो कालांतरान हांगासल्लो ना जालो तसो जैन संप्रदाय ना जालो ना. जैन संप्रदायाक गुजरातचो एक राजा कुमारपाळ सोडीत जाल्यार खंयच्याय दुसऱ्या राजाचो आधार मेळोन. तरी आसतना- घडये त्याच खातीर जांवये तो अजून जिवो आसा. गुजरात, राजस्थान, बंगाल, महाराष्ट्र, कर्नाटक- कितलेशेच कडेन तो अजून चलता. गोंयांत लेगीत तो एका काळार चलतालो जावंक जाय. आयज गोंयांत जैन कोण आसूं नाकात. पुण कोंकणी भाशेंत शिवराक म्हूण एक उतर आसा. ताचेवयल्यान जैनाचो एका काळार हांगा प्रभाव आशिल्लो अशें म्हणूं येता. शिवराक म्हळ्यार 'श्रावक.' जो नुसतें, मास खायना तो.

हिन्दुस्तान सोडून संवसारांत खंयच दूसरेकडेन शिवराक लोक नात. संस्कारी मनशांत जेवण खाण- जिविताच्या ल्हान-ल्हान आंगांनी लेगीन संस्कारिता सांबाळूंक जाय. ताची टेस्ट रिफायंड आसूंक जाय. हें जैनधर्माचें मत खूब म्हत्वाचें.

जैन धर्मांत आनीक एक तत्व सांगलां ताका ते 'स्यादवाद' वा 'अनेकान्तवाद' म्हणटात. व्हडले व्हडले चितक लेगीत जेन्ना येवजूंक बसतात तेन्ना आपल्या पूर्वग्रहांक धरूनूच येवजितात. आनी हाका लागून दुसरे तरेचीं मत्तां आयकलीं म्हणटकूच ते 'छट्, अर्थ ना ह्या मत्तांक' अशें म्हणून तें भायर उडयतात. विचारांत संतुलीतपण राखप म्हळ्यार-व्हडल्यांक लेगीत जमना. स्यादवाद म्हणटा : विचार जायत्या तरांनीं, जायत्या अंगलांतल्यान करूं येता. सत्य केन्ना मनशाक दिश्टी पडना. एकूच नदर खरी अशें मानप समा न्हय दुसरे म्हणटात तेंय खरें आसूं येता. ताचे नदरेन येवजून पळोवंक जाय म्हणटकूच नदर संतुलीत जाता. आपलीच नदर खरी अशें म्हणप हें अपरिपक्वतेचे लक्षण. संवसारांतले भी करून सगळे 'वाद' एकूच नदर खरी ह्या हुतांतल्या आयल्यात.

विचाराच्या मळार जैनधर्माची ही देणगी म्हत्वाची.

जैनांनी साइत्याची खूब सेवा केल्या. लोक-भाशांक बौद्धां-भाशेन वयर काडपाक ताणीय यत्न केल्यात. संस्कृतांत लेगीत बरे बरे ग्रंथ ताणीं बरयल्यात.

पुण संस्कृतायेच्या एका आंगंत ताणीं जी भर घाल्ल्या ती तांचे साइत्येसेवेपरसूय मोटी. तें आंग म्हळ्यार स्थापत्य कला आनी शिल्पकला. देलवाड्याची देवळां पळेतकूच जालीं. घट्ट फातरांतल्यान मेणाची वा फुलाची नाजूकसाण उक्तावपाची जैनांची कला पळोवन अजाप जाता. आनी तांचेविशीं आदर दिसपाक लागता.

पुण हो विशय अेका स्वतंत्र लेखाचो. फुडें केन्नाय तरी.

शाणो कोण, पिसो कोण ?

— चंद्रकांत केणी

सुटयेचो दीस. सांजचो वेळ. घरांत हांव अकलेंच. दीसभर पुस्तक वाचून मात्सो आळस आयला. टी. व्ही सुरू केलो आनी बीज बंद पडली. आतां कितें करपाचें ? पांय मोकळे करून येवपाचें मनांत आयलें. पूण आंगांत आळस इतलो भरिल्लो कि आंगावयली पाल फांफुडची तसो तो विचार हांवें कुशीक साल्लो आनी भायर व्हरादांत बुबो रावलों.

मार्गावयल्यान येतल्या वतल्या लोकांक नियाळपाचो अक आनंद आसता. आपूण तटस्थ निर्विकार मनान कुशीक बुबो रावता आनी मार्गावयल्यान येतलो वतलो लोक फाटीर आपल्या सुखाची आनी दुखाची, अुमेदी आनी हावेसाची, खंती आनी कश्टाची वजी घेवन वता. आपणाक कोण पळयता म्हणपाचें तांकां भान नासता. कोण लस्करी कवायतींत पावलां अुखलचीं तशीं पावलां अुखलीत, बूट वाजयत वता. ल्हान भुरगें गजाली करीत चलता बायलो कोणय आपणांक पळयत ह्या संकोच्यानच आंग चोरून आनी भोंवतणी ल्हवू नदर फिरयत आडखळत चलतात. तांच्या सांगतान भुरगीं आसल्यार अक वेगळो संवाद कानार पडटा. धांवतल्या भुरग्याक त्यो आडायतात. आपणाक धर म्हणटल्या भुरग्याक चलूंक सांगतात. तेन्ना आवय आनी भुरग्यामदलो संवाद आयकुपासारको आसता. अकाद्रें भुरगें आपल्या बापायकडेन अकाद्री वस्त मागता आनी ती वस्त त्याक घेवची न्हय हें समजायता तेंय पळोवपा—सारकें आसात. अचकीत अकाद्रो मनीस दिश्टी पडटा. जाचें तोंड वेगळें आसता वा दुसरो अकाद्रो मनीस जाचें तोंड खुबच वळखीचें दिसता आनी तें तोंड पळयना फुडें कितेंतरी याद जाता. पूण तें कितें म्हणपाचें येवजना.

हें सगळें पळयतां आसतना हांव मनांतल्या मनांत कितें तरी असंबद्ध येवजितां. विचार वा अुतरां घोळयतां. अेके गजालीक दुसरी गजाल, अेका विचारांत दुसरी कल्पना केन्ना भरसता म्हणपाचें कळ लेगीत ना. तेच अवस्थेंत आसतना रस्त्यावयल्यान अक मनीस व्हडाव्हडान बडबडत रावता. रस्त्यावयल्यान अुलयत खुबशे लोक त्या आदीं गेल्ले. अकलो पद गुणगुणत गेलो ताजेंय कांय दिसलें ना. पूण अकलोच बडबडत वतलो मनीस पळोवन तो वेगळो म्हणपाचें जाणवलें. तो तोंडांत व्हडाव्हडान जें अुलयता तातूंत सुसंगत नामता. मदींच अकाद्री गाळ तो दिता. मार्गावयल्यान वचपी दुसरे लोक का पळोवन हांसतात. कुशीक खेळटले ल्हान भुरगे खेळ थांबोवन

ताजीं फकाणां करतात. तो मनीस मुखार वता तशे भुरगे ताच्या फाटल्यान वचूंक लागतात. हांव तांकां आडायतां. म्हणटां, 'तो पिसो तुमी ताका पिपळ कित्याक दाखयतात ?'

भुरगे फाटी सल्ले आनी परत खेळूंक लागले. हांव घरांत आयलों. अजून बीज येवंक नाशिल्ली. खाटेर आडवो जालों आनी निकतीच पळयिल्लीं खिणचित्रां याद करूंक लागलों. येवजितां येवजितां म्हाका दिसलें, हांव पळयिल्लें तितलेंय सगलें लोक बडबडटाले. हांवय मनांतल्या मनांत बडबडटालों. पूण आमी सगले आमकां शाणे समजतालें. फकत तो मार्गावयल्यान व्हडाव्हडान बडबडत वतालो. ताका 'पिसो' म्हणटाले. तशें पळयलें जाल्यार ताच्या मनांत विचार येताले. आनी अुतरांनी तो ते अुक्तायतालो. पूण तागेली अुतरां कोणाक लेखून उच्चारिल्लीं नासतालीं. अेकोडो मनीस आपल्या तोंडाचें दार बंद दवरून चलता. ताणें तें अुक्तें केल्लें. फकत आपल्या मनांतले विचार तो दुसऱ्याक आयकूंक दितालो तरी आयकूपी कोण नासलो. अितलेच खातीर तो पिसो थारिल्लो.

जण अेका मनशाच्या मनांत विचार आनी विकारय येतात. पूण जो मनीस त्या विचारांक वा विकारांक सभ्य अुतरांचो भेस घडोवन अुक्तायता ताका आमी शाणो म्हणटात. मेजून मापून अुलयतल्याक बदवंत म्हणटात. कोणय दुसऱ्याकडेन मेकळेपणान अुलयलो जाल्यार ताका मेकळ्या मनाचो वा पारदर्शक सभावाचो मनीस आमी म्हणटात. पूण तेंच काम जो मनीस दुसऱ्याक लेखून करीना तेन्ना ताका तो पिसो थारता.

पिशाक इंग्लीश भाशेन 'ल्यूनेटीक' म्हणटात. ल्यूना म्हळ्यार चंद्र. चंद्राक पळोवन प्रियकराचें मन अस्वस्थ जाता आनी तेन्ना तो विवेक बुद्ध वगडावन बसता. देखूनच मोग हो पिसो आसता. अशें म्हणटात. जो विवेकबुद्ध वगडावन बसता तो ल्यूनेटीक.

मोग करपाची अक पिराय आसता. पूण तो करतल्याक आपूण पिशेपणां करतां अशें दिसना. अेका लेखकाक जाण्टेपणांत तागेले बायलेन अक वस्त भेटयली. तें ल्हानशेंच पेटूल आसलें. आनी त्या पेटलांत त्याच लेखकान लग्नाआदीं आपले बायलेचेर मोग करता आसतना तिका बरयिल्लीं पत्रां आसलीं. तीं पत्रां वाचून लेखकाक आपलीच लज दिसली. असलें पिशेपण अेका काळार आपणें केल्लें म्हणपाचें ताका अजाप जालें. आनी ताणें ती सगलीं पत्रां लासून अूडयलीं. आपले पिशेपण लासून अुडोवपाची संद त्या

लेखकाक मेळ्ळी. पूण सगल्यांकच ती खंय मेळटा ?

फाटल्या दिसांनी हांवें अेक लेख वाचिल्लो. त्या लेखांत म्हडलीं राष्ट्रां दुस्मानाचो सांवार करचे खातीर कितलीं शस्त्रां आनी अस्त्रां पुंजावन बसल्यांत हाजी खबर आसली. लेखकान ते विशीं अेका जाणकाराक विचारलें तेन्ना ताणें म्हणिल्लें, 'सगले देश शस्त्रां नश्ट करूंक कबूल जाले जाल्यारच आमच्या देशान ती नश्ट करचीं अशें हांव म्हणीन. पूण आमचेकडेन, जीं शस्त्रां आसात तीं संवसाराचो धा खेपे नाश करूंक पुरो.' लेख वाचून म्हाका त्या जाणकाराचे बुद्धीची काकळुट दिशिल्ली. एक खेपे संवसाराचो नाश जातकच आनीक णव खेपे तो कोणाचो नाश करतलो आशिल्लो ? पूण तागेले ते पिशेपणाचें म्हणणें वाचूनय लोक ताका बुदवंत मानताले. आनी मुखावयल्या मार्गावयल्यान बडबडत वतलो मात पिसो थारतालो.

संवसारांत खरेंच शाणेपण आनी पिशेपण अशो दोन अवस्था आसतात ? कांय थळ, काळाच्या संदर्भांत त्यो बदलत रावपी भावना आसतात. चड लोक जें खरें वा बरें मानतात तें शाणेपण. आनी अेकाद्रो विपरीत मत उक्तायता तो पिसो अशें आमी मानीनात ? कोलंबसान जेन्ना धर्तरी वाटकुळी आसा अशें सांगलें तेन्ना त्या काळाच्या लोकांनी ताका पिशांतच काडलो. गॅलीलियो असोच पिसो थारिल्लो. संत मीराबायक तिगेले समकालीन लोक अशीच मानताले.

फाटल्या दिसांनी दूरदर्शनाचेर जीवनसंध्या नांवाचो अेक सिनेमा दाखयिल्लो. बऱ्या मनाचो नायक आपल्या सभावाक धरून ज्या लोकांचेर उपकार करता, तेच ताका पिसो थारायतात. ताजें बरेंपणाचें कर्तुपच ताका नडटालें. शियान कुडकुडटल्या अेका म्हाताऱ्या

भिकाऱ्याक तो आपलो कीट दिता. घरांत चोरी करूंक आयिल्ल्या चाकराक धरून पोलिसांचे सुवाधीन करचे बदला तो ताणें चोरी कित्याक केली तें कारण समजून घेना आनी जेन्ना आपली आवय बरी नाशिल्ल्यान तिगेल्या वखदाखातीर आपूण चोरी करूंक लागलो अशें तो चाकर सांगता तेन्ना हो नायक ताचेर विस्वास दवरून ताका पयशे दिता. हीं दोनय कर्तुपां हीं ताजे आड पुरावे थारतात. आनी कोर्ट ताका पिसो थारायता. शाणो मनीस तशें करचो ना. चडशे तशें करीनात. देखूनच जो मनीस तशें करता तो संवसाराचे नदरेन पिसो आसता.

पूण संवसारांत विचारांत, बरें कितें आनी वायट कितें ? अडिल्ल्यांक आदार दिवप, गऱ्यांवकाराक क्षमा करप, दुसऱ्याचीं दुकां पुसप हें सगळें बरें काम अशें संवसार सांगतलो. पूण बरो अप-देश हो प्रवचनांनी सांगपाखातीर आसता. ताजें आचरण करपाखातीर न्हय अशें संवसार मानता. आनी जो बऱ्या अपदेशाचें आचरण करता पिसो थारायता.

कंपसूशियसान शाणो आनी पिसो हांकां अेकाच मापान मेजले. तो म्हणटालो कि जे लोक केन्नाच बदलनात ते एकतर सगल्यापरस शाणे आसतात. नाजाल्यार सगल्यापरस पिशे आसतात. शाण्या मनशाकडेन पुराय शाणेपण आशिल्ल्यान ताका बदलपाची संदच मेळना आनी पिसो मनीस आपलें पिशेपण सोडोना देखून तो बदलना. देखून खंयतरी शाणो आनी पिसो हे एक सारकेच आसतात. म्हाका तर दिसता कि जो मनीस आपलें पिशेपण वळखता तो खरेल्या अर्थान शाणो आसता. आपूण पिसो न्हय वा पिशेपण आपणांक आफूडना अशें ताका मनापसून दिसता तो मनीस आनीक कोणय आसलो तरी शाणो मान नासता.

INSTITNTE OF PUBLIC ASSISTANCE (PROVEDORIA DA ASSISTENCIA PUBLICA) Panaji-Goa.

The most popular lottery today, which is 4 decades old, is sold everywhere.

It offers more prizes than any other lottery.

The drawing of the lottery is the most unique feature. You have got to see it to believe it.

Get a Goa Lottery Ticket. The good fortune may be yours.

Remember that every ticket you buy goes towards a good cause.

The Goa Lottery run by the Provedoria helps to meet the various social welfare schemes like assistance to poor families and individuals, Immediate Relief to victims of fire, flood and other calamities, to the disabled persons, for family planning, financial assistance to poor students, for running of its homes for the aged and orphans in Goa.

It's your generosity that counts. Give a hand to the Provedoria

Buy a ticket - Help the poor - Win a prize.

देशाचे स्वतंत्रताये पासत...

हांव आतंकवादी जातां !

— पद्मश्री : र. वि. पंडित

हांव तेन्ना फर्ग्युसन कॉलेजांत शिकतालों. म्हजी पिराय पंचवीस वर्साची. फायनल बी. एस. सी. चो विद्यार्थी. मुख्य विशय केमिस्ट्री. १९४२ चें आंदोलन सुरू जाल्लें. म्हात्मा गांधी धरून सगले राष्ट्रीय फुडारी बनखणेंत आशिल्लें. जयप्रकाश नारायण, अच्युतराव पटवर्धन, अरूणा असफअल्ली अशे अवघेच फुडारी ९ ऑगस्ट १९४२ चे राती भूमिगत (अंडर ग्राउंड) जाल्ले. तांणी आंदोलनाचीं सूत्रां हातांत घेतिल्लीं. आनी तीं घेतांच हें आंदोलन गांधीजीचे कल्पनेप्रमाण पुरायनेन अहिंसक उरपाचें ना म्हणपाचीं चिन्हां पयले दिसापसुनूच दिसपाक लागिल्लीं. रागान पेटिल्ले जनतेन वचत थंय तरेकतरेचे उत्पात सुरू केल्ले. खंय पूल उध्वस्त जाताले. खंय गुडसट्टेनी रुळावेल्यान घसरताल्यो. खंय सरकारी ऑफिसांक उजो घातिल्लो. खंय बॉम्ब स्फोट जावपाक लागिल्ले. खंय कितें तर खंय कितें ! कोट्यावधी जनतेच्या उद्रेका कारणान सबंद भारत काश्मीर ते कन्याकुमारी सामको हादरून गेल्लो.

गांधीजीनी आंदोलन अहिंसक उरतलें. उरूंक फावो अशें लोकांक सांगिल्लें. पूण तेच बराबर ब्रिटिश सरकाराक तांणी अशीय शिटकावणी दिवन उडयिल्ली : जर आडमुठेपणात तुमचे सरकार लोकप्रिय राष्ट्रीय फुडाऱ्यांक बनखणेंत उडयत जाल्यार आंदोलन कशें स्वरूप घेयत, ताचें नियंत्रण कोणाचे हातांत वचत तें अहिंसक उरतूच कि ना हें कोणाच्यान सांगूंक जावपाचें ना. सरकारान म्हाका जेलांत उडयलो ना, भायर दवरलो, जाल्यार हांव जाता ते तरेन आंदोलन अहिंसक दवरपाची अखेरमेरेन पराकाष्ठा करीन. पूण सरकारन म्हाकाय जेलाचो मारग दाखयलो जाल्यार जे कितें घडत वा जें कितें संतप्त कोटयवधी जनता घडयत, ते बरे वायटाची जापसालदारकी सरकारचीच उरतली. लोकांनी अमुक तरेन वागचें वा वागचें न्हय हें थारावपी हांव कोण ? लोक आनी सरकार तें पळोवन घेयत !' अशें स्पश्टपणान गांधीनी सांगून उडयिल्लें. तेच प्रमाण हेवसल्यान भारतीय जनतेकूय स्पश्ट आदेश दिवन उडयिल्लो : हो आमची निमणो स्वातंत्र्य लढो हे लढ्यांत दर एका भारतियान पलो झुजाचो वांटो दिवप ही दर एकल्याची खर लागणूक.

मागीर तो जांटो आसूं, भुरगो आसूं, दादलो आसूं, बायल आसूं. विद्यार्थी आसूं वा सरकारी चाकरमानो आसूं. हिंदू, ख्रिस्ती, पारशी मुसलमान कोणूय आसूं. कोणाकूच हे खेप आपली भारतीय स्वतंत्रायेची आशिल्लो लागणूक टाळूंक येवपाची ना. दर एका भारतियान, जर ताका सासणाचो गुलाम म्हण रावपाचो नासत जाल्यार, हे लढ्यांत आपलो त्याग, सेवा दिवपाकूच जाय. तें ताचें परमश्रेश्ठ कर्तव्य. हे कर्तव्यांत ताणें पळवाट सोदून काडून पळपुटेपणान फाटीं सरूंक फावना. स्वातंत्र्याचे पासत आपलो जीव दिवचो पडलो जाल्यार लेगित तो हांसत दिवपाक जाय. म्हजी अहिंसा म्हणचे भित्र्याची, पळपुटेचांची अहिंसा न्हय. ती सत्याची, म्हणचेच परमेश्वराची एकेतरेन केल्ली आराधना. सत्य आनी परमेश्वर एकूच. आनी परमेश्वराचो मार्ग शूराचो मार्ग आसता. ' गांधीजींनी सांगिल्लें.

‘ असहाय बायलेचेर एखाद्रो खुनशी आनी पापी मनीस बलात्कार करताना दिसलो जाल्यार आपणें मदीं पडून तिका सोडवप हें दर एका शूर मनशाचें कर्तव्य. तशें करताना ते राक्षसी मनशाकडल्यान आपली हत्याय जांव येता. बायलेची सोडवणक करताना आपल्याक आपलो जीव होगडांवचो पडलो तरी मनीस फाटीं सरलोना, डगमगलो ना, जाल्यार ती ते मनशाची हांव कल्पितां ते तरेची परमोच्च अहिंसा. पूण जर अशेतरेचें आत्मबलिदान करपाचें आत्मिक बळगें ताचेकडेन नासत, जाल्यार हाताक मेळत ते शस्त्र घेवन वा गरज पडल्यार ते गुंडाचो खून लेगित करून, बायलेची ताचे चवक्यांतल्यान सुटका करप एका पुरुशार्थी मनशाचें कर्तव्य. गुंडाचे हातांत शस्त्र पळेलें किं स्वतःचे वा हेर खंचेय बायलेची विटणूक जाताना आपल्या दोळ्यांनी पळयत, तिका तशीच सोडून पळन वचप... स्वतःचे जिवाचें संरक्षण करप, हाचे सारको नीचपणा ना. आपले हस्तुकीं खून जायत म्हूण हांवें पळ काडलो अशी फुशारकी मारप हाचेसारको अधमपणा ना. म्हजी अहिंसा मनशाक भेकड जांवक शिकयना. कर्तव्याचें पालन करताना मनशान एक तर स्वतः मरून वचचें. वा कर्तव्याआड येवपी दुश्टाची हत्या करची. कर्तव्याकडे फाट

चुकिल्ली फट

म्हज्या जगपाचो इतिहास
हांगसर केन्नाच जालो ना, जांवचोय ना.
तसो जगपा फांटलो हेत हांवें केन्नाच
निच्छित केलो ना.
हेत निच्छित करपाक जगप जाय पडटा,
जगपांचे अणभव आसचे पडटात.

ह्या देशाच्या संसदेच्या वण्टींनी
म्हजें तर काळीज सामकें चिरंगटून गेलां
आमदार-नामदारांच्या फटाशींनी.

म्हज्या नदरेंतलो देश
हांवें आता खंय म्हण सोदप ?

आनीक अकदां ह्या देशाचे स्वप्न
स्वप्नांत येयत जाल्यार
नथुराम गोडसे, व्यांतसिंग, भिद्रानवाले
हांचे बारशे लेगीत
राष्ट्रीय-दिन म्हण मनोवपाक येतले.
म्हण आयच्यान हांवे न्हिदपूच बंद केलां.

-म्हज्या काळजार उभी आशिल्ली
ह्या शेकड्याची घुमटी काळखांत आसा.
कित्याक ती म्हज्या काळजार आसा
घुमटचेच्यो वण्टीं
दिसान-दिस कोसळत आसा, खचत आसा.
इतिहासकारांच्या घरांत आतां
दिवेच दिवे पेटले.

- निलवा अ. खांडेकर

करून पळ काडप ही गजाल म्हजे अहिंसेंत कशेच रितीन बसना.
आपल्या हरिजनांतल्यान शेंकड्यानी लेख बरोवन गांधीजीनी
आपली हिंसा अहिंसे विशींची संपूर्ण कल्पना भारतीय जनते मुखार
१९०९ पसून दवरिल्ली. पुरायेन विस्कटावन सांगिल्लीं. आनी
देशव्यापी आंदोलनाक निर्भयपणान सामकारा वचपाची पुराय
शिकवण दिवन जाले उप्रांतूच भारतीय जनतेक १९४२ चे लढ्यांत
निमणो झुजाचो संदेश दिवन उडयिल्लो. तो म्हणचे 'Do or
die!' करा किवा मरा हाचोच दुसरो अर्थ असो कि वेष्टयावेष्टी
हिंसा अहिंसा हे गजालींची वायफळ चर्चा आनी बडबड करीत बसूं
नाकात. पळपुटे जांव नाकात. देशाखातीर निर्भय जायात. हे
आंदोलन हेर आंदोलनां सारकें न्हय. हें खेरीतूच. निमणे आंदोलन
आमी भारत देशाक गुलामपणांतल्यान मेकळो करपाचो काय
ताची स्वतंत्रताय सासणाची होगडावन बसपाचें, हें आंदोलनांतल्यान
थारलें. कोटयवधी भारतीय जनता आपले लागणुकेचें ध्यान दवरून
निर्भयपणान, स्वतंत्रताय मागता तें बलिदान दिता वो ना ताचे
वेल्यान तें थारतलें. देखून हे स्वतंत्रताये झुजांत तुमी जण एकलो
स्वतंत्र तरेन तुमकां जाय तो ब्रिटीशांकडेन झुजपाची रीत सोदून
काडात. आनी झुजात. जिवाची पर्वा करिनास्तना झुजात. स्वातंत्र्य
तुमकां आपयता. ताचें आपोवणे धिरान स्विकारात विरांसारकें
स्विकारात. झुजा मळावेल्यान कसलेंच निमित्त सांगून पळ काडूं
नाकात. अशी संद परती येवपाची ना.

हांव कल्पना करतां ते तरेची परमोच्च अहिंसा पत्करपाची
तुमच्यांत तांक ना ? नासूं कांय पर्वा ना. तुमच्यान जाता ते तरेन
स्वतंत्रतायेचें आव्हान स्वीकारात. मात Do or die करात किवा
मरात. गरज पडल्यार मारात सुद्धा. मात पळपुटे इतले जांव नाकात.
असो गांधीजींच्या वेल्या संदेशांतल्यान अध्यात असो लिपिल्लो
संदेश आमकां कांय तरणाट्यांक आपशींच मेळिल्लो. गांधीजींच्या
संदेशांतल्यान हो अशेतरेचो आमकां जाय आशिल्लो, आमीच काडिल्लो
हिंसा-हिंसेचो एक आगळोच आनी नवो अर्थ आमी कोणाक कळय ना.
अवघ्या तरणाट्या कार्यकर्त्यांनी आमचे भितरच गुप्त तरेन तो
काळजांत साठोवन दवरलो. आनी हे नवे साक्षात्काराच्या उजवाडांत
नवे दिकेन आमी नेटान कामाक लागले. मनांत थारायलें देवा,
आमचें कितें जायत तें जायत. गांधीजींची परमोच्च अहिंसा आमकां
जमपाची ना ! आनी तरीय ताणीं सांगिल्ले प्रमाणें आमी दुसरे
मार्गान ' करेगे या मरेगे ! ' अंग्रेजोंके बाप को नहीं डरेगे ! देवा
तूच आमकां वाटाय ! आमचें चुकल्यांर तूच आमकां सांबाळ !

करेगे, मरेगे सगलें थारलें. पुण सुरवात खंय करपाची ?
हळूहळू तेंय थारलें. ब्रिटीश मिलिटरी अधिकाऱ्यांनी (ते दुसरे
म्हायुद्धाचे दीस) पुण्यांतल्या वाडिया कॉलेजांत लढायेकाळापुरतें
चलपी इस्पितळाचें एक दालन उगडपाचें जाहीर केल्लें. आमचे
संघटनेन थारायलें कि हें इस्पितळ ते कॉलेजांत कशेच रितीन जांवक
दिवपाचें न्हय. ते पासत ' मरेगे ' करचें पडलें तरी कांय नज. माल्ली
शेंडो !

गेली पांच वर्सा एकासारकीं गांधीजीचीं सगलीं पुस्तकां इकॉनॉमिक्स ऑफ खादी, टु-थी-स्टुडंट्स, टु-थी-वीमेन, हिंदु-मुस्लीम-युनिटी, विधायक-कार्यक्रम हांवे वाचून काडिल्लीं. तत्सम सगलीं पुस्तकां विनोबा भावेची, डॉ. राजेन्द्र प्रसाद, महादेव भाई, नरहर भाई, प्यारेलाल आदींची वाचिल्लीं. बारकायेने अभ्यासिल्लीं. आनी तरीय १९४२ चे आंदोलनांत सुर्वेक तरी हावे हिसेचो मारग कित्यापासत पत्करलो म्हणपाचें स्पश्टीकरण, To do or not to do अशेतरेचे मनाचे अवस्थेंत सांपडिल्ले वेळार गांधीजीचे शिकवणेचो जो म्हजेपुरलो अर्थ हांवे लायलो ताचें विवरण हांवे वयर दिल्ले म्हजे पद्दतीन केलां. तें घडये चुकीचेंय आसूंये. पूण पळपुटे आनी भिजूड जावंचेपरस, हिंसाहिंसेच्या जाळांत घुस्पून निश्क्रीय रावचेपरस आमचे मनोदेवतेक पटत तो मार्ग आमी पत्करपाक जाय, मागीर तो हिंसक आसल्यारूय पर्वा ना. अशेतरेचो आदेश आमच्या हेर जयप्रकाश नारायण, अच्युतराव पटवर्धन, अरुणा असफअल्ली सारक्या आमच्या हेर भूमिगत नेत्यांकडल्यानूय आमकां मेळिल्लो.

फर्ग्युसन कॉलेजच्या विद्यार्थ्यांत आमचो पांच जाणांचो एक अतिजहाल गट आशिल्लो. महेंद्र देसाय, धांदर रुळे, मोरू देव, कर्तारसिंग एक कर्णिक नांवाचो विद्यार्थी आनी नाथ पै. नाथ पै आंदोलन सुरू जातांच बेळगांवा गेलो. उरले आमी पांचूच. मुख्य सुत्रधार. आनीक जायते जाण आशिल्ले. पूण कसलीय धाडसी कामां हातांत घेतांना चडजाण उपकार ना. एकल्याक धल्लो आनी भंय घालो की रोकडेंच सगळें पुलिसोक सांगून तो मेकळो जाता. आनी सगल्यांचें काम फुकट वेता.

म्हजे सांगात्यांनी म्हजेर कटाची सगल्यांत चड जबाबदारी घातिल्ली. कित्याक हांव यु. टी. सी तलो चौथ्या प्लॅटूनचो सार्जंट. एक शिस्तीचो मनीस. शिवाय विज्ञानाचो विद्यार्थी. पिक्रीक अँसिड हे रसायनांत साकर मेळयली की भग्न करून उजो पेट्टा हे गिन्यानाचो बारिक साणीन प्रयोग करून तीन म्हयन्यांभितर पेटपी (incendiary) पांच पंदरा गांवठी बाम्ब तयार करपाचें काम हांवे पत्करिल्लें. हांव रावतालों रास्ता पेटेंत. एकलोच. एक खोली घेवन. म्हजी कूड एक ल्हानशीच प्रयोगशाळा जाल्ली म्हणपाक हरकत ना.

मुखेल काम हांवे करपाचें. हेरांनी म्हाका मदत करपाची अशें थारलें. कॉलेज लॅबोरेटरींतल्यान स्टॉकांतलें जमता तितलें पिक्रीक अँसिड हांवे हळुहळू करून जमयलें. बॉम्बांच्या कामाक हेर कितें सामान लागतलें आनी तें कशें मेळोवपाचें, वापरपाचें हे गजालीचो एक प्लॅन केलो: पांच पंदरा, दोनशें कँडल पावरचे विजेचे जळिल्ले बल्ब. खंचोय दोतोर इंजेक्शनां केल्या उप्रान भायर उडयता ते इंजेक्सावांचे चाळिशेक कांचेचे रिकामे ट्यूब. एक दोन गॅलन पेट्रोल. वाती करपाचो दोनकिलो कापूस. पांच धा किलो साकर. आनी पंदरावीस मोट्या मेणवातीचें कडोवन सुकयिल्लें मेण. इतलो मसालो आमकां जाय आसलो. जमपाक चड दीस गेले ना. म्हयन्याभरांत सगलें जमलें.

० ० ०

हे बॉम्ब कशे करपाचे ? करप सामकें सोपें. पिड्डचार जाल्ले विजेचे मोठे बल्ब घेवन ते पोखरपाचे. भितल्ली सरी कांचेचो कुडको काडून उडोवन ते रिकामी बाटल्योकश्यो करपाचे. तातूंत तळाक साखर ओतपाची. पसरपाची आनी हे साकरेंत रोमून पिक्रीक अँसिडान भरिल्ल्यो इंजेक्सावांच्यो रिकामी ट्यूबी दवरपाच्यो. ट्यूबी भरप सोपें. अँसिड कांचेच्या मोठ्याशा आयदनांत वातपाचे. ट्यूब एक सेकंद पेटिल्ले मेणवातीचेर धरून तामयली आनी अँसिडांत पर्ती बुडयली की तो निवता तशी अँसिड आपशींच भितर ओडून घेता. ही ट्यूब भायल्यान फडक्यान पुसून साकरेंत रोमली की पेट्रोलांत बुडयिल्ले कापसाचे बोळे हळुहळू बल्बांत सारून ते गच्च तळा, साकरेमेरेन पावतात, आनी वयर बल्बाचे तोंडामेरेन भरून उरतात, अशे रितीन भरपाचे. पिक्रीक अँसिडाची ट्यूब हालून कुशीक सरपाक जागो उरना असो सगलो बल्ब कापसान दामून भरिल्लो. हें जालें कि बल्बाचें तोंड मेणान गच्च फिशाद करपाचें. जालो बॉम्ब तयार ! हें काम सोंपलें कि फुडले कामाचो मारग मेकळो. तो तितलोसो कठीण न्हय. जोखीम आसा हें खरें. पूण स्वतंत्रायेपासत कसलीय जोखिम पत्करप हें आयलेंच. करचें वा मरचें असो मनाचो निर्धार एक खेप करून उडयलो कि मागीर गा कसलें काम कठीण !

० ० ०

इप्सित साद्य जावपाचीं साधनां आमचे हातांत आयलीं. दोन तीन म्हयने मन लावन सगल्यो गजाली केल्या उप्रान. तेच प्रमाण हे बॉम्ब निश्चितपणान जायते वेळार पेट्टलेच किंवा हे विशीं तरेकतरेचे प्रयोग आनी चांचण्यो घेवन पळेल्या उप्रांत मनाक एकेतरेचें समाधान दिसपाक लागलें. कि करपाक घातिल्लें ब्रिटीशांचें इस्पितळ कशेच तरेन आतां उबें जावपाचें ना. आमचे गांवठी बॉम्ब हजारेक गादयांचो गोबोर करून उडयले बगर रावपाचे ना.

पूण अजून जायते प्रस्न सुटावे करपाचे आसले. सुटावे करचे पयलीं बरे तरेन ते थारावपाचे आसले. बॉम्ब तयार जाले... पुण ते घालपाचे खंय ? आमचे फर्ग्युसन कॉलेजांत न्हय. वाडिया कॉलेजांत. जय हें इस्पितळ तयार करपाची तयारी चलिल्ली. आनी हें कॉलेज आमचे कॉलेजापसून मातेक मैल अंतराचेर आशिल्लें. पुणे शाराभायर आमकां पुगायेन वळखीचां नाशिल्लो असो तो वाठार. हे वाठाराचो पुरायेन अभ्यास अजून जावपाचो आशिल्लो. केले बॉम्ब आनी घातले व्हरून इतलें तें काम सोपें नाशिल्लें. सरकारी इस्पितळाची तयारी ! ती मोडून उडोवपाचो येत म्हणजे आपले जिवाकडेन खेळपाचोच तो एक प्रकार आशिल्लो ! शितिदान... भोव शितिदान !

० ० ०

एकवेळ मनांत आयलें दहशतच निर्माण करपाची, सरकारचे मनात, जाल्यार इतलें पयस ७-८ मैलांचेर वचून ही जाळपोळ कित्याक करपाची ? हांगा आमचे फर्ग्युसनचे वाठारांत उजो घालून तो करपाक जाताली. पुण तशें करप ना अशें आमी निर्धारान थारायल्लें. आमी फर्ग्युसनचे विद्यार्थी. फर्ग्युसन कॉलेज म्हणचे एक संस्था. डेक्कन एज्युकेशन सोसायटीचें हें कॉलेज. लोकमान्य टिळक, आगरकर, गोपाळकृष्ण गोखले, रंगर पंजापे, रंगर महाजनी-

Tourism cum Hotel Industry
plays a vital role in the state's
economy and contributes
substantially towards revival
of art, culture and handicrafts.

**Tourism fosters national
integration and international
understanding
leading to world peace.**

**Tourism is one single industry
which provides the largest
number of jobs.**

**Tourism is an activity which has
the largest multiplier effect
with respect to the circulation
of money.**

**It is our endeavour to
develop tourism in Goa
on a sound, firm footing and
well planned for the benefit
of all peoples, prosperity
of the local populace.**

Issued by :

Directorate of Tourism,

Government of Goa,

Tourist Home, Pato,

Panaji - Goa, 403001.

Tel : 5583, 4757

Grams : GOAYATRA.

सारक्या व्हड व्हड देश सेवकांनी, समाज सुदारकांनी, शिक्षण तज्ज्ञांनी निर्मिल्लें आनी वयर काडिल्लें आपले त्यागाचेर पोशिल्लें आर. डी. वाडेकर, दिनकर धोंडो कर्वे, डी. डी. कोसंबी, आर. एन. दांडेकर सारक्या गिन्यान तपस्व्यांच्या तेजान तळपणारी संस्था देडशें रुपये पगार घेवन देड हजार रुपयांचो पगार मेळिल्ल्याच्यो सरकाराक पावत्यो दाखोवपी व्हड देशसेवकांची ही संस्था. एकाहून एक व्हड अशे गिनान्याचे मेरु पर्वतांचो हो जिवंत वाठार. देशभक्त, त्यागी, गिन्यानी विद्यार्थी तयार करून देशभर हे सद्गुणांचो आनी गिन्यानाचो पसारो मांडपी ही संस्था. स्वतंत्रतायेचे नांवान हिकाच उजो घालपाचो? ना. ना. ना. आमचे कडल्यान अशेतरेचें पाप कदापी घडपाचें ना. देखून आमी एका मतान थारायले कि असलें कांय हे संस्थेचे आवारांत घडोवन हाडपाचें न्हय. हेर खंचेय कडेन तें केल्यार जायत. ते पासतूच आमी उजो घालचे पासत वेंचून काडलें तें वाडिया कॉलेज आनिंक्य जायतीं कारणां आशिल्लीं. पयलें म्हणचे फर्ग्युसन कॉलेजचेर ब्रिटिश सरकारचो आदींपसूनच वांकडो दोळो आशिल्लो. चार पांच वर्सांपयलीं हे कॉलेजच्या गायबरींत गोगटे नांवाचे एका विद्यार्थ्यान हॉटसन हे गव्हर्नराचेर गुळी झाडिल्ली. आनी तेन्नापसून आमचे फर्ग्युसन कॉलेज कायपचें सरकारी व्लॅक लिस्टांत पडिल्लें. दुसरें, पुण्यांतल्या सगल्या कॉलेजांत ज्यो विद्यार्थी चळवळी जाताल्यो तांचो उगम फर्ग्युसन कॉलेज हेंच आसतालो अशें आशिल्ल्यान फर्ग्युसनान्त खंयूय उजो घालो जाल्यार पयल्या पयलीं आमची चार पांच जाणांची उचलबांगडी कसलोच विचार करिनास्तना पुलिसा कडल्यान येरवडा जेलांत जावपाची. इतले हाडाचे चळवळे म्हूण आमचे गुपाचे नांव ते काळार विद्यार्थी जगांत सगल्यांच्या तोंडांत आशिल्ले. कसलेंच काम करिनास्तना आमकां जेलांत वचून न्हिदो काडपाचो नाशिल्लो. देखून आमी आमचो रोख वाडिया कॉलेजांत जल्म येवपा घातिल्ल्या मिलिटरी इस्पितळा कडेन वळयलो.

फर्ग्युसन जशे त्यागी लोकांचें कॉलेज तेच प्रमाण वाडिया हें ऐश आरामांत लोळपी राजेरजवाड्यांचें, गिरेस्त लोकांचें, जमिनदारांचें आनी व्हड व्हड सरकारी अधिकारी आनी संस्थानिकांच्या भुरग्यांचे कॉलेज. ताचे प्रिंसिपल सी. व्ही. जोग हे ब्रिटिश सरकाराक गव्हर्नराक उठटा बसतां मस्का लावपी मनीस. कित्याक, येनकेन 'सर' ही पदवी मेळयल्या शिवाय आपली पितरा सर्गाक वचपाचो ना अशें ताका दिसतालें. ते खातीर ताची खटापट चलिल्ली आसताली. ताणें हे खेप एक नवीनच वस्तु सोदून काडिल्ली.

कॉलेजाक सायन्स लॅबोरेटरी करचे निमतान दोनचार वर्सां काम चलून एक व्हड बिल्डिंग निकतीच तयार जावन पडिल्ली. आनी इतल्यान दुसरें म्हायुद्ध सुरू जाल्लें. ब्रिटिशांक, लढायां मळावेल्यान घायाळ जावन येवपी आपले जवानाखातीर आसत तितलीं इस्पितळां उणीं अशें जावपाक लागिल्लें. हें कळनाफुडें प्रिंसिपल जोगांनी तकली लढयली. पुणें कॅप्टनमेंटाचे रिजनल मिलिटरी कमांडर हांकां कळयलें की तांच्या जनरलांची सम्मती आसल्यार आपूण आपल्या कॉलेजाची एक व्हड इमारतूच, संबंदेचें संबंद, इस्पितळापासत वापरपाक दिवपाक तयार आसा.

पडट्या फळाची आज्ञा कशी जोगांची ही मागणी मिलिटरी कडल्यान मान्य जाली. आनी येदी व्हड जंगी इमारत तयार जावनूय भुग्यांक लेबोरेटरीक वापरूंक न दितां ती जोगांनी सरकाराक दीवन उडयली ! ब्रिटीश सरकारावेलें केदें हें प्रेम ! हळुहळू मिलिटरी इस्पितळाची जंगी तयारी सुरू जाली कॉलेजाचे कंपाउंडांत लाखानी रुपयांचें सामान येवपाक लागलें. पयल्योच आयल्यो लोखणाच्यो पांचशेंक खाटो ताचे फाटाफाट पांचशें सातशें जाडजूड कापसाच्यो गादयो ! वारे व्वा ! वाडिया कॉलेजांत आमच्या 'करेंगे-मरेंगे' कार्यक्रमापामत जावपाक जाय अशें आमकां दिसतालें, नेमकें तेंच घडपाक लागिल्लें. आनी ताका लागून आमचीं पांचूय जाणांची मनां उमेदीन तटातट भरून गेल्लीं. चळवळीचे निमतान हांवें कॉलेज केन्नाच सोडिल्लें. हांव, मेनन, कर्तार सिगाच्योय वाडिया कॉलेजांत दिसपट्ट्यो साकयली वेल्यान येरादारी जावपाक लागल्यो. आमचें निमित्त उरतालें कॉलेजांतल्यो कोणाय तरी वळखीच्या मनशांक मेळपाचें. तश्यो मेळपासारक्यो खर राष्ट्रीय वृत्तीच्यो मिस गेरू पोच्या, प्रमिला रास्ते सारक्यो चल्यो आनी वेगुलें सावंतवाडीकडचे कांय विद्यार्थीय आमचे दोस्त आशिल्लें. तांकां मेळपाचें निमित्त करून आमी येवचें. कॉलेजांत इस्पितळाचें काम कितें कितें चल्लां ताची हेरगिरी करून परत वचचें. गादयो खंयच्या हॉलांनी दवरल्यात. हॉलांचीं जनेलां कशीं आसात ? साडेसातशें गादयांक एका धपक्यान उजो घालपाचो जाल्यार कितले मनीस लागतले ? बॉम्ब खंच्याय आनी कशे उडोवपाचे ! वाटेर रातीचे दिवे आसतात कांय ? कितें पेटिल्ले ? रातीचे कोणूय आमचेसारके भायले विद्यार्थी हांगा आयले जाल्यार तांकां कोण आडायतले कांय कितें ? त्या हॉला लागशिल्ल्यान रातीचे कितलीं वरांमेरेन विद्यार्थ्यांची येरादारी चालू आसता ? कॉलेजच्या गेटाचेर पारेकार आसता ? कॉलेजच्या गेटाचेर पारेकार आसतात काय किदें ? रातीचे कॉलेजचे कंपाउंडांत कोणूय भोंवता तांकां ते कित्याय आयल्यात, खंयसून आयल्यात हें विचारतात काय कितें ? अशे हजार प्रस्न आमकांबारीक साणीन समजून घेवन अभ्यासपाचे आशिल्ले. कित्याक, उजो घालतना कोणाकूय पारेकऱ्यान धल्लो बी जाल्यार माणसुकी नासली. जिवावेलो प्रसंग ताचेर येवपाचो. घडये ताचेबराबर सगल्यांचेर. ब्रिटीश सरकारचे पोलीस म्हणचे कर्दनकाळ ! ते फिरंगी सोल्दार न्हय ?

आमी ही सगळी माहिती बरेच दीस लागून खोदून खोदून काडली. स्वतः कोण्णाक दुबाव लागूंक दिय नास्तना. आनी आमकां कळून आयलें कि सद्याक मोट्यांत मोट्या लांबायेच्या दोन हॉलांनी सातशें आठशेंक गादयो (कापसाच्यो) एकार एक मांडून दवरिल्ल्यो आसात. वयर सामक्यो सिलिंगाक तेक मेरेन. आरशांच्या रस्त्यावेल्या जनेलांक लेगित त्यो खचाखच तेंकिल्ल्यो आसात. जनेलांक बाजी ना, कांय ना. आरपार दिसपी आरशे. ते फोडले कि काम फत्ते ! जनेलांची ऊंचाय चड ना. मनशाचे कमरेमेरेन. गादयो आशिल्ल्या हॉलांत रातीचे दिवे पेटयनात. खंय खंय कितें आसा तें दिसाचेंच

जनेलांचे आरशांतल्यान पळोवन घेवपाचें. आनी रातीचे आरशे फोडपाचे वेळार सगलें याद दवरपाचें. हॉलाक लागून रस्तो आसा तो येरादारीचो न्हय. हे रस्त्यार पैस पैस दोनचार मिणमिणटे बल्ब रातीचे पेटटात. ते आदले दिसा ना करपाचे. गोफणीन. एक गजाल मात धोक्याची आनी खरी भिरांतेची आसा. तिची काळजी घेवपाकूच जाय. ती म्हणजे हॉला लागसारचे बिल्डिंगांत कॉलेजचें मुख्य ऑफीस आसा. थंय रातीचो एक पारेकार न्हिदील्लो आसता. तो जागो जावन बरा कितलीं जालीं तीं, तितल्यो घांटी वाजोवन कळयता. प्रिन्सिपाल जोगा खातीर ह्यो घांटी वाजतात. हें पारेकाराचें संकट मात खरें ! रातीचो बारा वरांचेर तो पारेकार बारा घांटी मारता ! शाब्बास ! !

हेर माहेती आमी मेळयली ती अशी : गादयो दवरिल्ल्या हॉलांच्या चार जनेलांचे तरी आरशे फोडपाक जाय. तेन्नाच उज्याचे बॉम्ब गादयांचे हॉलांत उडोवपाक येतलें. ते बॉम्ब जमनीर फरशेचेर आपटपाक जाय, आपटून फुटपाक जाय तेन्नाच उजो पेट्टलो ? बरें हे आरशे आदले दिसा तरी फोडून दवरपाक जातात ? शें शे, तशें तशें केल्यार फुडिल्ले आरशे पळोवन दुसरे दिसा पारेकार आनी हेर जायते जाण बोब मारीत सुट्टले. सगळ्याक फां फां जातलें. अशा प्रसंगार कितें करपाचें ! कसलो उपाय ? ... जें जनेल फोडपाचें ताचो जागो थारावन कॉलेजाचे कंपाउंडांत आमी बराबर साडे-इकरांकूच लिपून बसपाचें, आमी करपाक जाय ! रस्त्यावेलें दिवे आदींच उडयिल्ले आशिल्ल्यान कोणाक आमी दिसपाचे ना. आनी बराबर बारांचे थोक्याक केन्ना पारेकार घण घण करूनघांटी बारा खेप बडोवपाक सुरू करता, ते खिणाक सगलें काम झरझरीत आटपून घेवपाचें ! बोवाळांत बोवाळ साधीत आनी जिवार उदारजावन एकल्यान आरशे फोडपाचे, तेच बराबर दुसऱ्यान रोकडेच पेटपी बॉम्ब फुटिल्ल्या आरशांतल्यान मोखून हॉला भितल्ले जमनीर आपटपाचे एक दोन तीन चार... घण... घण... घण... घण... जातातितले वेगीं चार स बॉम्ब बरेतरेन फुटल्यार दोन पुणी पेटटले. आनी सकाळ जाय मेरेन गादयांचे भेसबरे मंगल जातलें दुबाव ना ! देवा अशेंच जांव आमी प्रार्थना केली !

० ० ०

निमाणी ती रात येता थारिल्ले प्रमाण आमी तीग जाण हॉलाभायर काळखांत भुतां कशे जमतात. लिपून बसतात. छाती धडाधड उडटा पूण उलोवप बंद ! हातांत बारीक टॉर्च पारेकार केन्ना घांटी वाजोवपाक सुरू करता तें पळयेत आमी जनेलांक तेकून उबे एकमेकांक सांसपीत मोन्यानी घण घण जातांच... एकल्या-कडल्यान आरशे फुटटात. दुसऱ्या कडल्यान तिडकीन त्या फुटिल्ल्या आरशांतल्यान जमनीर बॉम्ब मोखतात. आपटतात.- दर बल्बाची भायली कंवची फुट्टांच भितल्ली कांचेची ट्यूबूय फुट्टा. अँसीड साकरेचेर... थेंब्यांनी उसळटा-उजो पेटटा... कापसाचो पेट्टोलाचो बोळो भग भग भग उजळटा ! सभोंवतणी गादयो ! भुरू भुरू भुरू ! ... आपलेच तन्त्रेंत, पारेकार तेवटेन घण घण घण १२ खेप... करता... आनी वचून जो हांतरूणांत पट्टा तो सकाळ मेरेन घोरेत !

कामको दीस उज्वाड मेरेन. ७०० गादयो आनी आमी उडयल्लो हालंतलो उजो एकमेकांक वेगेंत घेवन सगली रात मारे दोगांय मज्जा करतात. काम गडवडेन चलना. सामकें धिरे धिरे हळूहळू सगळ्या गादयांचो आवाठ उज्यान व्यापी मेरेन पुण्यांत उणीं पांच वरां पुणी लागतात आनी ते कारणान सुर्याचो अरुणोदय आनी हॉला-गादयांचो अग्निउदय बराबरूच जाता- जालो म्हणपाची बातमी आमी दुसरे दिसाच्या पुण्याच्या वर्तमान पत्रांतल्यान वाचतात. कित्याक बॉम्ब हॉलांत उडोवन सोंपले कि आमी थंय एक मिनिटभर लेगीत थांबनात. आमच्यो नाडयो सामक्यो तडातड उडपाक लागतात. सायकलीचेर टांग मारून सांवळ्यांवरी आमी पैस पैस पळ काडटात. सिनेमाकडसून घरा पर्तल्या प्रमाण वचून भयभित अवस्थेत आपापल्या हांतरूणांनी घरा तळमळत पडटात. कितें जायत कितें जायत अशे भिरांतेन दोन चार दीस वाडिया कॉलेजकडेन पळे लेगीत नास्तना ! पूण आमी गेले ना म्हण उजो आपलें काम करिनास्तना आंगी रावता ?

० ० ०

९ ऑगस्ट १९४२ दिसा आंदोलन सुरू जाल्लें. ९ ऑगस्ट १९४३ मेरेन वर्साभितर सबंद खरे आंदोलन ओसरलें. शस्त्रहीन लोक सुमज्य आरमार आनी पुलिसी विरुद्ध चड तेंप झुजूंक शकना. आमी हे वाडिया कॉलेजचें जावपाक घातलेले मिलिटरी इस्पितळ

ल्हापून उडोवपाची तारीख ६ ऑगस्ट १९४३- १२ वरातीर थारायली. वयर दिल्ले प्रमाण सगळीं कामां थाकथीक केलीं आनी करेंगे या मरेंगे हे निछेवाप्रमाणें ब्रिटीश सरकारचें एक काम उध्वस्त करून उडयलें. गादयांसयत सगली ब्रिडींगूच उज्या हुलपान करपून गेल्ली. मुख्य म्हणचे हें विद्यार्थ्यांचें काम पळोवन मिलिटरीन हे फुडें मिव्हिलीयन्सांचेर पातयेवन कसलेंच काम करचें न्हय अशे कायमचें थारायलें. मिलिटरी कामापासत पुण्यांत तरी खंयचेच शिअण संस्थाचो आदार घेवंचे भानगडींत मिलिटरींतले लोकां ते उप्रांत पडले ना. प्रिंसिपल जोगांचें 'सर' जावपाचें सपन जल्माचें विरून गेलें. फर्गुसनचे विद्यार्थ्यांनी वाडिया कॉलेजांत उजो घातिल्ल्यान तो कोणे घालो म्हणपाचें पुलिसाक अखेर मेरेन कळलेंच ना बेठेच दुबावान पांच धा विद्यार्थ्यांक धरून व्हेले. लॉकपांत दवल्ले. कांय दिसांनी सोडून घाले. हांव आनी म्हजें सांगाती ब्रेमालुम सुटले. आकांतवादी जावप केदें धोक्याचें आसता तें मात म्हाका पुरायेन वेल्या एका गजाली वेल्यान कळलें. हांवें ते उप्रांत सत्याग्रह जायते फावटी केला. तरेक तरेचीं देशसेवेचीं कामां केल्यां. १९४२ चे लढ्यांत तेच प्रमाण गोंयचे सुटके झुजांत. पूण आतंकवाद मात हो पयलो आनी निमणोच ! सत्याग्रह मनशाक शूर करता हें म्हाका कळून आयिल्लें.

- ४६ -

GOA MARCHES AHEAD PROGRAMME UNDER THE NEW EDUCATION POLICY

- 1) Universalisation of Elementary Education.
- 2) 'Operation Blackboard' movement.
- 3) Revitalising Adult Education Programme
- 4) Emphasis on vocational and Technical Education.
- 5) Establishment of a Cell for Text Book Production.
- 6) Emphasis on Teacher Training Programmes at different levels.
- 7) Upgradation of State Institute of Education into State Council of Education Research and Training.

Directorate of Education
PANAJI - GOA.

कोंकणीतल्या ललित साहित्याचो पांवडो

— प्रा. हरिश्चंद्र नागवेकार

फा

टल्या तीस वर्सांत, विशेश करून गोंय मुक्ती उप्रांत, गोंयांत जें कोंकणी ललित साहित्य निर्माण जालां, तें तीस वर्सां-आदींच्या कोंकणी ललित साहित्यापरस फकत संख्येनच चड ना, तर गुणवत्तेनय आदलेपरस वयल्या पांवड्याचें आसा, हे विशीं कोणूय दुभाव धरीत अशें दिसना. पूण हें जालें तुलनात्मक दृष्टी दवरून केल्लें मोलमेजप. असो सापेक्ष नदरेन निश्कर्श काडल्यार कोंकणी ललित साहित्याचें (म्हळ्यार नवलकाणी, नाटकां, एकांकिका. कथ, कविता, ललित निबंद, नवलिका इत्यादि साहित्याचें) मोलमेजप सारकें वस्तुनिष्ठ रितीन केन्नाच जावंचें ना. म्हणूनच, कोंकणी साहित्याचें सारकें मोलमेजप करपाखातीर आदल्या काळांतल्या कोंकणी साहित्याकडेन ताची तुळा करूंक उपकर ना. तेचपरीं हिन्ही, मराठी, कानडी, तामीळ अश्या भारतीय भाशांतल्या वो इंग्लेज-पोर्तुगेज अशा परकी भाशांतल्या विकसीत साहित्याकडेन कोंकणी साहित्याची तुळा करून आमचे हे हालींच उदरगत जावंक पाविल्ले भाशेचो पांवडो थारोवप साप चुकीचें आसा. कोंकणी ललित साहित्याचो पांवडो खूप वयलो आसा कि हें साहित्य सामकें उणाक पावड्याचें आसा, हें थारावपाखातीर आमी ह्या साहित्याचें निरपेक्ष मोल जोखपाचो येतून करूंक जाय. कोंकणी ललित साहित्य जशें आसा तशें पळोवन ताचें साहित्यिक मोल जोखप, ही गजाल ह्या साहित्याच्या फुडारांतल्या उदरगतीखातीर खूप गरजेची आसा.

कोंकणी भाशेची आनी कोंकणी साहित्याची चळवळ गोंयांत मुक्तीउप्रांत लागींलागीं एकाचवेळार आनी एकाच बराबर चलिल्ल्यान कोंकणी साहित्याकडेन दोन परस्परविरोधी नदरांनी पळोवपी पंगड गोंयांत निर्माण जाल्यात. कोंकणी चळवळीकडेन आनी कोंकणी भाशेकडेन एकरूप जाल्लो पंगड कोंकणी साहित्याकडेन तोखणायें पळयता, जाल्यार हे भाशेकडेन सहानु-भूतीन आनी आपलेपणान पळोवपी न्हय, असो दुसरो पंगड कोंकणीतलें साहित्य उणाक पांवड्याचें मानता. ह्या दोन पंगडा-बराबरच आनी एक पंगड आसा. कोंकणी साहित्याचो पांवडो वाडला, पुण भारतीय साहित्याच्या पांवड्यामेरेन पावपाक कोंकणी साहित्याक खूब प्रवास करचो पडटलो, अशें ह्या पंगडाक दिसता. कोंकणी साहित्याचें फावो अशें मोलमोजप जातलें जाल्यार पयल्यो दोनूय नदरो कुशीक दवरूंक जाय. हातूंतली पयली नदर- तोखणा-

येची नदर तर एका विशिश्ट मर्यादेभायर कोंकणी साहित्याक पुराय मारेंकार आसा. कोंकणी साहित्य-उदरगतीच्या सुर्वेच्या काळांत बरोबऱ्यांच्या साहित्याची तोखणाय करप, हें तांकां उत्तेजन दिव-पाच्या नदरेन खूप गरजेचें आसलें. आयज अशा तोखणायेची नवो-दितांच्या संदर्भांत गरज आसा. पूण, हें तोखणायेवांगडाच, उजवा-डाक आयिल्लें साहित्य खंयच्या पांवड्याचें आसा, हें स्पश्टपणान सांगपाची गरज आसा. पूण, आमच्या मतींतलो एक गोंदळ आमी काडून उडोवप खूब म्हत्वाचें आसा. आमी आजूनय आस्वादन आनी तोखणाय हांचे भितल्लो फरक जाणून घेनात. साहित्यांतलीं सौंदर्य-थळां वेंचून काडून तीं वाचप्यांमुखार मांडप, तातूंतलीं वैशिष्ट्यां वाचप्यांक जाणोवन दिवप आनी तांकां साहित्याचो आस्वाद घेवपाचे बाबतींत मदत करप, हें आस्वादक पारखणीचें कार्य साहित्याच्या निवळ तोखणायेंमासून पुराय वेंगळें आसा. साहि-त्याचें आस्वादन करपी बरप साहित्याचो पांवडो वाडोवंक शकता, जाल्यार पुस्तक परिक्षणांच्या नांवान केल्ली निवळ तोखणाय साहि-त्यकाराच्या प्रतिभेचीं पाखां कापून उडयतात. म्हणूनच, कोंकणी-तल्या ललित साहित्याचो पांवडो थारवपाखातीर तोखणायेचीं (आनी तशीच दुशित) नदर कुशीक दवरून निःपक्षपाती आनी वस्तुनिष्ठ दृष्टीन ह्या साहित्याची पारखणी जावंक जाय.

आतां प्रस्न अमो पडटा कि, कोंकणी ललित साहित्य हें वयल्या पांवड्याचें कि उणाक पांवड्याचें, हें खंयच्या निकशांच्या आदाराचेर थारोवप? कोंकणी पुस्तकांची संख्या ध्यानांत घेवन कोंकणी साहित्याचें मोल जोखपाचो प्रयत्न केल्यार ती असाहित्यिक दृष्टी दाखोवपी गजाल थारतली. आमचे कांय कोंकणी-दुस्वासी सदींच अशें म्हणटा आसतना दिसतात कि गोंयांतलीं देवनागरी लिपयेतलीं कोंकणी पुस्तकां एक आरमार भरतली इतलीं देखून नात. कोंकणी पुस्तकांची उणी संख्या, हो निकश लावन ह्या साहित्याचें मोल जोखप म्हळ्यार एकाद्र्या पुस्तकाचीं पानां चड आसल्यार तें बरें आनी उणी आसल्यार तें वायट, अशें म्हणपासारकें थरतलें. अशें कोणय थारयता जाल्यार ताच्या हातांत एक तागडी आनी वजनां दिवंची पडटलीं !! कोंकणी साहित्य-कृतीचें प्रमाण सामकें उणें आसा, हाचेफाटल्यान इतिहासिक कारणां आसात, हें आमी विसरूंक फावना. वेगळ्या वेगळ्या लिपयांक लागून कोंकणी भाशिक लोक एकमेकांपासून वेगळे पडल्यात हे कारणाबराबरच कोंकणी

श्रीकांती पुर्तुगेज, इंग्लेज आनी मराठी हे भासांचो घेतिल्लो आलासिरो देवनागरी लिपयेंतलें कोंकणी साहित्य वाचप्यांची सापकी उणी संख्या, कोंकणी ललित साहित्याच्या उदरगतीचो फकत २५ ते ३० वर्सांचो इतिहास, कोंकणीक तिच्या स्वताच्याच घरा आशिल्लो विरोध इत्यादि कारणांक लागून देवनागरी लिपयेतल्या कोंकणी पुस्तकांची आनी नेमाळ्यांची संख्या सामकी उणी आसा.

हें साहित्य उणें आसा म्हूण ताचो पांवडोय उणो आसा, अशें समजप दूशित नदर दाखोवप थरतलें. कोंकणी साहित्याचो पांवडो ताच्या संख्येवयल्यान न्हय, तर ताच्या गुणवत्तेवयल्यान थारवंक जाय. आतां सभाविकपणान असो प्रश्न उप्रासतलो, ही गुणवत्ता खंयच्या निकशांचेर पारखून पळोवप ? साहित्य बरे काय वायट, हें पळोवपाखातीर कित्याचो आदार घेवप ? म्हजें स्पश्ट मत अशें कि, कोंकणीतलें ललित साहित्य वयल्या पांवड्याचें कि मक्त्या पांवड्याचें आसा, हें थारोवपाखातीर एकच निकश आमी लावपाक जाय. तो म्हळ्यार, ह्या साहित्यांत वाचप्यांच्यो वासना चाळयनासतना तांकां शुद्ध मानसिक आनंद दिवपी कलात्मक सौंदर्य निर्माण जालां काय ना. देखीक र. वि. पंडितांचें काव्य, पुंडलिक नायकांचीं नाटकां वो शिला कोळंबकारांच्यो कथा ह्यो वयल्या पांवड्याच्यो काय मक्त्या पांवड्याच्यो, हें तातूंत पडबिंबित जाल्लीं नैतिक मुल्या, सामाजिक बांधिलकी वो पुरोगामीत्व, ह्या असाहित्यिक आनी कलाभायच्या निकशांचेर थरोवप, हें साहित्यिक मूल्यमापनांत बसना. ह्या साहित्यांत शुद्ध मानसिक आनंद दिवपी कलात्मक सौंदर्य कितले प्रमाणांत निर्माण जालां, ह्या आदाराचेरच तांचो पांवडो श्रेश्ठ कि उणाक, हें थरोवपाक जाय. एकाद्र्या साहित्य-कृतींत सामाजिक बांधिलकी वो प्रस्थापित नैतिक मुल्यांचो अवलंब पडबिंबित जाल्लो दिसनासूनय ती साहित्यकृती श्रेश्ठ पांवड्याची आसूंक शकता. म्हणूनच खंयच्याय भाशेंतल्या साहित्याचें मोल पारखिता आसतना तें शुद्ध मानसिक आनंद दिवपाइतलें 'सुंदर' आसा काय ना, हीच गजाल पळोवपाक जाय. वाचप्यांमुखार आशिल्लो आशय आनी आकारासयतची संपूर्ण साहित्यकृती कलात्मक सौंदर्यांत चकचकता काय ना, हें तातूंत परगट जाल्ल्या जिणे-चित्रांचेर आदारिल्लें आसता. आशयातल्यानच आकार जल्माक येता, देखून साहित्यांत परगट जाल्ली जीण वो अणभव-विश्व ताकदीचें आसलें, तरच ताका आशयीच कलात्मक रूप लाबता. जिणे दर्शनाची ही ताकद त्या साहित्य-कृतींत परगट जाल्ल्या जिणेचित्रांतली उत्कटताय, खोलाय, व्यापकताय आनी वेगळेपण, ह्या गजालींचेर अवलंबून आसता. एकाद्र्या भाशेंतल्या साबार साहित्याचो पांवडो थरयनासतना वयल्या गजालीबराबरच त्या साबार साहित्यांत पडबिंबित जाल्ल्या अणभवविश्वाची विविधताय, हो निकशय लावचो पडटा. खंयच्याय भाशेंतलें साहित्य जिणे-चित्रांच्या आविश्काराच्या बाबतीन कलात्मक जालां कि ना, हें त्या भाशेंतल्या लेखकांचेर अवलंबून आसता. लेखक जेन्ना आपणाल्या अनुभूतीकडेन प्रामाणिक रावन साहित्य बरयता, म्हळ्यार आपुण जी जीण जियेतां वो जी जीण प्रत्यक्ष पळेतां वो कल्पनेंतल्यान अणभवनां ती प्रामाणिकपणान चितरावपाचो जेन्ना

तो प्रयत्न करता, तेन्नाच ताच्या साहित्यांतलें जिणेचित्र 'सुंदर' जावन ताच्या साहित्याक वयलो पांवडो लाबता.

कोंकणी ललित साहित्याचो पांवडो थारावपाखातीर वयर निर्देश केल्या साहित्यिक निकशाचो वापर करतणेर आमच्या हाताक कितें लागता ? फाटल्या तीन वर्सांत जें ललित साहित्य कोंकणींत निर्माण जालां, तातूंत परगट जाल्लीं जिणे-चित्रां सर्वसादारणपणान विचार केल्यार कलात्मक सौंदर्याच्या निकशाक पात्र थारतात, हें रोकडेंच ध्यानांत येता. दर एक भाशेच्या साहित्यांत जशें बऱ्यो साहित्याबराबर उणाक साहित्यय निर्माण जाता तशें तें आमच्याय भाशेंत जालां. पूण, शणै गोंयबाबांच्या ललित साहित्या सावन आयच्या तरनाट्या नवादित लेखकांच्या साहित्यामेरेनचो कोंकणी साहित्याचो प्रवास नदरेखाला व लागेर आमच्या ललित साहित्याचो पांवडो सर्वसादारणपणान उंचेलो आसा, हाचो प्रत्यय येता. श्रेश्ठ साहित्याकडेन सर्ग करूंक शकतल्यो अश्यो कांय साहित्यकृती कोंकणींत निर्माण जाल्यात. ह्यो साहित्य-कृती उण्यो आसात म्हणूय आमच्या साहित्याचो पांवडो उणो थारायलो जाल्यार तें योग्य थरचें ना. आमच्या एकंदर साहित्यकृतींच्या संख्येच्या उणेपणाचे फाटभुंयेर हे गजालीचो विचार करपाक जाय.

कोंकणी ललित साहित्यांतलीं जिणे-चित्रां ह्या साहित्याक कलात्मक उंचाय हाडटात, अशें म्हणटा आसतना हा उंचाय हाडपी घटक खंयचे हें आमी पळोवंक जाय. हातूंतलो पयलो घटक आसा, ह्या साहित्यांत परगट जाल्ली थळावी जीण.

कोंकणीतलो खंयचोय साहित्य-प्रकार घेतलो जाल्यार सर्वसादारणपणान एक गजाल स्पश्ट जाता कि, ह्या साहित्यांत मनश्याची वैयक्तिक जीण वो उमाळे आनी मनश्याची सामाजिक जीण उत्कटतायेन आनी खोलायेन व्यक्ता जाल्या. आपणाल्या भोंवतणचो समाज आनी मैम हातूंत जें कितें घडटा ताचो आपणाल्या मनाचेर जो परिणाम घडून येता, तो उतररूपांत परगट करतासतना आपणाल्या अनुभूतीकडेन प्रामाणिक रावपाचो प्रयत्न कोंकणी लेखकांमदी दिश्टी पडटा. मनोहरराय, र. वि. पंडित वो आनी खंयच्याय कवीचें काव्य आसूं, पुंडलिक नायकांचो कथा, नवलकाणी वो नाटकां आसूं, वो शिला कोळंबकार, दामोदर मावजो इत्यादिच्यो कथा आसूं, ह्या सगल्या साहित्यांत थळाव्या वातावरणाकडेन संबंदित आशिल्ली. जिणे-चित्रां प्रत्ययकारीरितीन चित्रायिल्लीं दिश्टी पडटात. वयर उल्लेख केल्या लेखकांबराबरच हेर भोवतेक लेखक-कवींच्या वरपांतय ही थळावी जीण थळाव्या भाशेसयत परगट जाल्या. कोंकणी मनीस आपणाल्या माय-भाशेंतल्यान बरोवंक लागिल्ल्यान ताका उमाळे-उक्तावणेचें मेकळेपण मेळ्ळें. मुळांतच प्रतिभावान आशिल्ल्या कोंकणी मनश्याक जेन्ना स्व-भाशेंतल्यान बरोवपाची संद मेळ्ळी, तेन्ना ताच्या अणभवांक कमल्याच बंधनांवरवीं मेकळी वाट मेळ्ळी. हाका लागून साहित्यांत परगट जाल्ली जिणे-चित्रां (वैयक्तिक आनी सामाजिक अशा दोनय तरांची) उत्कट जावंक पावलीं. हें सगळें वेगळ्या उतरांनी सांगपाचें जाल्यार कोंकणी लेखकांनी गोंयच्या मातयेंतल्यान

शक्त घेवन आपल्या प्रतिभाशक्तीक कोंकणी उतरांच्या माध्यमांतल्यान वाट करून दिली. कोंकणी काव्याचीच देख घेतल्यार अशें दिसता कि, बाकीबाब, मनोहरराय, र. वि. पंडीत, पांडुरंग भांगी, शंकर रामाणी, नागेश करमली, प्रकाश पाडगांवकर, माधव बोरकार, रमेश वेळुस्कार, काशिनाथ शांबा लांचियेंकार (शिवानंद तेंडुलकार) इत्यादी कितल्याश्याच कवींनी गिरेस्त केल्लें कोंकणी काव्य उत्कटतायेच्या कसाक उतरलां, ताचें एक मखेल कारण म्हळ्यार कोंकणी कवींनी थळाव्या वातावरणांतली प्रतिकां आनी प्रतिमा वापरून आपले उमाळे उतरबद्ध केल्यात. कोंकणीतल्या आत्मनिश्ठ आनी सामाजिक उमाळ्यांच्या अशा दोनूय तरांच्या काव्यांत हें थळावें वातावरण दिसता. इतलेंच न्हय, जाल्यार कोंकणी काव्याक थळाव्या लोकवेदाचें परिमाणय लाबलां. कोंकणी कथा, नाटकां आनी नवलकाणयो ह्या साहित्य प्रकारांत गोंयचीं मनश्यां, तांची जीण, तांचे प्रस्न, तांची सुखदुखां, हें सगलें खूब उत्कटतायेन व्यक्त जालां. पुंडलीक नायकांच्यो कथा, नाटकां आनी नवलकाणी-नवलिका, हातूंत ही थळावी जीण जितल्या प्रत्ययकारी रितीन उकती जाल्या, तितल्या प्रमाणात ती आनी खंयच्याय लेखकाच्या साहित्यांत जाल्ली दिश्टी पडना. पूण, ही थळावी जीण यशस्वीपणान चितरावपी खूब लेखक कोंकणीत आसात, हेय तितलेंच खरे. दामोदर मावजो, एन. शिवदास, शिला नायक कोळंबकार, मीना काकोडकार, गजानन जोग, ओलिव्हीन गोमीश, दत्ता नायक, तुकाराम शेट इत्यादि लेखकांनी ही थळावी जीण गद्य-साहित्या-तल्यान उत्कटतायेन मांडल्या. कोंकणी साहित्यांत व्यक्त जाल्ल्या थळाव्या जिणेंत शारी जिणेबराबरच गांवगिऱ्या जिणेचोय आस्पाव आसा. पुंडलीक नायक, एन. शिवदास इत्यादि लेखकांच्या साहित्यांत ही गांवगिरी जीण ठमठशीतपणान उकती जाल्या. विनोदी साहित्यांतय गोंयची थळावी जीण बरे तरेन व्यक्त जाल्या.

कोंकणी साहित्यांत परगट जाल्ली जिणे-चित्रां वाचप्यांच्या काळजाक भावतात आनी ह्या साहित्याक कलात्मक उंचाय दितात, हाचें दुसरे कारण म्हळ्यार ह्या साहित्यांत पडबिंबित जाल्ल्या वैयक्तिक आनी सामाजिक जिणेंतली विविधताय. खंयच्याय साहित्याचो कस हो तातूंतलें अणभव-विश्व म्हळ्यार तातूंतलें जिणे-दर्शन कितलें विस्तारित आसा, तांतूत कितली विविधताय आसा, हाचेवयल्यान थरता. एकाद्र्या भाशेच्या साहित्यांत जिणेचे एकसुरीच मळ प्रतिन जाल्यार तें कलात्मक उंचाय मेळोवंक पावना साहित्यात जिणेची वेगवेगळी मळां दिसली जाल्यारूच साबार साहित्याक सुंदरपणा येता. फाटल्या तीस वर्सांत निर्माण जाल्ल्या कोंकणी साहित्यांत जिणेचीं विविध मळा पडबिंबित जाल्यांत. कोंकणी साहित्यांत लेखकांनी वेगवेगळे विशय हातळ्ळण्यात म्हूण ह्या साहित्याक उंचाय आयल्या अशें म्हणप बरोबर न्हय. ह्या वेगवेगळ्या विशयांक आनी प्रस्नांक संबंदित अशीं तरेतरेचीं ठसठशीत जिणे-चित्रां ह्या साहित्यांत चितरायिल्ली दिसतात, म्हणूनच ताची गुणवत्ता वाडल्या गोंयची शारी आनी गांवगिरी जीण, ह्या जिणेंतले वेगळे वेगळे कुटुंबिक आनी सामाजिक प्रस्न आनी मनश्यां-मनश्यांमदलें संबंद, ताचे-

तूं येतलो म्हणून

तूं येतलो म्हणून
पार्दीकाक फुलां फुलयत
वाटेक दोळे लावन बसलें
आनिक खिणांत म्हजा पिशा मनांक
हांवच फसलें
तूं आयलोच ना
म्हजा पार्दीकाच्या रूखाक
फुलां फुल्लीच ना
धाय दिकांत--
धुन्दीत जावपी परमळ
फांकलोच ना
आनिक उमळशिकेत
वाटेक नदर लावन म्हजे दोळे
वाट पळयतच उल्ले
तूं येतलो म्हण वाट पळयतच उल्लें.

- अशोक शिलकार

भितल्ले संघर्श, गोंयांतल्या सामान्य मनश्यांचे प्रस्न, सुखदुखा आनी हावेस, बायलांचे आनी दलितानेचे प्रस्न तांची सुखदुखां आनी हावेस इत्यादि जिणेचीं विविध मळां कोंकणी साहित्यांत फाटल्या ३० वर्सांत ठळकपणान परगट जाल्लीं आसात. शारीकरण आनी उद्योगीकरण हांका लागून गांवजीण कशी बदलता आनी मनश्याची नदर कशी मोटवी जाता, सामाजिक आनी राजकी मळावयल्यो घडणुको मनश्याची वैयक्तिक आनी भौशिक जीण कशी बदलतात, सामाजिक बंधनां मनश्याचें भवितव्य कशी बांदून दवरतात इत्यादि विविध अणभव-चित्रां कथा, नाटकां, एकांकि, नवलकाण्यो, नवलिका हातूंतल्यान ठसठशीतपणान चितरायिल्ली आसात. देखीक, मिना-खाणीनी निर्माण केल्लो नवो भौतिकवादी समाज, ह्या खाणींचो गांव-जिणेचेर जाल्लो परिणाम, भाटकार शेतकामती संबंध, पांखल्यांच्या अत्याचारांतल्यान जल्माक आयिल्ल्या तरनाट्याची जीण, आखाती देशांत गोंयकारांचे जें स्थलांतर जाता ताणे निर्माण केल्ले सामाजिक प्रस्न, गांवगिऱ्या समाजांतलें दळदरेपण, कुड्डयो श्रद्धा आनी भौसावयले अन्याय, आधुनिक समाजांतली नवी सेक्स-जीण, बायलांवयले अन्याय-अत्याचार, मुक्त गोंयांतली नवी सामाजिकजीण, गोंयांतल्या भवाड्या लोकांची सुखदुखां इत्यादि जिणे-तासांचें दर्शन कोंकणी साहित्यांत अणभव-साहित्यांत बरे तरेन जाल्लें दिसता. कोंकणी साहित्यांत अणभव-विश्वाचीं कितलीं-

मळां चितरायनामतना उल्ल्यांत आनी हाकालागून ह्या साहित्यांतलें अणभव-विश्व एका मर्यादेंतच धुंवता, हें जरी खरें आसलें तरी फाटल्या ३० वर्सांत कोंकणी साहित्यान जिणेचीं बरींच मळां चित्रणयल्यांत हांचो प्रत्यय येता.

कोंकणी साहित्यांतलीं जिणे-चित्रां काळजाक भावपा इतलीं कलात्मक जाल्यांत आनी वाचप्यांक तीं शुद्ध मानसिक आनंद दितात, हाचें तिसरें कारण म्हळ्यार ह्या साहित्यांत घडून आयिल्लें जिणेचें वास्तव दर्शन, कोंकणीतल्या साबार ललित साहित्याचो पांवडो उंचावपी हो घटक आसा. सगल्याच साहित्यकृतींत ही वास्तवता दिसता, अशें म्हाका म्हणपाचें ना कितल्याश्याच साहित्यकृतींत सप्तरंजनाचो गुण दिश्टी पडटा. पूण, सर्वसादारणपणान अशें दिसता कि, कोंकणी नाटकां, कथा, नयलकाण्यो हातूंत आनी काव्यांतय समाजाचें वास्तव दर्शन जालां. समाज आनी तांतलीं मनश्यां, हीं जशीं आसत तशीं आनी समाज आनी मनीस जमो बदलता तसो तो आमकां कोंकणी साहित्यांत दिसता. हे बाबतींत खूब वृत्त आसात, हेंय तितलेंच खरें. कोंकणी साहित्यांतल्या ह्या वास्तव जिणेदर्शनाचें एक वैशिष्ट्य अशें कि, समाजांतल्यो घडणुको वास्तवतेन साहित्यांत मांडटा आसतना आमचे लेखक सूचकता आनी नेमकेपणा हांचो फिशालकायेन वापर करतात. हाका लागून कोंकणी साहित्यांत अशिल्लता क्वचितच दिसता. दुसरें वैशिष्ट्य अशे कि, आमच्या लेखकांनी घडोवन हाडिल्लीं व्यक्तिचित्रणां आनी मनचित्रणांय वास्तवतेच्या कमाक उतरल्यांत. देखीक कोंकणी लेखिकांनी

चितरायिल्ली बायलमनशां आनी भुरगीं आनी चंद्रकांत केणी हां केले बायल मनशेचें चित्रण हें वास्तव चित्रण आसा, हाची प्रची येता. दत्ताराम बांबोळकार, अना म्हांवरो आनी आमच्या विनोदी लेखकाच्या विनोदी साहित्यांतय समाज आनी तांतलीं मनश्यां हांचे वास्तव चित्रण जाल्लें आसा. गोंयच्या समाजांत धोंगपोंगां आनी विसंगती हांचेर बडी मारून वाचप्यां हांसोवपी तशेंच चिंतूक लावपी अशें हें साहित्य विनोद निमिश करपाखातीर अतिशयोक्ती आनी हेर साधनांचो उपेग करता. पूण हे अतिशयोक्तीच्या माध्यमांतल्यान समाज आनी तातलीं मनश्यां हांचे वास्तव चित्रण करपाची कुशलताय आमकां ह्या साहित्यांत दिश्टी पडटा. थोडक्यांत सांगपाचें जाल्यार वास्तव जिणे-चित्रणाच्या बाबतींत कोंकणी साहित्य एक मर्यादेंत वावरता, हे जरी खरें आसलें तरी जी जीण तातूंत परगट जाल्ली आसा ती वास्तवतेक घट्ट धरून आसा. गोंयच्या समाजाचें पुराय नासलें जाल्यारय बऱ्याच प्रमाणां दर्शन घडोवपी अशें हें साहित्य आसा. महाबळेश्वर सैल हांच्या सारक्या कांय लेखकांनी फॅन्टसी' चो वापर करूनय जिणे-दर्शन वास्तव करपाचो प्रयत्न केला.

कोंकणी साहित्याचो पांवडो उंचेलो आसा, हें दाखोवपी चौथो घटक म्हळ्यार ह्या साहित्यांत घडणुकांपरस व्यक्तीदर्शनाक मेळिल्लें अदीक म्हत्व. साहित्याचो खंयचोय प्रकार घेतलो जाल्यार कोंकणी साहित्याचें एक म्हत्वाचें वैशिष्ट्य रोकडेंच भावता, तें म्हणजे कोंकणी लेखकांनी मनश्याक (तो मागीर जाण्टो जावं, बायल जावं, भुरग

IRRIGATION DEPARTMENT

GOVERNMENT OF GOA.

PARTICIPATES IN THE DEVELOPMENT OF THE STATE
BY EXECUTING THE DEVELOPMENTAL WORKS UNDER
WATER RESOURCES

Through construction of :

1. Salaulim Irrigation Project
2. Tillari Irrigation Project
3. Anjunem Irrigation Project
4. Command Area Development works in both Anjunem & Salaulim Irrigation Projects
5. Minor Irrigation Schemes such as Construction of Bandharas, Tanks and Lift Irrigation.
6. Chapoli Irrigation Project.

and many other schemes under WATER RESOURCES
DEVELOPMENT

Issued by :-

Irrigation Department
PANAJI-GOA

जावं, पिडपी जावं पिडेस्त जावं वो आनी कोणूय जावं) समजून घेवपाचो खूब सहानुमतीन प्रयत्न केला. घडणुकांचेर चड भर दिनासतना वो मनश्याच्या वागणुकीचें आनी मनाचें वयरवयर अशें दर्शन घडयनासतना कोंकणी लेखकांनी आपल्या पात्रांच्या मनदर्यांत उडकी मारून तांच्या मनाचो थाव घेवपाचो यशस्वी प्रयत्न केला. सगळेच हे बाबतींत यशस्वी जावंक नात, हेंय तितलेंच खरें. आबू (अब्देव), कामेलीन (कामेलीन), घटस्फोटीत दादलो (ओली पाखां) अशीं कितलींशीच पात्रां (सगल्यांचोच उल्लेख करप शक्य ना) वाचप्याच्या सासणाच्या यादींत उरतलीं अशीं आसात. भुरगीं आनी बायलमनशां, हांची भावजीण उक्तावपाच्या बाबतींत आमच्यो लेखिका यशस्वी जाल्यात. कोंकणी लेखकांनी मनीस समजून घेवपाचेर चड भर दिल्ल्यान कोंकणी साहित्यांत घडणुकांपरस पात्रांच चड ठसठशीतपणान ध्यानांत उरतात. म्हणूनच म्हाका अशें म्हणन दिसता कि, कोंकणी साहित्याचो केद्रबिंदू समाज न्हय, तर त्या समाजांतल्या मनश्याचें मन.

कोंकणी साहित्याचो पांवडो उंचावपी पांचवो घटक जावन आसा ह्या साहित्याक लाबिल्लो Philosophical म्हळ्यार तात्त्विक बसका. हो Philosophical touch काव्यांत चड ठळकपणान दिश्टी पडटा. पुंडलिक नायकांच्या एकाकिकांत आनी कांय नाटकांतय हें वैशिष्ट्य उक्तें जाता. साहित्यांत जेन्ना शुद्ध मानसिक आनंद दिवपाची शक्त निर्माण जाता तेन्ना आपशींच आनी एक शक्त तातूंत प्रतित जाता, ती म्हळ्यार वाचप्याच्या मनांत चितनशील दृश्टी निर्माण करपाची शक्त. कोंकणीतले एक श्रेश्ठ लेखक रवीन्द्र केळेकार हांचे 'हिमालयांत' हे भोंवडे-वर्णन आनी ताचें हेर गद्य-लेखन आनी हेर कांय लेखकांचे साहित्य, हातूंत चितनशीलता हो गुण ठसठशीतपणान परगट जाला. जिणेची चिरं-तर सत्यां सांगपी मोटवी कविता, हीय चितनशील दृश्टी दिवपी अशी आसा.

कोंकणी साहित्य क उंचेल्या पांवड्यार व्हरपी सवो घटक आसा, साहित्याच्या अभिव्यक्तीचें सौंदर्य, आशय आनी अभिव्यक्ती हीं एकामेकांत भरतल्लीं आसतात. साहित्यांतलें कलात्मक सौंदर्य, हें जशें तांतल्या आशयाचेर म्हळ्यार जिणे-दर्शनाचेर आदारलें आसता, तशें तें आशयान घेतिल्ल्या आकाराचेर अवलंबून आसता. कोंकणी साहित्याक जें कलात्मक सौंदर्य लाबलां तें तांतल्या जिणेदर्शनाबरोबरच लेखकांनी घडोवन हाडिल्ल्या मनभुलोवण्या अभिव्यक्तीखातीरय आसा आशय वाचप्यांच्या काळजाक भावपाखातीर जी साधना वापरपाची आसतात, तांचो कलात्मक उपेग कोंकणी लेखकांनी केला. नाटक, नवलकाणी, कथा, एकांकिका इत्यादींचो विचार केल्यार अशें अनुमान काडूं येता कि, प्रसंग-निर्मिती संवाद-योजना, सभावरेखाटन, वातावरणनिर्मिती आनी शब्द-योजना, हांचें विशीं कोंकणी लेखकांच्या लिखणेंत व्हड तांक आनी कुशळताय आसा. हातूंतल्या एकाचो वा चडांचो वापर गरज पडटा तसो कलात्मकतेन करपाच्या मळार आमचे लेखक यशस्वी जाल्यात. हे बाबतींत कांय नुटयो आसल्यो तरी एक गजाल स्पश्ट जाता कि, कथा वो हेर साहित्य-

Wishing a Happy Diwali
and
Prosperous New Year !

Mondovi Traders
and
Mondovi Ice Plant

PANJIM - GOA.

Phone : 5171

प्रकाशाचें तंत्र समजून घेवपाची तांक आमच्या लेखकांकडेन आसा. अणभवविश्वाची गिरेस्तकाय नाशिल्ल्या अश्या कांय नवोदितांकय हें तंत्र बरें जमलां, हें ध्यानांत येता. कोंकणीतल्या कितल्याश्याच साहित्यकृतींत कथानक, सभावरेखाटन आनी वातावरण हांची कलात्मकतेन घडून हाडिल्ली एकरूपता दिसता. कथा, नवलकाणी इत्यादि गद्यसाहित्यांत नव्यानव्या तंत्राचे प्रयोगय दिश्टी पडटा. कथेत तंत्र चे हे प्रयोग करपी लेखकां भितर भौ. चंद्रकांत केणी हांचो वावर दोळे दिपकावपी आसा.

अभिव्यक्तीच्या बाबतींत कोंकणी काव्यय मनभुलोवणें जालां. कोंकणी काव्य छंद आनी यमकाच्या बंधनांतल्यान मेकळें जाल्लें आसलें तरी लय, नाद आनी ताल, ही गुणवैशिष्ट्यां ताचें सौंदर्य वाडयतात. कोंकणी काव्याचो एक विशेश नदरेंत भरता तो असो कि, आमच्या कवींक अलंकारांचो सोस ना. कविता सुंदर जाता ती तिचो आशय व्हड तांकीचो आसलो तरच. भायलें सौंदर्य तिका सुंदर करना, हाची जाणीव कवीक आसा, हें स्पश्ट जाता. सूचकता आनी नेमकेपण, हांचो वापर करून थोड्याच उतरांनी आशय व्यक्त करप, हें तंत्र कोंकणी काव्यांत सर्वमान्य जालां. हातूंत कांय आडवाद आसात, ही गजाल मात आमी विसरूंक फावना. कोंकणी काव्यांत नवेनवे प्रयोग जातात, हीय गजाल हे काव्याक उंचाय हाडटा.

वयल्या विस्तृत विवेचनांतल्यान एक गजाल सिद्ध जाता कि, कोंकणी ललित साहित्याचो पांवडो मातूय उणाक ना. वयल्यान

कितल्याश्चाच घटकांनी ह्या साहित्याचो पांवडो वाडयला. एक गजाल हांगा स्पश्ट करूंक जाय कि, कोंकणीत कांय उणाक पांवड्याच्यो साहित्यकृती निर्माण जाल्यात. कांग प्रस्थापित लेखकांच्याय लिखनेतल्यान अश्यो पांवड्याच्यो साहित्यकृती निर्माण जाल्यात. पूण, तांचेवयल्यान साबार कोंकणी साहित्याचो पांवडो थारोवप चुकीचें आसा. कोंकणी साहित्याचो पांवडो थारावपाखातीर सगल्या साहित्याचो एकंदर विचार जावंक जाय. तसो तो हांगा केला. साबार कोंकणी साहित्याचो सर्वसादारण पांवडो किते हें थारवपाखातीर वयर जें विवेचन केलां, तातूंत देखी दिवपाखातीर खुबश्या लेखकांच्या नांवाचो उल्लेख करचो पडलो. जांच्या नांवाचो उल्लेख जावना, ते कमी म्हत्वाचे लेखक, असो ताचो अर्थ न्हय. वेगळ्यावेगळ्या लेखकाचो पांवडो थारोवप, हो ह्या लेखाचो उद्देश न्हय. साबार कोंकणी साहित्याचो पांवडो थारोवप, हो ह्या लेखाचो उद्देश आसा, हें हांव हांगा स्पश्टपणान सांगूंक सोदतां. ज्या लेखकांचो हांगां उल्लेख जावंक ना, अश्या कांय लेखकांचें साहित्यिक कर्तृत्व खूब वयल्या पांवड्याचें आसा, हें कोणाक सांगपाची गरज ना.

वयल्या विवेचनांतल्यान साबार कोंकणी साहित्याचो पांवडो उंचेलो आसा, असो जरी निश्कर्श आयला तरी आमी एक विसरूंक जायना कि, श्रेश्ठ भारतीय साहित्याकडेन सर्त करूंक शकतल्यो अश्यो साहित्यकृती कोंकणीत क्वचितच आसात. जाका आंतरराष्ट्रीय आनी राष्ट्रीय भोमान फाव जाला, असो पुंडलिक नायक सोडलो जाल्यार श्रेश्ठ साहित्य निर्माण करपी आनी भारतीय भासांतल्या श्रेश्ठ साहित्याकडेन सर्त करपी लेखक कोंकणीत आजून निर्माण जावंक ना.

हाचें म्हत्वाचें कारण म्हळ्यार आमच्या भोवतेक बरोवप्या-कडल्यान शैलीदार लिखणी आसा. पूण तांचें अणभव विश्व मर्यादित आसा. कोंकणी साहित्यांत जें जिणे-दर्शन घडटा तातूंत विविधताय आसली तरी आजूनय जिणेचीं कितलींशींच मळां साहित्यांत पडिबिंबित जाल्ली दिसनात. जिणेचें एकाद्रें मळ साहित्यांत खोलायेन आनी व्यापकतेन परगट करताची तांक आमच्या लेखकांभितर क्वचितच दिसता. प्रत्यक्ष जिणेकडेन फाट करून कल्पनेंतच चड रमपाची प्रवृत्ती, हें तांचें मुखेल कारण आसा. गोंयांनील नवी उद्योगिक-वेपारी जीण पोर्तुगेजांआदीं आनी तांच्याकाळांत गोंयकारांचें दक्षिण भारतांत जाल्लें स्थलांतर, वाटावाटीच्या काळांतलें गोंय, गोंयच्या भवितव्याच्या प्रस्नार जाल्लो संघर्श, गोंयाक स्वातंत्र्य मेळोवन दिवपाखातीर जाल्ली व्हड चळवळ, गोंयांतली राजकी जीण, गोंयांभायल्यांची आवक जाल्ल्यान निर्माण जाल्ले प्रस्न, शिक्षणिक मळावयली परिस्थिती, अशीं जिणेचीं कितलींशींच मळां कोंकणी साहित्यांत बरे तरेन चित्रायल्लीं दिसनात. समाजांतल्यान अणभव घेवपाची तांक नदरेची बारीकसाण, एकाद्रो विशय अश्याम-खातीर जाय आशिल्ली जिद्द आनी कश्ट करपाची तांक आनी एकाद्र्या प्रस्नाकडेन पुराय एकरूप जावपाची वृत्ती ह्यो गजाली आमच्या लेखकांभितर क्वचितच दिसतात. हाकाच लागून आमचें सगलें साहित्य अणभवाच्या तेच तेच वर्तुळांत घुंवतना दिसता.

शिशुकवन

शानुले म्हजे कितले शाणे गो
बेग न इल्ले दुदू पी गो

कितली म्हणून मस्ती करशी
हात मारून दुदू सांडशी
बेगीन इल्लें दुदू पा गो

शानुले म्हजे किनले शाणे गो
बेगीन दुदू पी गो

पियेना जाल्यार तू गो दुदू
पितले पळय गो ते बिलू
मागीर तूकां दुदू नाच गो
बेगीन इल्ले दुदू पी गो

शानुले म्हजे कितले शाणे गो
बेगीन इल्ले दुदू पी गो

हांव दोळे धापता, कोण कोण पियेता
तू पियेना जाल्यार बिलूक दिता
मागीर तू रडी करशी गो
बेगीन इल्ले दुदू पी गो

शानुले म्हजे कितलें शाणे गो
बेगीन इल्लें दुदू पी गो.

— सौ. नयना आराडकार

काव्यांत नव्यो जाणिवो परगट जाल्ल्यो क्वचितच दिसतात अणभवाचीं नवीं मळां माडोवपी अशे जे कांय उदेंते लेखक दिसतात तातूंत कथालेखक महाबळेश्वर सैल हांचें नाव सगल्यांत पयलीं घेवंक जाय. पूण, सर्वसादारणपणान पळयल्यार फाटल्या ७-८ वर्सांत कोंकणी साहित्याक मरगळ आयिल्ल्यावरी दिसता. हें जरी खरें आसलें तरी फाटल्या तीस वर्सांत निर्माण जाल्ल्या साबार कोंकणी ललित साहित्याचो पांवडो खंयचो, हें वस्तुनिष्ठपणान घेवपाचो प्रयत्न केल्यार हें साहित्य उंचेल्या पांवड्याचें आसा, होच निश्कर्श आमच्या हाताक लागतलो.

हांवें पळयिल्लें

क्रांतीचें पयलें ल्हार

— नागेश करमली

ते त्ना म्हजी भुरगी पिराय— शिकपाची. हांव केपेंचे सरकारी शाळेंत पुर्तूगेज शिकतालों. शाळा सामकी लागींच— आमी रावतालों. थंय सामकारच, मार्गी पलतडीं. आमी रावतालों थंयच घराच्या फुडल्या भागांत आमगेलो पसरो आनी च्या दुकान आमलें. सरकारी शाळेकडल्यान मात्शें मुखार गेल्यार केपेंचें कोर्ट— तेन्नाचें त्रिबुनाल. ह्या त्रिबुनालाचेर तेन्ना केपें, सांगें आनी काणकोण म्हालाभायर, साष्टींतल्या कुंकळ्ळी, असोळणें, वेळ्ळी ह्या भागांतलेय लोक न्याय— निवाड्याच्या कामाखातीर येताले. ताका लागून, बरेचशे आद्वोगाद— वकील तशेंच भाटकार, दोतोर, कुळवाडी धरून सगळे तरेचे लोक आमगेल्या दुकानार येताले. आयचे भाशेन तेन्ना बसी येवंक नासल्यो. येरादारीचें मुखेल साधन म्हळळ्यार तेन्नाच्यो त्यो कार्रेंरी. आनी त्योय मक्ताच, थाराविकच सुवातांनी वचपी. हाका लागून कोर्टाच्या कामाक येवपी लोक बरेच खेपे. कार्रेंरीची वाट पळयत वरांचीं वरां आमगेल्या दुकानार थारताले विसव घेताले. काय रातूच्या राबित्याकय रावताले अशा लोकांच्या येवपा—वचपाक लागून संवसारांतल्यो तश्योच देशांतल्योय जायत्यो गजाली आयिल्ल्या गेल्ल्यांकडच्यान आयकूंक मेळटाल्यो. केन्नाकेन्नाय मुंबय—पुणेचीं

दिसाळीं नेमाळींय वाचूंक मेळटालीं. त्रिबुनालाच्या कामाक लागून एक—दोन जाण आद्वोगाद आमचे थंय लागींच रावताले. तांचे कडेन मासिकां—साप्ताहिकां बी येतालीं. तींय ताचेकडल्यान वाचूंक मेळटालीं. आनी ह्या सगळ्याक लागून संवसारांतल्यो घडामोडी कळटाल्यो. देशांतल्यो घडणुको कळटाल्यो. भारतीय स्वातंत्र्यलढो, ह्या लढ्यांतले गांधी, नेहरू, सरदार पटेल, राजेंद्रबाबू, मौलाना आझाद नेताजी सुभाषबाबू हीं नांवां आनी तांचो वावर तर एके तरेची स्फूर्तच दितालो. जयभकाश, अहगा असफअल्ली, लोहिया ह्याय नांवांविशी एक आकर्षण निर्माण जाल्लें. कोण कोणूय, केन्ना केन्नाय, नाना पाटील हांच्याय कर्तृत्वाच्यो गजाली सांगताले, त्यो आयकून तर आंगार कांटोच फुलतालो.

आयचे भाशेन तेन्ना रेडियो नासलो. नेमाळीं येतालीं तींय मर्यादित रूपांत मुंबय-पुणेच्यान. गोंयातली नेमाळीं पुर्तूगेज भाशेंतली. केप्यात ' भारत ' हें हेगडो देसाय हांचें मराठी—पुर्तूगेज साताळें उजवाडा येतालें. सेन्सोराची पिडापीड सोंसून तानूंत जें कितें संवसार वा देशांतल्या घडण्या विशीं छापून येतालें, तेय वाचूंक मेळटालें. जशीं नेमाळीं वाचपी बरेचशेजाण आमच्या दुकानार जमताले. सांजेच्या वेळार मागीर तांच्यो खबरो चलताल्यो. येरोपांतले झूज धरून भारतीय स्वातंत्र्यामेरेनच्यो गजाली आयकूंक मेळटाल्यो. सदानंद कामत नांवाचो एक मनीस आसलो. तो खंय खंय वचून, केपेंच्या बालोन्नती समाज म्हणिल्ल्या वाचनालयांत वचून कितें कितें वाचतालो आनी मागीर येवन आमचे थंय जमिल्ल्यांक सांगतालो. म्हाका याद जाता, भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यांतले फुडारी जेन्ना बंदखणींतल्यान सुटले आनी उप्रांत जेन्ना स्वातंत्र्याच्यो गजाली जावंक लागल्यो, तेन्ना आमच्या दुकानार सांजे वेळार जमून च्या पियेता पियेतां गजाली मारपी ही मंडळी सामकी उमेदीन भरून उलयतना आयकूंक बरें दिसतालें. हे गजाली मारपी आपापल्या कामधंद्यातलें लोक. कोण पसरो चलोवपी. कोण कोर्टांतली कामां करपी. कोण कसली तरी नोकरी करपी. कोण शेत रोवपी. जाल्यार कोण कोण आपल्या दोन—चार भाटांकडकांचेर आपलो संवसार चलोवपी. केन्नाय कोणूय एक आद्वोगाद बी आसतालो. हांतले कोण स्वातंत्र्य-चळवळींत बी नासले. वेळ आयलो तेन्नाय तांच्यातलो कोण ते चळवळींत पडलोना. ते सादेसुदे संवसारीक लोक. पूण देशाच्या फुडाराच्या गजालींनी खूब रस घेवपी लोक. भारतांत स्वांत्र्याय आयली म्हण्टकीच गोंयांत आनी पुर्तूगेज उरचेनात असो ह्या सगळ्यांचोच विस्वास आनी भावार्थ.

हांव सांगतां तो साधारण १९४४-४६ चो काळ. बाकीबाब बोरकार ह्याच काळांत आमच्या गांवांत सरकारी शिक्षक म्हण आसलो. कवी आनी बरोवपी म्हण तांची नामना आसलीच. ताका लागून बरेचशे आद्वोगाद बी शिकिल्ले सवरिल्ले लोक तांचे म्हण्यांत येताले. बाकीबाबाची शाळा आमच्या दुकानामुखारच म्हण्टकूच, केन्ना केन्नाय ह्या लोकांचो अड्डो आमगेल्या दुकानारच जमतालो. बाकीबाब उलोवंक लागलो म्हण्टकूच बाकीचे सगळें आयकुपाचें काम करताले.

आनी अशाच एका दिमा कोणेतरी खबर हाडली लोहिया हा नांवाचो, बेचाळीसच्या लढ्यांतलो एक फुडारी गोंयां आयला. आनी असोळण्या आपणाल्या एका इश्टागेर रावला.

लोहियांचें नांव आयकल्लें गोंयांत तशें जायते जाण आसले. भुरगीं पिराय आसून लेगीत. हांगा थंय वाचून म्हाकाय त्या नांवांची खबर जाल्ली. पूण लोहिया म्हळ्यार नक्की कितें. हें विशेश अशें कोणाक खबर नासलें. पूण तो कोण तरी एक मोठो भारतीय फुडारी हें सगळ्यांक कळटालें. आनी असो एक फुडारी गोंयांत आनी तोय बी असोळण्यात आयला म्हणिना कुडें एक वेगळेच तरेचें अशें वातावरण निर्माण जाल्लें. आमगेल्या दुकानार सदां सांजे जमून खबरो मारप्यांनीय हे विशीं गजाली केल्ल्यो हांवे आयकल्यो. मनोहर नांवाचो एकलो आसलो. तो मडगांवच्या एका पुर्तूगेज दिसाळ्यांत काम करी. तो ह्यो गजाली चलता आस्तना जिस्तूच पाविल्लो. ताणें ते वेळार म्हणिल्लें ताची आजय याद जाता. ताणे म्हणिल्ले, 'लोहिया वेठोच येवंक ना. गोंयांतय आतां कितें तरी जाता पळयात...' मनोहरान म्हणिल्लीं उतरां खऱ्यांनीच कसले तरी भितल्ले माहितीचेर आधारून आशिल्ली कांय कितें ते खबर ना. पूण, ते उपांत एक-दोन दिसांत ज्यो खबरो आयकूंक मेळ्ळ्यो ताचेवयल्यान कितें तरी खतखतूंक लागलां अशें जाणवले बगर रावले ना.

लोहिया गोंयांत आयला म्हूण कळ्ळें त्या उपांत दोन वा तीनूच दिसांनी हरी परोब ह्या आदबोगादावांगडा बाकीबाब बोरकार आनी, आनीक दोग तीग जाण, आमगेल्या दुकानार येवन उलयताले ताचेवयल्यान दुसऱ्याच दिसा मडगांवां एक सभा जावपाची आसा आनी गोंयांत आयिल्लो लोहिया थंय उलोवपाचो आसा म्हणपाचें कळ्ळें. सभा बी म्हण्टात त्यो गजाली तेन्ना खूब कठीण. अशें परिस्थितीतय मडगांवांत लोहियांची सभा ही एक गजाल, जांकां हे विशीं कळटालें, तांच्यात उर्बा-उमेदीचे एक व्हड ल्हार उठोवपाक पुरोशी जाली.

ज्या दिसा मडगांवां लोहियांची सभा आसली तो दीस १८ जून १९४६ त्या दिसा, आमगेर बसून गजाली मारप्यांतलेय कांय जाण मुजरत मडगांवां ही सभा पळोवंक गेले. बाकीबाब आनी हरी परोब हाणीं तर आदले दिसाच मडगांवां वचपाचें थारायिल्लें.

लोहियांची सभा आनी थंयचे तें वातावरण पळोवन, मडगांवच्यान सांजे आमगेल्या दारामुखार कारेरींतल्यान पयलो वयलो देवलो तो, आपचोच एक शेजारी पेद्रु फुर्ताद, वेवसायान साधारणसो भाटकार आनी भाताची गिरण चलोवपी. पेद्रूबाब आमगेर भितर सल्लो तोच मामको उमेदीन उचंबळीत जावन. केन्ना न्हय ती ताणे माथ्याक धवो फुल्ल गांधी तोपी घाली. म्हज्या बापायन अजापीच ताका 'पेद्रु, हें कितें रे बाबा?' अशें विचारलां मात. पेद्रून नेटान जाप दिली, 'बा बूराद, हें जय हिंद. हे तोपयेन

Help Protect & Preserve the Cultural Heritage

- Goa Archives preserves for posterity the documentary heritage of Goa's past.
- Collections in Portuguese date back to the 15th century.
- It also has Marathi (Modi) - Halkannada and a few persian documents throwing light on the relations of the portuguese with Marathas, Hyder, Tipu, Sundas and Bhonsles of Sawantwadi etc.
- The collection also contains a few documents in Chines and Vietnamese scripts.
- Goa Archives has its own well-equipped preservation Unit for the scientific preservation of documents.
- It also has a modern microfilming, photocopying and xeroxing equipment.
- This is your Archives and you can enrich it by donating your valuable collection of private papers.

VISIT GOA ARCHIVES ALWAYS

Issued by :-

Directorate of Archives, Archaeology & Museum

Government of Goa

* Phone : 3232

इंग्लेजांक ज्यार केले. आतां फार पुर्तुगेजांचेर !' आनी ताणें फुडें सांगले, 'आज तूं मडगांवा आंमूंक जाय आसलो. आरे इतलो पावस पडटा आसतना लेगीत हजारांनी लोक पुंजा जाल्लो मरे. शे ! तो लोहिया चारच उतरां उलयला जायत. पूण सगळोच उजो कसो जालो. आनी तो चड चलोवंक पाविल्लो जाल्यार पाकले सारकेच पावसाच्या लोटावांगडा लोटून वचपाचे...' पेद्रु फुर्तादान सगळ्या प्रसंगाचें आयले भाशेन वर्णन केलें.

आज कितेंय घडलें म्हण्टकूच दिसाळ्यांनी छापून येता आनी वातावरणाची कल्पना येता. तेन्ना अशी कितेंच आवतीकाय नासली. तरी पूण आपशींच वातावरण एके वेगळेच तरेन चार्ज जाल्लें कशें दिसतालें. जाग्रुतायेची गरमी जाणवताली.

लोहिया आनी ताची मडगांवची सभा हाचेर पेद्रु फुर्ताद हाणी वर्णिल्ल्या गजालीचेर आधारून मागीर आमगेर जमिल्ल्यांमदें जायत्यो गजाली जाल्यो. फुडें कितें घडत हाचेरय वेगवेगळे तर्क जाले.

ती अठरा तारखेची रात गेली. दुसरे दिसा इकोणीस जून. बाकीबाब शाळेंत आयलो तेच एका उचंबळ मुडांत. सदा सुटाबुटांत येवपी बाकीबाब ते दिसा. सदरो-लेंगो आनी नेहरू शर्ट घालून आयिल्लो. आनी तोडांत तो एकसारके 'त्रिवार मंगलवार, आजला त्रिवार मंगलवार, स्वातंत्र्याची सिंहगर्जना अतां इथे उठणार' अश्यो वोळी गुणगुणताले ही कविता घडयतच तो लोहियांचे सभेक सावन केप्यां पर्थल्लो. बाकीबाबांनो शाळेचो वर्ग आनी हांव शिकतालों ते पुर्तूगेज शाळेचो वर्ग एकामेकाक लागूनच. बाकीबाब उर्बेभरीत पणान आपणाल्या वातिल्या 'भुरग्याक 'त्रिवार मंगलवार' म्हणून दाखयतात तीं उतरां आमच्या वर्गांत कानार सादतालीं. तेभायर बाकीबाबांल्या वर्गाभायर त्रिबुनालार वचपी आदवोगादां मदलेय चार-पांच जाण जमिल्ले दिसताले. आमकां पुर्तूगेज शिकोवपी शिक्षक आसलो तो गोंयकार आसून लेगीत पुर्तूगेजाळिल्लो. बाकीबाबाल्या वर्गांत कितें चल्ला ते हांच्यान सोसूं नजो जाले. तो सामको ताप तापतच बाकीबाबाल्या वर्गांत गेलो. बाकीबाब सामको नेटान 'त्रिवार मंगलवार' म्हण्टालो आनी वर्गाक लोहिया विशी तशें भारतीय फुडाऱ्यांविशी कितें कितें अभिमानान सांगतालो. आमगेल्या पुर्तूगेज शिक्षकान बाकीबाबाक मदेंच आडायलो आनी संतापान म्हळें 'सिज्योर बोरकार हे तूं कितें कोत्ताय ? गोवेनच्या इश्टांन जोयहिंद कोरताय ? आरे, हें सोगळें कोत्र सोबेरानीअ पुर्तूगेज !' (म्हळ्यार पुर्तूगेज सत्तेआड) बाकीबाब ताका आयकता ? बाकीबाबान त्या पुर्तूगेज शिक्षकाक जाप दिली, 'सोबेरानीअ पुर्तूगेज ? चल्लो तुजो पुर्तूगेज ! थोडेच दीस राव पळयतलो तूं ' आनी बाकीबाबान भारतामातेचो जयजयकार केलो. जयहिंद चो घोश केलो. सगळ्या भुरग्यांनी तांकां प्रतिसाद दिलो. पुर्तूगेज वर्गांतल्यो आमी कांय भुरगीं हो वेळ म्हळ्यार हो बोवाळ आयकून भायर आयिल्लीं. आमीय जयहिंद घोषणेच्या प्रतिसादांत आमचोय आवाज मेळयलो. म्हज्या जिवितांत हांवें मेकळे पणान पयलो वयलो 'जयहिंद' चो घोश केलो तो त्या दिसा.

शाळेंत चलिल्लो हो बोवाळ पळोवन शेजारचे पाजारचेय

लोक थंय जमले. पुर्तूगेज शिक्षक आनी बाकीबाब हांचे मदें चलिल्ली बाचाबाचीय सगळ्यांनी पळयली आयकली. बाकीबाबान त्या दिसा शाळेंतल्या बर्गाचे रूपांतर स्वातंत्र्याची व्हडवीक गावपी भौशीक सभेंतच करून उडयलें. हाका लागून पुर्तूगेज शिक्षकाचोय वर्ग त्या दिसा पाड पडलो. तो तिडकतिडकायतच थंयच्यान बाकीबाबाक धमकायत भायर सल्लो 'हांव आतांच वोचून हें सोगळें जोयहिंद चल्लां तें पुलिसेक सांगता.' अशें म्हण म्हणतच पुर्तूगेज शिक्षक, सायकल घेवन, केप्यां पुलिशेंत वचूंक गेलो. हे वटेन बाकीबाबांनी जयहिंदच्यो घोषणा आनी देशभक्ती गीतां आनी कविता गावन आसमंत गाजोवन सोडलें.

पुर्तूगेज शिक्षक पुलिशेंत तक्रार करूंक गेल्लो ताचे फुडें कितें जालें तें कळ्ळें ना. पूण, एक दोन दिसांतच शिक्षकाचे नोकरेचो राजीनामो दिवन बाकीबाब गोंय सोडून गेलो तें मात कळ्ळें आनी ताणी मागीर पुरायपणान गोंयचे सुटके झुजांत वावर गेलो.

पयल्या अठरा जूनाउप्रांत दुसरे दिसा, बाकीबाबाच्या रुपान हांवें जे कितें पळयलें ती फुडें घडून येवपाचे, क्रांतीच्या पयल्या ल्हाराची फकत एक ल्हानशी सुलूस आशिल्ली. कारण ते उप्रांत आमच्या वांठारांत उठिल्लें जाग्रुतायेचें ल्हार हो एक नवोच अणभव आसलो. घरांदाराच्यो वण्टी 'जयहिंद' 'भारत माता की जय' 'महात्मा गांधी की जय' सारक्या घोषणांनी भरून गेल्ल्यो. गुपीत पत्रकां भायर सरूंक लागिल्ली. काकोडे, कुडचडें, जांबावली, केपें ह्या भागांनी प्रभात फेरयो आनी ल्हानश्यो मिरवणुको जावंक लागिल्ल्यो. एक दीस अशोच एक प्रभातफेरी 'जयहिंद' च्यो घोषणा दीत आमचे तेवशीन केपें बाजारांत वचूंक भायर सल्ली. मदें अर्दे वाटेरच पुलिसांनी तिका आडायली. आनी ते फेरयेतल्यांक मेळत तशी मार धपट करूंक लागले. बोवाळांत सगळे जाण मेळत तशे धावक लागले. एकल्यान-जाच्या हातांन रिरंगी झेंडो आसलो ताणे मार्गकुशीच्या बांधावयल्यान बद्द शेंतांत उडी घेतली. ते बराबर, एक मिश्टीस शिपाय ताचे फाटल्यान धांवलो आनी ताका धरून, ताच्या हातांतलो झेंडो काडून घेवपाचो आटापिटो करूंक लागलो. बरोच वेळ ताची लटाफट चल्ली. दोंगय जाण शेंतांतल्या चिखलान भरले. मिश्टीस शिपायाच्या पांयात बूट आसले. लटाफटींत ताचे पाय चिखलांत रोमले. ती संद घेवन, झेंडो हातांत आसलो ताणें झेंड्यासयत एकदम दुसरे वटेना धांव माल्ली आनी तो व्हाळा-धडेच्या बोणकींतल्यान नाच जालो.

प्रभातफेरयो, व्यक्तिगत सत्याग्रह ह्यो गजाली त्या उप्रांत कांय म्हयने चालूच उल्ल्यो. आमच्या केप्यांत डॉ. नारायण भेंब्रो तशेंच कांत हेगडो देसाय आनी व्यंकटेश विष्णु वैद्य हांचे सत्याग्रह जाल्ले. भायल्यान थंड दिसपी गोंय भितल्ल्यान उचंबळ जायत चलिल्लें.

भारतीय स्वातंत्र्य संग्रामाच्या क्रांतीचे ल्हार केन्नाच गोंयांत पाविल्लें. संग्रामाचे वेदीर घालून घेवपाक कितलेच जाण गोंयकार प्राण पणाक लावन फुडें सरिल्ले. म्हज्या जिवितांत हांवें पळयिल्लें ते भौशिक जाग्रुतायेचें, क्रांतीचें पयलें वयलें ल्हार-आयज आंग शिरशिरायता.

-२१-

Promotion of Biogas for Rural Prosperity

Solve Rural energy problem by Installing Biogas plant

Construct new model Janata/Deenbandu being simpler in construction; cheaper in cost and with localing available laterite Stone / Bricks, Material :-

Levy Cement on priority.

Technical advice and monetary assistance from Department of Agriculture and loan from banks.

BENEFITS :-

Gas for cooking and light.

Weed Seed free Slurry ? Ready manure for agriculture.

SUBSIDY PATTERN IN RUPEES

Capacity of Plant (Cu. m. of gas per day)	for Schedule Castes/S. Tribes			For small and Marginal Farmers & landless labours			For all other (general categories)		
	Central subsidy	State subsidy	Total	Central subsidy	State subsidy	Total	C.S.	S.S.	Total
1.	1.50	1000	2250	1250	1000	2250	1000	1000	2000
2.	2350	1000	3350	2350	1000	3350	1560	1000	2560
3.	2860	1000	3860	--	--	--	1900	1000	2900
4.	2860	1000	3860	--	--	--	2140	1000	3140
6.	--	--	--	--	--	--	2610	1000	3610
8.	--	--	--	--	--	--	2610	1000	3610
10.	--	--	--	--	--	--	2610	1000	3610

Farmers possessing cattle / poultry / pigery are requested to contact Zonal Agricultural Officer of respective Talukas and Directorate of Agriculture, Panaji to avail benefites.

Issued by :

Directorate of Agriculture

Government of Goa,

Panaji-Goa.

रणखेव

— महाबळेश्वर सैल

एकुणिसशे पासस्टाचे पाकिस्तान वांगडाचे झूज. फिरोझ-पूरच्यान लागीच आशिल्ल्या हुसेनिवाला हांगा सतलज न्हंयचेर एक महत्वाचो पूल आनी उदकाबांद आमा. ताचे रक्षण करपाक आमच्या बटालियनाक नेमिल्ले. थंयच्यान ल्हागीच एक किलामिटराच्या अंतरावेल्यान पाकिस्तानाची सराद सुरू जाता. आमी पूलाक आनी उदकाबांदाक कंवडाळे करून आमचे डिफेन्स लायिल्ले.

आमच्या मोर्चापसून साताठशें मिटराचेर पाकिस्तानाचो तो सिमीटाचो गडगंज मोर्चा आशिल्लो. भूंय भितल्यानच ताच्यो सिमीट आनी लोखणाच्यो वण्ट्यो बांदून हाडिल्ल्यो. वेल्यान ताका पकदस्त बेतो थंयच्यान ते रातदीस आमच्या मोर्चार गुळीबार करताले. आमकां कसलीच हालचाल करूंक मेळनाशिल्ली आमचो कोणय जवान मोर्चातल्यान बयर सल्लो की घे तांचो गुळीबार सुरू जातालो दुर्बीणान पळेल्यार तो मोर्चो सारको दिस्ती पडटालो पूण कितलेच तोफयान्याचे बांबगुळे घाले, मशीनगनान गुळीबार केलो. पूण तो मोर्चो फोडूक कसोच शक्य जालो ना.

कर्मांडिंग आफिसर कर्नल सिन्हांक मोठो घोर लागलो. त्या सिमीटाच्या मोर्चाचो कसोय करून विदवाट लावक जाय आसलो. कर्नल सिन्हा हेरां अधिकाऱ्यांवांगडा हे विशी भासाभास करतना श्रीरंग निवासे हो जवान अचकित तांच्यामुखार येवन उबो रावलो 'सायबा, हे काम तुमी म्हाका सोपयात, म्हाका एकल्याकच !'

कर्नल सिन्हान अजापान विचाल्ले, 'तूं एकलो किते करतलो ?'

हांव रातच्या काळखांत सरळ त्या मोर्चाभेरेन वता आनी मोर्चाच्या तोणातच हेन्ड ग्रेनेडस् उडोवन ताजो नाश करून उडयतां.'

'हाराकिरी करूंक सोदता किते तूं ?'

'ना. हांव तूमकां वचन दिता. हांव तांतूत ग्रेनेडस् उडोवन आमच्या मोर्चार येवन पावतलो कसोय करून. तांतून हांव मेलोच जाल्यार ती हाराकिरी असे धरचे न्हय. ती म्हजो धोटाय.'

'तुजी माण्णी किते ?'

'हांव काळखांत भूंयचेर घश्टत घश्टत त्या मोर्चाच्या तोणामेरेन पावतलो. आनी मगेर पोचातल्यान हेन्ड ग्रेनेड काडून तोणातल्यान भीतर उडैतलो. म्हण्टकीर भितल्ली मनशां आनी मशीनगनस दोनच उरची नात.'

'पूण हातून कितलो धोको आसा जाणा तूं. सामको मर्णाचो खेळ.'

'जाणा सायबा, तरीय हे काम आंगार घेवक म्हाका परवानगी दिवची म्हण मांगता'

कर्नल सिन्हा तटास. ते कांय उलयले नात. ताणे फक्कत मान हालयली. मथुरा छावणेन आमनाना घडिल्ल्यो घडणुको सिन्हाच्या दोळ्यामुखार सरसरीत उब्यो रावल्यो. खरे म्हळ्यार कर्नल सिन्हा आनी श्रीरंग निवासे हांच्या मदी गेल्ले वर्सभर झगडेच पेटिल्ले म्हणू येता.

श्रीरंग हो सादो जवान प्रशिक्षण सोपोवन निकतोच मथुरात येवन बटालियन्नात मेळिल्लो. गोरसो मोटवो पूण घटमुट आंगा-पिडाचो. कुस्ती आनी बॉम्बींग ह्या खेळात तो पटाईत आशिल्लो पूण फौजेतल्या शिस्तीची ताका चडशी परवा नाशिल्ली. आंगार केन्नाच बरी इम्प्री केल्ली कडक वस्त्रां घालीनासलो. पायांच्या बूटांक जाय तशी लिकलिकसाण उरनासली. तकलेवेलो तोपी म्हळ्यो आनी आकार नाशिल्लो. छावणतल्या रस्त्यान चलतना शिळोणी घालीत वतालो म्हण वेल्या अधिकाऱ्यांन ताका जाय ते फावट तापयिल्लो. पुण श्रीरंग सदाच आपल्या तनरेत. पूण तो कवायतेच्या मैदानात देवलो की वाग जातालो वाग. ड्रिल, पि. टी, मस्केट्री करताना आगळीच हुशारकी दाखयतालो.

एक दीस मथुरेत आसताना श्रीरंगाल्या लाटून हवालदारान प्लाटूनाक खेळाच्या मैदानार मार्च करून व्हेले आनी प्लाटूनाच्या सगळ्या जवनांक थंय धाडिल्ले तण काडचेवेल्या कामाक लायलें. पूण श्रीरंग तणाक हात लायिनासतना तसोच उबो रावलो. हवालदारान धपकायन म्हळे उबो कित्याक रावला, तण काड सरसरीत. पूण श्रीरंगान ताका स्पश्टच सांगले, 'हांव तण काडूक फौजेत येवंक ना. तण काडचो ना.'

ताणे निमाणेमेरेन तणाक हात लायलो ना. दिल्लो 'हुकूम मोडलो' म्हण हवालदारान वेल्या अधिकाऱ्याकडेन तागेली कागाळ केली. फौजेत हुकूम मोडचो ही गंभीर बाब. पूण ताणो सुभेदार घाटगेमुखार, कंपनी कमांडर मेजर मुबर्जी मुखार शेवटमेरेन एकच सांगले, 'हांव तण काडूक फौजेत येवंक ना. हांव तण काडचो ना.'

आता उपाय नाशिल्लो. कंपनी कमांडरान ताका समतोच चार्जसीटामैत कर्मांडिंग आफिसर कर्नल सिन्हा मुखार उबो केलो. कर्नल सिन्हाकय ताचो सडसडीत तीच जाप, 'तुमी म्हज्या कडच्यान ड्रिल, स्पोर्ट्स, मस्केट्री असली कामां कितलीय करून घेमात. पूण हांव तण काडचो ना.'

कर्नल सिन्हा रागान झिडपलो. मेजार मूठ आपटीत तो आडुलो. 'घेवन वचात हाका. ओळान चौदा दीस फाटीर पस्तीच किलोचे वजन दीवन दनपारचे वारा ते दोन, वोतात धावंडयात. मस्ती जिवोवंक जाय !'

आयकोन श्रीरंग मात्सो हासलो. झोपान सेल्युट मारून भायर आयलो. आपणेच जैत व्हेल्लेवरी. ख्यास्त खर आशिल्ली खरी पूण ताणे कपलीच खंत प्रगटायली ना. घडो तो दाखोवंक सोदनालो, तण काडचे कामा परस ही ख्यास्त भोगूक ती चड खोशी.

हे वटेन राग निवतकीर कर्नल सिन्हा चिंतालो, हुकूम मोडपाचे नावाडगेपण हाणे केला खरें पूण हेर जवानापरस हो वेगळो आसा, विचारान आनी कर्तुवान. पोर इत्लोय कवरना, भियेना. ख्यास्त दिवतच सोडून दिवना इतले हे प्रकरण सोपे न्हय.

श्रीरंगाल्या ख्यास्तीचे सात दीस जाले. श्रीरंग थकिल्लो, भागिल्लो पूण हटाक पेटून कसो ख्यास्त भोगतालो रखरख्या वोतात फाटीर वजे घेवन धावतालो. एक हवालदाराक ताजेंसरी नेमिल्लो, ख्यास्त भोगोवन घेवंक.

आठव्या दीसा कर्नल सिन्हा अचकित तांचेसरी मैदानार आयलो आनी ताणे हवालदाराक फर्मायले सोडून दी ताका.

‘पूण सायबा, ताची ख्यास्त पुरी जावंक ना.’

‘म्हळे न्ही सोडून दी म्हण. ताची ख्यास्त सोपली म्हण समज.’

श्रीरंगान कर्नलाक एक धडधडीत सेल्युट माल्लो आनी तो बराकीत वचूंक गेलो.

कर्नलान आता श्रीरंगाची सत्वपरीक्षा पळोवचेली नेवीच माण्णी काडली. आतां ते ताच्या अख्ख्या प्लाटूनाचेरच नेव्यो नेव्योच जापसालदारक्यो. आनी जोखिमां घालूंक लागले. एक फावट जंगल कंपात गेल्ले तेन्ना झूजा सरावान झुडोन वचूंक दोन मिण्टा कळाव जालो हे नीब करून ताणे अख्ख्या प्लाटूनाक चोवीस तासात पन्नास मैलाचो रोडमार्च करून येवचेली ख्यास्त फर्मायली. पयसुल्ल्या एका दोंगरान विमान कोसळ्ळे तेन्ना थंय आधार दिवंक म्हूण ताणे ह्याच प्लाटूनाक धाडले. आनी म्हाल गजाल म्हळ्यार दिल्लीत सव्वीस जानेवारीच्या कवायतीत भाग घेवक म्हूण ताणे हेच प्लाटूनाक वेंचून काडून धाडलो.

श्रीरंग सगळ्याच कामांत मुखार आसतालो. सोपयिल्ली कामां उमेदीन करतालो. दिसूक तो गवाळोसो दिसलो तरी ताची कामां आटापणाची शक्त तोखणाय कर सारखी आशिल्ली. वट्ट तो कर्मांडिंग आफिसराल्या कसाक उतरिल्लो.

अचकित एक दीस पाकीस्तान सरादीर झूज सुरू जालें. आनी बटालियन्नाक हुसेनीवालांत वचचेलो हुकूम मेळ्ळो.

सरादीर आकांताचे गेरें पेटिल्ले. रातदीस गुळीबार जातालो एक दुसऱ्याल्या राखणे फळयेर बागण्ळे थार दिनासताना येवन पड्टाले. पूण सगळ्यांत त्राम दिताली तो मुखाल्लो सिमीटाचो पकदस्त मोर्चो. झूजाच्या पयल्याच सात दिसात आमचे णव जवान मेले आनी बरेच जखमी जाल्ले. तो मोर्चो सारक्को आमच्या मुखार आशिल्लो आनी अचूक गुळीबार करतालो. ताचे घट्टण करूंक जाय आशिल्ले. फाल्या बटालियन्नाक मुखार सरचेलो हुकूम मेळ्ळ्यार तो मोर्चा त्रासाचो जाव येतालो.

आनी अचकित श्रीरंग निवासे येवन कर्नल सिन्हा मुखार उबो रावलो. तकलेत भलतेच घेवन. कर्नलान ताका पयली समजायले. पूण तो हटाकच पेटिल्लो. मगेर ताणे ताका काय सुचोवण्यो शिटकावण्यो दिल्लो.

णव सप्टेंबर एकविसवें पामस्ट ह्या दीसाक रातचे दोन वरांचेर श्रीरंग आपल्या कामाक वचूंक भायर सल्लो. अद्या वेळार दुस्मान घाल आसता. ताजेर घुटी घालूंक सोंपे अशी माण्णी श्रीरंगान दोनय पोचेससान तीन तीन हेन्ड ग्रेनेडस घाले. खांदाक बंदूक लायली.

आनी माथ्यार हेल्मेट घालून तो वचूंक गेलो. गुप्पाट काळोख मुखेले कांयच दिसनाशिल्ले. अदमासान सांसपीत सांसपीत मुखार वचूंक जाय आशिल्ले. आमच्या राखणे फळयेच्या निखट्या दोनशेक मीटराचेर आमी माईन्स पुरन दवरिल्ली. माईन्स चुकोवन ताका मुखार वचचे आशिल्ले. आता सकाळच्या पाराक गुळीबार मात्सो बंद आशिल्लो दोनय कडचे तोफखानेय थंड पडिल्ले. मदीच खंयतरी धुडुम असो आवाज येतालो.

अख्खे बटालियन श्रीरंग कितें करता ताची काळीज मुडीत धरून सुनशा घेताले कर्नल सिन्हा तर भोव अस्वस्थ दिसताले.

श्रीरंग गेल्ल्या सारक्के बेचाळीस मिण्टान धुम्म करून बांबं गुळो फुटिल्ल्याचो आवाज आयलो. उपरांत काय सेंकदातच तसोच दुसरो आवाज. कर्नलान मनांत म्हळे, पोरान काम केलें आसतलें.

मगेर दुस्मानाच्या वटेच्यान हो गुळीबार. गुळीबार आनी बांबं गुळो फुटिल्ल्याचो आवाज. मुखावेले कायच दिसनाशिल्ले, फक्कत अदमास बांदप.

पूण सकाळ उजवाडली तरीय श्रीरंग काय पर्थो येवंक ना. सकाळच्या झिळमिळट्या उजवाडात ताची कूड आमचे राखणे फळये मुखार दोनशेक मीटराचेर पडिल्ली दिस्तीक पडली. श्रीरंग आमीच पुरन दवरिल्ल्या आमच्याच माईन्सांत घुस्पुन मेल्लो.

झूज सोपतकीर श्रीरंग भायर सरतसान कितें घडले हाचो सोद घेवचेलो यत्न आमी केलो. फौज सरादेवेल्यान फाटी घेवचे पयलो एक पाकिस्तानी अधिकाऱ्यानच आमकां सांगले, तांचो तो मोर्चा दोन खणी आशिल्लो. ताका मशीनगन्नाची नळी भायर काडूक दोन बुराक आशिल्ले. श्रीरंगान भोव शादूरपणान मोर्चाच्या तोंगा-मेरेन वचून दोनय बुराकातल्यान एका फाटोफाट एक असे दोन ग्रेनेडस् उडोवन तो मोर्चो मोडून उडयलो. हे कळटकीर आशीकुशीक कच्च्या मोर्चांत आशिल्ले हेर जवान ताच्या फाटीक लागले. श्रीरंग आपल्या पोचेससात उरिल्ले एकेक ग्रेनेड काडून तांचेर मोखत सुटून धांवन आय तो तसो तो धांवन येतना चुकून आमच्याच माईन्सात घुस्पलो. हय खरेच ते. श्रीरंगान वतना स हेन्डग्रेनेड व्हेल्ले. दोन ताणे मोर्चांत उडयल्यार चार शिल्लक आसूंक जाय आशिल्ले. पुण ताच्या कडेन एककय ग्रेनेड शिल्लक नाशिल्लो.

ताची कूड पळोतकीर कर्नल सिन्हा ताचेसरी धावले. कोणेतरी शिटकायले, सायबा, दुस्मान शादूर आसा असे उक्त्यार वचू नाकात. पुण ताणे आयकले ना. श्रीरंगाची कूड ताणे सोता दोनय हातार तोलून हाडली. तांच्या दोळ्यात दुक्कां उबी रावल्ली. झूजा मळार भायर सरिल्ले तेन्ना ताणें सगळ्यांक एकठांय करून मांगिल्ले, निमाणो जवान आनी निमाणी गुळी शिल्लक आसा मेरेन आमी झुंजतले जैत शेवटाक आमचेच आसा.

‘असो हो पकदस्त काळजाचो मनीस श्रीरंग निवासेल्या कुडी मुखार मान बागवोन उबो आसलो.

जिवीत होळत आसा

— गोकुलदास प्रभू

देवराय आपल्या कांमांत इतलो गुल्ल आसलो की ऑफीसाचो वेळ सोंपत आयल्लो ताका कळ्ळेंच ना. लागींच बसपी चलयेन ताका विचारलें—

‘देवरायमाम, काम आनीकय जाल्लें ना वे? घंटे पांच जाले मू?’

—देवराय हांसलो. ताचे लक्ष्यांत आयलें की टायपराटरांचो साद बंद पडला. सगळ्यांनी आपल्या मेजावयलीं कागदां काडून गवेदांत घाल्यांत आनी सगळे लोक घडयाळार पांच वाजपाची वाट पळयत बशिल्ले.

‘काम करता करता वेळ जाल्लोलो गोन्तु ना, न्हय वे?’—चलयेन ताका परत विचारलें देवराय फकत हासलो आनी आपल्या मेजावयलीं कागदां काडून ट्रेन घालन ट्रे ताणें आलमारींत दवरलें. ताजे कडल्यान जाप मेळची ना, हें ते चलयेक कळ्ळें. पूण तिका अजाप जालो ना. ती त्या ऑफीसात हालींच पाविल्ली, पूण देवरायाच्या सभाववैचित्र्याची पूर्ण महिती तिका आशिल्ली तो एकबरो, शांत मनीस अशें लोक ताका वळखताले. पूण लोकांकडेन ताजो अप्रूब संपर्क जातालो. कोणय ताका कितेंय विचारल्यार तो गरजे पुरतेंच उलयतालो आनी रोखडोय आपलेभितर ओडून रावतालो. लोक चडावत ताका आपल्या कामांत गुल्ल जावन ना जाल्यार चिंतनात बुडून रावपी अशें पळयताले. ताचे तोंडार एक विषादशें सदांच आसलें, पूण तुजे भितरचीं विकार विचारां दुमऱ्यांक कळनासले. तांका कळटालो फकत ताचो राग. अप्रूब जावन तरी ताचे तोंडार राग झळकतालो, तेन्ना देवराय सामको बदलतालो. ताचो आवाज वयर येतालो, ताचीं उतरां थरथरतालीं. ताची कूड कडकडटाली. कोणाकय मारूंक लेगीत फावो असो ताचो अवतार दिसतालो. देखून लोक ताचेकडेन उलयतना मात्से जागृत आसले.

पुण देवरायकडल्यान आपणाक भियेवपासारखें कांयच ना अशें ते चलयेक दिसतालें. तिचे कडेन उलयतना तो नम्रतायेन उलयतालो. चल्यांच्या उतरांनी राग आयल्यार लेगीत तो संयम आपणायतालो. आनी तीय ताका रागार हाडचेंशी उलयनासली. पूण सगळ्यांत म्हत्वाचें म्हळ्यार तांचे मदलें कुटुंबीक नातें— तो तिका अडेचो, पयसुल्लो मामा लेखतालो. देखून ताची गंभीरतायेची पर्वा करीनासतना तिणे विचारलें—

‘आज प्रोग्राम इत्तें देवरायमाम?’

‘प्रोग्राम? कांय ना’

‘सीदा घरकडे, आं?’

‘आं’

‘आमगेले घरकडे येत्ता वे?’

‘ना गो, आजी जायना’

‘इत्ते?’

‘वोग्गी घरकडे पांवका. आनीयेक दीस येन’

‘अं, तूं खंय येत्ता? ऑफीस सोळ्ळ्यार घर, घर सोळ्ळ्यार ऑफीस—हो तुगेलो नमूनो’

—देवराय हासलो. घडयाळार पांच वाजलीं. सगळे उठले. तीणे म्हळें—

‘येता’

‘आं’

—खीण भितर सगळ्या ऑफीसांन फकत दोग तेग जाणां उरलीं. देवराय तांतलो एकलो आसलो. मागीर तोय उठलो आनी भायर सरलो.

भायर निकतोच पावस पडिल्लो. रस्तो ओलो आसलो. आनी हांगा थंय फोंडात उदकय मांडून राविल्लें. वयर मळबार तशी चड कुपां नाशिलीं. जीं आसलीं, तीं वोताच्या किर्णांक लागून परजळटालीं. हरशीं मळब निळेंच आसलें. वरांवरांनी ऑफीसाच्या चार वणत्यांभितर खळनासतना बसून काम केल्ले उपरांत आतां भायर येतना देवरायाक बरें दिसलें. पावसा उपरांत आयिल्ल्या पंच वरांच्या मोवाळ हळदुव्या वताचो आनी वाऱ्याचो अप्रूब प्रभाव ताजेंर जालो. तजें मन ल्हवू आनी खुशाल जालें.

ऑफीसांत साकून भायर येतना ताका सूं जाल्लें, पूण बेगीन घरा वसपाक ताका ताकतीक नासली. संवयाक लागून मन आशेतालें चलत वचपाखातीर, भोवत रावपाखातीर. मात्सो काळोख जाता म्हण्टना घरा परत पावल्यार पुरो आसलें.

वोत आनी वारें आंगार घेत तो मुखार चलत रावलो—वाटेवयल्यान वचपी सगळ्यांक पळयत. ऑफीसां आनी शाळां—कॉलेजां सुटून खूब वेळ जावंक नाशिल्ल्यान रस्त्यार जायते लोक आशिल्ले. ऑफीसाचे कामगार पुरो जावन घरा पांवचे खातीर बेगीन वताले. बस स्टॉपांत राविल्ल्या कॉलेजांचे भुरग्यांची तीच आवतीकाय आसली. पूण शाळेंतल्या भुरग्यांक तशी घरा जावपाक व्हडली इत्सा आसाशी दिसली ना. तीं सदांवरी एकमेकांच्या खांद्यार हात घालीत, एकमेकांच्या फाटीं धांवत हासत वताली.

देवराय सगळ्यांक पळयत चल्लो. पूण ताजे दोळे चड करून

चलयांचेरुच भोंवताले, तांचीच फाट घेत वताले. आनी तजी दिश्टी ओडून घेवपी, मन भुलोवपी शेंकड्यानी चलयो मुखार, कुशीत आनी फाटींत वताल्यो. ताका खंयान दिसतालें, सगळ्यो चलयो सुंदर. त्यो भोव सुंदर चलयो तरेकतराचीं कपडां न्हेसून वतना ताका खूब फावट दिसलां, ह्या शारांतले रस्ते फॅशन परेडाखातीर बांदून घाल्ल्यात, हें शारच सौंदर्याचें देवूळ म्हणून उबें जालां. देव आसा काय ना, ह्याविशीं देवरायान चड चिंतूक ना, पूण ताका दिसलां की सौंदर्यमूर्ती देवाचीं लक्षणां ह्या गांवचे चलयांच्या आंगांनी भरल्यांत.

उच्च शाळेंतल्यो कांय चलयो ताजे फाटींतल्यान व्हडल्यान हासत आयल्यो. त्यो इतल्या लागींच्यान आनी व्हडल्यान हासल्यो म्हणून देवराय बुंवन पळयलें. आमी तुका पळोवन हासूंक ना- वायट लेखू नाका अशें सांगचेवरी एक दोग चलयो हांस दामून ताका पळयल्यो. सगळ्यो ताजे कुशीतल्यान मुखार सरल्यो. खीण भितर देवरायाक तांचे पैकीं मिसळून वचपाक भोगलें आनी त्या विचारान घडयली तयारी म्हणून ताजे तोंडार हास फुटलो.

सगळ्या चलयांचीं यून् फॉर्मां एकसारखीं आसलीं आनी तांचे धोंपरांमेरेन पांवतालीं. तांचे पांय उक्तेच आसले. त्यो मुखार वतासतना देवरायाली दिश्टी तांच्या पोंवट्यार लागली आनी ताकाय फाटींत ओडीत चलली. मागीर त्यो वसस्टांपांत पांवतना थंयच रावल्यो. देवरायाक आपली दिश्टी तांच्या पोंवट्यावयल्यान सोडोवन मुखार वचूचें पडलें.

पूण कितेंय सांडून गेल्ल्याचो ताका अणभव जांवचो नासलो. कारण सुंदर चलयो अजून ताजे मुखार जायत्यो आसल्यो. फुलां-वयल्यान भोंवर वसून वता तशें देवरायालें मन भोंवतणींतल्या स्त्रेण्य सौंदर्याचें आस्वादन घेत गेलें. दाळ्यांमुखार पाविल्ल्या दर चलयेची अंगलट तेळीत तो खूब वेळ आनी खूब पयस चल्लो. कोणतरी ताका खंय वता म्हणून विचारलें तेन्नाच आपूण कितलो पयस पावलां म्हणपाची ताका शाबुद्धी जाली. ताका कोणेंय कांयच विचारूक नाशिल्लें जाल्यार तो आपल्या वेमनांत तल्लीन जावन आनीकय फुडे वतालो आसलो. पूण आतां ताका थळाचो आनी वेळाचो उगडास जालो. घरा परत वचपाची गरज भोगली.

त्या परिस्थितींत देवरायाक बरा वचपाची मात लेगीत इत्सा नासली. देखून ताका जाळ आयलो. पूण खूब वेळ जाल्ल्यान आतां काळोख जावंक लागिल्लो आनी घरा पांवतना रात जातली आसली. परतो चलून गेल्ल्यार चड कळांव जायत म्हणून ताणें बसार वचपाचें थारायलें. आनी तो बस स्टॉपांत रावलो.

ताचे घराच्या वाठारा वचपीं सगळीं बसां शकत तितले लोकांक घेवन वतालीं. निनसांजचो वेळ जावनय बसांतल्या गदेंक कांय उणाव नासलो. दादले बायलो, भुरगे जाण्टे, सगळेच पणसावयल्या कांट्यांवरीच एकमेवांक चिड्डीत बसांत राविल्ले. मागीर मात्से उणें लोक भरिल्लें एक बस आयलें आनी देवराय तांतूत चडलो. ड्रायवराकडसून खूब पयस न्हय अशा दारालागशिल्या जाग्यार रावलो. देवरायाक त्या जाग्याचें म्हत्व खबर आसलें. बसांत

रिगतनाच बसूक मेळनासतना बायलो थंय रावताल्यो. आनी आतांय देवरायाच्या त्या जाग्यार बायलो आशिल्ल्यो, पूण त्यो ताका पळयतना एत कुशीत सरून रावल्यो. देवरायाक तांचे पासत अवज्ञा जाली- खंयच्यो रानवटी बायलो काय ! दादल्यांचे हात पांय मात्से लागले म्हणून हांचें कितें गळून वता ? आंग चोरून रावल्यांत पळय !

- पूण तशें हात पांय लावन तूं कितें जोडटलो ?- देवरायाक प्रश्न जालो. ताणें चितलें- म्हाका ? हांव खंय तांका हात पांय लावंक सोदता ? त्या बायलांक हात लावंक कोणाक दिसत ? म्हाका दिसना. आनी तशें करून म्हाका कितें फायदो ? आठ्ठे-चाळीस वर्सांचो अर्द म्हांतारो जालां ! आनी तांका थापून रावन कसलो फायदो मेळत ?-पूण फायदो कांय ना जाल्यार तूं तांचे जाग्यार कित्याक रावला ? आनी इतलो वेळ त्या चलयांची फाट घेता वतालो कित्याक ?- चलयो ? खंयच्यो चलयो ? हांव फाट घेतालों सौंदर्याची. त्यो चलयो सुंदर खरें. भोव सुंदर, व्हय पुण चलयो फकत चलयो न्हय. बायलो फकत बायलो न्हय. बायलपणांत एक खाशेलपण आसा, वेगळेंपण आसा बायलांच्या बायलपणांत निसर्गाच्या चमत्काराचो, मनीसपणाचो एक बरो वांटो आसा. व्हडली ओड आसा, ओज आसा, शक्त आसा. ती ओड आनी ओज, आसा, शक्त आसा. ती ओड आनी ओज, तेंच सौंदर्य. ना जाल्यार स्त्रेण्य सौंदर्याक लागून बायलपणाची शक्त भोगता जायत. कळना. पुण तांचें सौंदर्य जेन्ना दोळ्यांक दिसता तेन्ना दादले हालतात-तारवांक शीड लायल्यावरी आनी हांवय तांचे फाटीं वता-

बस थामलें. कांय जाणां देवलीं. चड लोक भितर आयले. एकदोग चलयोय आयल्यो. त्यो देवरायाकडेनच आयल्यो. देवराय मात्से फाटींत सरलो. आनी त्यो ताजे मुखारच रावल्यो. बस सुटलें. देवरायान वाट पळयल्यावरीच मुखार रावपी चली तो चुकून परत परत ताजेर तेंकूक लागली. तिजीं फाटलीं भोंव आगां ताका लागत रावलीं.

रोखडेंच ताचे लक्ष्यांत आयलें की आपूण एकलोच दादलो इतले बायलांमदें रावलां. मुखार, फाटींत आनी कुशीत चलयो आशिल्ल्यो. आनी एकली तर ताजेर तेंकूनच राविल्ली. ताका संकोच जालो, ताणे बेगीन सगळ्याचेर एक दिश्टी भोंवडायली. पुण कोणेंय ताजी पर्वा केल्लीशी दिसलीना. देखून तो राविल्ले कडल्यान हाललो ना. तो चितलो- कित्याक पयस वचूं ? हांव कितेंय वायट केलें ? ना. ती चली म्हजेर तेंकून रावल्या, कांयच पर्वा नासतना. तर म्हाका कित्याक संकोच ?- त्या विचारान ताणे वयल्या दांड्या-वयली मूश्ट सदळ केली. आनी संद मेळटना मुखार धोलूक मुम केलें.

पूण ताका तशें जायते फावट करूंक शकलेंना. ताजे बराच वाठार पाविल्लो, ताका देंवचे पडलें. मात बसावयल्यान देंवतना ताका आपलो अणभव अर्दकुटो उरिल्ल्याचो खेद जालो, मांडूय कितेंतरी गेल्लें जालें.

आतां काळोख दाट जातालो. आनी वाटेवयले दिवे पेटिल्ले

देवराय घराची वाट काडीत चल्ली. ताजे मनांत त्या चलयेची उगडास आनी अर्दकुट्या अणभवाची निशेवणी वयर सरली-त्या चलयेक कांयच लग्न भोगनासली ! तिका तशें तेंकोवन आनीकय मात्सें मुखार वचूयेताले.

देवरायान तिजें बिन्न उबें करपाचें येत केलें- ती बसांत भितर सरतना ताणें तिका नियळिल्लें. ती आसली एक गोरी, पातळांगी चली चूडीदारांत. गाढ पाचवी चूडीदार तिका बरीच सोबताली. तिजे पाचव्या कापडांतल्यान गोरे रंगाचे हात आनी गळो चड सुंदर जावन दिसतालो. तिका वीस बावीस वर्सांची पिराय आशिल्ली. पूण तोंडावयल्यान तितली दिसनासली. तोंड आसलें लांब आनी केस तरांटून विणिल्ल्यान तें आनीकय लांब दिसतालें पोल्याचीं हाडां गरजेभायर वयर येवन दिसतालीं. आनी ताका लागून जायत, नाक संपूर्शें दिसतालें तिजे दोकेय अरुंद आनी लांबगें दिमताले, पूण खंयचे काय कारणांक लागून खूब जिवाळ आसले ओंठ ताचे आकर्षक आसलें. तरांटून विणिल्ल्यो दोन फांतयो मुखार हड्डया-वयल्यान सोडिल्ल्य देखून देवरायाक फाटोतल्यान तिजो गोऱ्या रंगाचो गळो चड सुंदर दिसतालो... .. व्हय, ती तशी पूर्ण सुंदरी न्हय तरीय सुंदर आसलीच. आनी संकोचा विणा भुजेर तेंकून राविल्ली ! बसार आनीकय मुखार वचूक जाय आसलें. ती देंवतली, थंयसर वचून, तिजे वांगडा देवन तिजें घर खंय आसा ? तें सोदून काडून... तिजो इश्टागत जोडू येताली. आज ना जाल्यार फाल्या... पूण हांगा, घरा येवंचो म्हणून देंवलो न्हय ? -

घर म्हण्टनाच देवरायालें मूड इबाडून गेलें. ताची निशेवणी आनी खेद घट जालो आनी तांतू राग आनी निस्सहायता भरसून ताजें मन विकृत जालें. ताचें तोंडावयलें मांस तरांटून गेलें ताचो चलनाचो वेग मोडलो.

ताचें घर आसलें व्हडलें विस्तृत पोरसांतलें एकच घर. पोरन्या शैलीचें आनी व्हडल्या कुडीचें. कुडयो व्हडल्यो आसल्यो. तांचीं जनेलां आकारान ल्हान आनी आंकड्यान उणीच आसलीं. दिसाचो उजवाडच सगळ्या कुडींत पावनासलो आनी रातच्या वेळार चाळीन वांटाच्या दिव्यांचो उजवाड तर मगळेकडेन पांवचोच नासलो. तितलें व्हडलें घर सांबाळून दवरूक देवरायाक शकनामलें. देखून सगळ्या कुडींत चाळीस वांटांचीच वऱ्यां उरलीं, ताजे एकच कडीच फॅन आसलें. वणत्यांक खूब वर्सांनीं चुनो काडूक नाशिल्ल्यान त्यो बुरश्यो दिसताल्यो. घरचो सगळीं सामानां पिरायेन आनी शैलीन परणीच उरलीं आनी बुरशी दिसतालीं. सगळ्यार दसकानी धुवर लागिल्ल्यान काळसार पडिल्ली. घर भायल्यान मोडिल्लें जें दिसतालें. पूण एक बरें आसलें- भितर रिगतल्यांक रोखडेंच थंडाय अणभवताली. भोंवतणीत कूचकुचीत रूख आशिल्ल्यान आनी घरच्या लाकडी माळ्यांक लागून सदांच थंडाय आसली.

आतां घरा भोंवतणीं दाट काळोख भरिल्लो. फुडले कुडींतलो मात्सो उजवाड भायर पडटालो. पूण भायल्यान येवण्यांक काळखांतल्यान सांसपून गेल्यारच घरांत पांवक शकतलें अशी भिरांत दिसताली. फुडल्या कुडीचें दार उक्ते आसलें. भितर कोणय आशिल्ल्याचीं लक्षणां दिसनासलीं.

घरा मुखार पांवन फुडल्या कुडींतल्या कुड्या उजवाडाकडेन पळयतना देवरायालें मन मोडलें. ताजी निशेवणी आनी दुख दुप्पटीनी वाडलें- आतां नरकांत पांवलां. मनाचें सुख समाधान इबाडपी नरकांत पांवलां- देवरायान आपणाक सांगलें. आनी बेगीन घरच्यो बुरश्यो वणऱ्यो, बुरशीं सामानां, काळख्यो कुडयो आनी मोनी थंडाय उबो जालो. सोपणांचेर ताचीं व्हाणां झरून साद जालो. म्हण्टना भितल्ले कुडींतल्यान ताणें आयकलें-

‘ कोण ? देवराय रे ? ’

-न्हय, ताचें प्रेत- ताणें मोन्यान सांगलें. प्रश्नाक जाप मेळ्ळीना म्हणून भितल्ल्यान ताची म्हालगडी भयण आयली, ताका पळयत परतली. वतना तिणें तक्रार केली-

‘ कोण म्हण निमगील्यार जवाब ना. कोण म्हण सांगल्यार इत्ति जाले ? ’

‘ निमगूक इत्ति आना ? हांव सोणू दूसरें खंयचें मडें येत हांगा ? ’ -देवरायान जाप दिली. ती कितें तरी फुतफुतेवन भितर गेली, तो नवे कुडींतय. कापडां बदलून, तोंड हात-पांय धूवन तो परत कुडींत वचून बसलो. आनी वर्तमान पत्र वाचूक सुरू केलें. तिणें ताचेखातीर कॉफी हाडून दवरली. एक घोंट कॉफी पीवन ताणें विचारलें-

‘ हें इत्तें ? सकाणी कोरनु दवरलीली वे ? न्हीवनु मात्ति खेल्ली मू ? ’

‘ तूं वेळार येना जाल्ल्यार तशींच जावंचे ! ’

‘ व्हुन कोरनु हाडि. व्हर ’

‘ रानणीर सिताक दवरलां ’

‘ एक मिनटाक तें काणु सकल दवर. कांय बुडून वच्चें ना ’

‘ तूच व्होरनु दवर. तवतव्वळ तुका कापी व्हुन कोरनु दिवंचाक म्हाका जावंचे ना. नाका जाल्ल्यार कापी भायर उडय ’

-ताणे कॉफीचो पेलो सयत काडून भायर उडयलो. ताचे भितर राग केणेवन येतालो. तिणे जर मुखार आनी कितेंय उलयले तर तो तिकाच धुकलून भायर घालतलो आपलो.

देवरायाच्या त्या म्हालगड्या भयणीक तजे परस बारा वर्सांची चड पिराय आसली. तिजो बलायकी सामकी बरो आसलो पूण मन आसलें विकृत. तिका शाळेंतलें शिक्षण केन्नाच मेळूक नासलें. पूण शिक्षणाच्या अभावापरस असभ्य चितनांक लागून तिजें मन विकृत जाल्लें. तिजे नदरेंत गुणेंत असो कोणय नासलो. सगळ्यांत एक ना जाल्यार आनीयेक उणेंपण तिका दिसतालें आनी तीं उणेंपणां पळोवपांत आनी दाखोवपांत तिका सुख भोगतालें. तिचे चितनातल्या कुसकेपणाक लागून आनी उतरांतल्या दुस्मानकायेक लागून कोणाक तिजेकडेन मैत्री नाका असली. लोक तिजी सावळी लेगीत चुकोवन वताले. देवरायालें जीवित अस्तव्यस्त करपांत तिजो व्हडलो वांटो आसलो अशें तो समजतालो पूण घरांतल्यान तिका भायर घालूक जिवितांत तिका पयस करूक ताका शकलेंना. भुरगीं जावंचे आदींच घोव मेल्ल्यान ती परत घरा आयिल्ली आनी थंयच राविल्ली.

रांदच्या कुडींतल्यान आतां देवरायाक तिजीं कांटांळ्याचीं उतरां आयकूक येतालीं. आयदनां जमनीर पडचो सादय आयकूक येतालो. फेणेवन आयिल्ल्या रागान ताजीं हातावोटां आंवळ्ळीं आनी एक विचार ताजे तकलेंतल्यान गेलों- वच, वचून तिजो गळो चिड्डून उडय. ती तुजी भयण कांय न्हय. भयण म्हळ्यार अशी न्हय. भावडां मदें मोगाचें नातें आसता. दुस्मानकायेची नदर न्हय. कांटाळ्याचीं उतरां न्हय. वंदनाचो अणभव न्हय. म्हाका मोग जाय, मोग. स्नापाचीं उतरां नाकात. स्नागांचीं उतरां उच्चारता, ती भयण न्हय. खलास कर तिका. वच-

देवरायान आपणाक नियंत्रण केलें. आपलो सगळो राग रखोवन ताणें व्हडल्या आवाजान कुडीचें दार बंद केलें आनी दांडी घाली. मागीर वर्तमान पत्र वाचूक सुरू केलें. पूण वाचनांत लक्ष्य मेळनासलें. दोळे मुखावयल्या अक्षरांचेर रावनासले. दाराच्या खांचींतल्यान तिचीं उतरां आयकूक येतालीं. ताणें दांत किड्डीले, उठून पासयो मारूक सुरू केल्यो. खूब वेळाउप्रांत ताचें मन शांत जावंक लागलें.

पामयो मारीत आसतना. ताची दिश्टी वणतेक लायिल्ल्या हारश्यार पडटाली आनी तांतूतल्यान ताचें तोंड दिसतालें. त्या तोंडार गंभीरपणाचीं आनी दुखाचीं सगळीं चित्रां दिसतालीं. ताचे दोळे काळखी फोडांतल्यान पळयताले, ताचें ओठ सकल देवन राविल्लें. निडळार मिरग्यो आशिल्यो. तोंडाचें मांस निब्वर आनी घट जावन राविल्लें. तोंडार निश्टूरताय दिसताली.

देवराय रोकडोच हारश्यामुखार थामलो. आनी तातूंतल्या तोंडाक सांगलें- हांव तुका वळखता. तूं म्हजें दुख, म्हजी निशेवणी, म्हजी लाचारी. तूं म्हजें यातनेचें तोंड. उसळ नदरे मुखावेल्यान ! जिवितांतल्यान पुसून वच !

आनी तो पासयो मारीत रावलो. हारश्यांत पळोवंचे न्हय म्हणून तो मुद्दाम येतन करतालो. पूण परत परत ताची दिश्टी तातूंतल्या तोंडार पडटाली. हारश्यांतल्या तोंडावयले दोळे अजून काळखी फोडांतल्यान ताका पळयताले, पूण तोंडावयलें मांस आतां मात्सें सदळ आसलें आनी निदळावयल्यो मिरग्योय उणे जाल्ल्यो. निश्टूरतायेच्या जाग्यार निर्विकार आसलो. पेल्याकडेन आनी गळ्याकडेन गरजेपरस चड मांस आसलें अशें ताका दिसलें. दोळ्या भोंवतणी माल सदळ जावन उरिल्ली. तकले वयले केम आदीच खूब फाटीं गेल्ले, पूण उरिल्ले केम काळेच दिसताले- तो डाय करतालो. आपूण अजून म्हांतारो जावंक ना म्हण ताका समाधान जालें. आनी त्या समाधानान ताका शांती मेळ्ळी. तुंटून गेल्लें वाचन परत सुरू करूक उमेद दिसली. आतां रांदचे कुडींतल्यानय कांय साद येनासलो. ताणें वर्तमान पत्र वाचूक सुरू केलें.

एक देड वर वाचिल्ले उप्रांत तो उठलो आनी कुडीचें दार उगडलें. भयणीचें जेवण जावन ती न्हिदेवंक गेली अशें ताणें धरलें- आनी आतां तीणे जेवणाक आपोवचें ना. आपणानच वाडून घेवन जेवचें पडटलें- ताणें निर्णय घेतलो, रांदचे कुडींत तो रिगलो.

आदीं जायते फावट पळयल्लें एक दृश्य ताणें थंय पळयलें. रांदपाचीं सगळीं आयदनां थंय उडयल्ल्यावरीच पडिल्लीं. रां खातीर कातरून दवरिल्ले तरकारीचे कुटके सगळे कडेन शिंय पडिल्ले. आनी रांदणीर अर्द शिजिल्लें तांदूळ उक्ते आयदनांत तशें आसलें.

देवरायाक राग आयलोच. पुण ताजे परस चड दुख आ लाचारी अणभवली. दनपारा उप्रांत ताणें सांजेची काँफी लेव पिवंक नासली. आतां आकांताची भूख आसली. आपल्या घरच परिस्थितीपासत वेगवेगळे विकार विचार मनांतल्यान येवन गेले. कितें करूं, कितें करूं म्हण चिंततासतना यंत्रावरी ताणें वाटें दवर तांतूत अर्द शिजिल्लें तांदूळ घालें. आलमारीत दवरिल्लें लोण काडून जिवेक लावन जेवंक सुरू केलें. पुण मदें मदें भयण जेवनास नाच न्हिदल्या म्हणपाची ताका चिंता जाताली आनी ताका च दुख जातालें. मागीर वेगवेगळ्या विकारांच्या प्रभावान ताका जेव सोडून दिवचेंच पडलें सगळेंच आसा तशें घालन दिवे पालोवन फुडल्या कुडीचीं दारां बंद करून तो आपल्या कुडींत आयलो, खाटे पडलो, दोळे धांपले. भायल्या इंद्रियांक आतां कांयच काम नास ब्रेठीच उरिल्ल्यान ताजें अंतस्करण सजोव जालें. ताजे दुखाक, निशेवणीक, लाचारीक चड बळ मेळ्ळें. ताचे चेपणाक लागून तो कू परतीत रावलो. निमाणें तांका न्हिदेची मदत मेळ्ळी.

दुसऱ्या दिसा सगळो वेळ तो उदास जावन उरलो. ऑफीसाच वेळ सोंपून भायर येतनाय ताजो व्हडलोसो बदल जालो ना. वो नासलें, मळब काळेंच आसलें. बेगीन पावस पडटलोशें दिसतालें. देवरायान सदांप्रमाणीं चलपाचेंच धरलें. ताचे हातांत सात्तें नासलें. दुण पावस पडल्यार भिजतलो म्हणपाची मात लेगीत ताका चि नासली. जिवितांत कितलें भोगलां ! आनी पावसाचो दुसरो कित्याक ? - ताणें चिंतलें. तो चलत रावलो.

पावसाची पर्वा करीनासतना आनिकय जायते लोक रस्त्या सवकासायेन वताले. शाळेंतल्यो आनी कॉलेजाच्यो चलयोय आसल्यो त्यो व्हडल्या आंकड्यांन मुखार वताल्यो आनी देवरायाक हळूच आपल्या अस्वस्थतायेंत साकून सोडवण मेळ्ळी. चलत चलत तो शाराच्या केंद्राकडेन पांवलो. त्या वाठारांत वेगवेगळेकडेन जावन बमस्टॅड आनी रेल्वेस्टॅशन, सरकारी आस्पत्री आनी मार्केट, सरकारी कॉलेज आनी सभाघर, पार्क आनी वैजकी महाविद्यालय आसलें. देखून शारांतली चडात चड गर्दी थंयच दिसताली. त्या वाठारांत एक कडेन स रस्ते एकठांय येताले. मदेंच रावन पुलीस येरादारी नियंत्रण करतालो. रस्तो वाळांटून वचपाखातीर लोक देगेर राविल्ले. देवराय तांचे मदें रावलो. पुलीस धूवन धूवन वाहन चलोवप्यांक आनी इतर लोकांक आमचेखातीर, येवंचे रस्तो वाळांटून वचपाखातीर चित्रा दाखयतालो. आतां ताणें लोकांक रस्तो वाळांटून म्हण सुचयलें आनी गाडीक उजो लागल्यावरी सगळे लोक मुखार धांवले. पुलीसाक एक खिणाक आंगी रावंक मेळ्ळें.

देवरायाली दिश्टी त्या पुलीसाचेर पडली. आनी एक विचित्र विचार ताचे तकलेंत आयलो- भाग्यवान मनीस ! राविल्लेकडेन

ताचें काम जाता. चितपाचें काम ना. हिशोब करप ना, फोनकॉल घेवप, पत्र व्यवहार करप, कांयच नाका. राविल्ले कडेनच घुवंत रावन चित्रां दाखयल्यार पुरो. सांजवेळाचें मात चड घुंवचें पडत. पूण तेन्ना त्या जाग्यार रावपाकच भाग्य जाय. शारांतलीं सगळीं वाहनां आनी लोक त्या मनशा मुखार येतात. पळयत रावूयेता. शारांतलो सगळो मनीस समाज ताजी प्रदक्षीण काडून वता. तो फकत ताका अशी वच, तशी वच आतां वचूं नाका, मागीर वच अशें सांगता. भाग्यवान ! राविल्लेकडेन शेंकड्यानी चलयो ताचे वतना ताका दिसता. म्हजेवरी स्त्रैण्य सौंदर्याच्या आस्वादना खातीर सगळो गांव भोंवपाची ताका गरज ना. अति भाग्यवान ! ताजे बरीच एक पुलीस जावन हांगा रावंक मेळ्ळ्यार पुरो आसलें.

त्या चिंतनांतल्या पुखाक लागून देवरायाक हासुक आयलें. मागीर ताणें आपणाक मूर्ख म्हूण दूशन दिलें-मूर्ख ! व्हडली न्हय तरीय सामान्य नोकरी जी तू करता, ती सोडून तुका पावम वोट घेत रस्त्यार रावपी पुलीस जावंक ! फकत चल्यांक पळोवंक मेळटलें म्हणून ? तुजी बुद्धी खंय, तुजो विवेक खंय गेली ? सुण्यावरी हुंगून भोंवपी ! तुजी अक्कल खंय गेली ? आनी आतां चल्यांक पळोवंक मेळटले म्हणून पुलीस जावन रस्त्या मदें रावंक सोदता ? थू -

-पूण तंतूत कितें जालें ? - देवरायान मुखार वितलें- त्या पुलीसाच्या कामांत ' थू ' करपा सारकें कितें आसा ? तो तजें बरें काम करता, चार चौगात रावन, भोवतणीतल्या सगल्यांक वाट दाखोवन म्हजी अवितकाय तजे परस वायट न्हय ? हांव समाजांत रावनय समाजांतलो न्हय. दादले बायलो, भुरगे जाण्टे, सगळेच व्हडल्या आंकड्यान येतात, पूण म्हाका तांचेकडेन संपर्कच ना. ते म्हजेकडेन पावतना रावतात पळयतात. आनी आपआपले वाटेक वतात. म्हजो तांचेकडेन विकार विनिमय ना. तांचो हात म्हजो भुजार बसना. तांचे हात म्हाका वेंगायनात. तांचे वाटेर हांव फकत दिव्याच्या खांब्यांवरी निर्जोव, अर्थ नाशिल्लो. वस्त त्या पुलीसा परस पास्ट-

पूण तू अशें कित्याक चिंतता ? देवरायान आपणांक विचारलें तूं समाजा भायलोसो धरून पयस वचून रावला कित्याक ? सगळो दीस ऑफीसांत सोनेपणान काम करीत, घरांत भयणी कडेन झगडत बाकीचो वेळ रस्त्यार चल्यांची फाट घेत होगडायता कित्याक ? अठ्ठेचाळीस वर्सां कांयच जोडीनासतना व्यर्थ केन्ना कित्याक ?

-हांव तशें खंय केलें ? - देवरायान जाप सोदली- हांचे केलें ? ना. म्हाकाय जिविताची ओड आसली. आशा, अभिलाषा आसली. बायल भुरग्याचो मोग जाय आसलो. कुटुंबाचें यजमानपण, विकारांचें समाधान जाप आसलें. त्या कुटुंबाच्या यजमानपणान भुरग्यांच्या जल्मांतल्यान जिविताक दिशा आनी अर्थ मेळटलो आसलो. मरतना लेगीत जिविताचो व्हाळ हावेय मुखार पांवयलो म्हूण धादोसकाय जातली आसली.

-तशें कित्याक जालें ना ? ह्या सुंदर गांवच्या हजारांनी सुंदर चलयो आसात, एकलेक तुजे वेगेंत, जिवितांत घेवंक कित्याक

दोन कविता

श्रीकृष्णाची राधा मोगाची
तशी सर्वांगी प्रिया
भक्तीन बुडून अकरूपलेली
मीरा सात्वीक राया

वाती बगर दिवली पेटचिना
तशें अत्रूप नातें
अकामेकांत भरसून धोळता
समर्पणाचो दर्या

राव शिवरायत मोग अश्वरा
अमर्याद नवलायानीं
घालून बेसांव जिविताचेर
व्हांव आमच्या कर्ण्यानी

सृजनताये अज्वाड गा तूं
प्राणांची पेटची जोत
कल्प सुवर्णा घालून जल्मा
भोंवय सरत्या खिणांनी

- प्रकाश पाडगांवकार

शकलें ना ? भुरग्यांक कित्याक जल्म दिलो ना ? जिवित कित्याक सार्थक केलें ना ? आतां पिश्यांवरी चल्यांची सावळी परसोत कित्याक भोंवता ? - त्या प्रश्नांक तोंड दिवंक देवरायाक शकलेंना. प्रश्नांचो जापो म्हणून हजार कारणां एकच खिणांत ताचे मनांत उबीं जालीं. तातली खंयचीं खरी कारणां म्हण वेंचून काडूक ताका त्रास जालो पूण आपल्या लग्ना आड जायतीं कारणां आसलीं आनी त्यो अडचण्यो हुपून वचूक शकलें ना म्हण चिंतनाच ताका कोडसाण अणभवली. आनी ताचें चितपांत घुस्पागोंदळ जालो. पूण तो चलत रावलो आनी ताचे दोळे फिरत रावले.

कांय पावलां दवरलीं मात, आनी पावसाचे थंबे पडले. मुखार वचूचें काय नाका म्हूण येवजीत आसतना पावम नेटान पडलो. लोक धावंक लागले, चलयो सात्तीं उक्तावन, मात्से मुखार वचून दुकांनांच्या पाख्याखाल रावत्यो. देवरायाच्या मुखारच एक हॉटेल आसलें, तो तांतूत रिगलो, आनी एक कोनशांत बसलो. थंयच्यान भायले रस्ते आनी रस्त्यावयले लोक दिसताले. आतां रस्त्यार चडावत वाहनांच दिसतालीं. पावसाचें बळ आयिल्ले तितलेंच बेगीन उणें जालें, पुण रस्त्यार लोक चड नासले. देवरायान खावपाक

श्रावणातलो पावस...

श्रावणांतलो पावस पळय, पडटा उटंगार,
दर्याय आयज खवदळ्ळा, नाचता ल्हारार ल्हार ।
पावसावांगडा वारे लेगीत भिरभिरतां वरी,
दोंगरावेल्यान उदकाचे वोततात घसघस ॥१॥

श्रावणांतलो पावस पळय पडटा उटंगार,
चीप्प जाल्यां झाडापेडां, लखलखता चार ।
'कूपांभल्ले' मळव पळोवन, नाचता शेतकामतीं,
अश्यां पिश्या पावसाखातिर, तानेल्या माती ॥२॥

श्रावणातलो पावस पळय पडटा उटंगार,
धर्तरेच्या माथ्यार धल्ल्या, ताणे थंड धार ।
सोवित रूप धर्तरेचे, दोळ्यांत साठोवपाचे,
पाचवीचार सृष्ट पळोवन, स्वताक विसरपाचे ॥३॥

- परेश प्रभू

आनी पिवपाक हाडूक सांगले आनी तें येतकूच खायत बसलो.
मागीर दुडू दितासतना ताची दिश्टी अवचीत भायर गेली.
आनी तेन्ना एक सुंदर रूप हाँटेला दारा मुखावयल्यात वतना
ताणें पळयलें. ताणें तें सगळें रूप पळोवंक नासलें. आनी पळोवंक
मेळये आदीं हाँटेलाची वणत आड आयली. पूण तें रूप एक सुंदर
चलयेचेंच आसूक जाय अशी ताका दिसलें. आतां त्या चलयेक
मारखी नियाळून घेवपाक ताका ताकतिक. ताणें हाँटेलाच्या धन्या-
कडल्यान बाकीचे पयसे वेगीन घेतले. तो भायर आयलो.

आतां पावसाचो एक थेंबो लेगीत पडनासलो, पावून स
वरांचें वोत परत आयिल्लें. आनी लोक परत रस्त्यार पाविल्ले.
ताणे त्या सुंदर रूपाच्या दिकान मोंदलें,

व्हय, ती त्या दिकान वताली तिका पळयल्यार एक धवेंच
रूपशें दिसतालें. कारण तिजें फाँक धवेंच आसलें. तीय गोरीच
आसली. फाँक ल्हान मागीर घालतात तसल्या डिमायनाचें आनी
खूब मिरयांचें आसलों. कमराकडेन तें तरांटून उरिल्लें, पूण वयर
आनी सकयल सदळ सकलच्या वांट्यार कमराकडल्यान इतल्या
मिरयां आसल्यो की ती चलतना त्यो एक कुशीत साकून आनीयेक
कुशीकडेल धोलताल्यो. फाटल्यान तिचो कमरांवयलें सगळें आंग
दिसनासलें. तिचे केस विगनासतना सोडिल्ले आनीफाँ कावरीच
घोलत आसले. शांपूच्या व केसा तेलाच्या जायरातींतल्या चल्या-
वरी तिचेय केस लांब, नीट, सदळ आनी स्वतंत्र पडिल्ले आनी
घडयाळाच्या पेंडुलमावरी तालान हालतालो देवरायाक तिजे
फाटल्यान पूर्ण सौंदर्याची सगळी लक्षणा दिसताली. रुंद भुजांकडल्यान
तिजीं कूड भोंवराचो आकार घेत सकल सपूर कमराकडेन पांवताली

आनी ताचेय सकल बेगीन भराव घेताली फाँकांतल्यान देवन येवपी
तिकतिकीत ओडलायण्यो/पोंवट्यो आनी भुजाकडल्यान सोबीत रूप
घेवन आयिल्ले गोरे गोमटे हात, तिजे सगळ्या आंगांचो आकार
आनी चलनाचो ताक पळोवन देवरायान निर्णय घेतलो- ती भोव
सुंदरी आसूंकच जाय. कांय दुबाव ना.

पुण तशें निश्चीतपणान सांगचे आदीं तिका फुडल्यानय
पळोवन घेवपाची गरज आसली. देवरायाक ती फकत एक म्हत्वाची
गरज न्हय, फुडे धांवडावपी शक्तीचशी अणभवली. ताचे चलनाचो
वेग वाडलो, तिका फाटींत घालून तो मुखार चल्लो. तजे मुखार
आतां आड वचपी रस्तो आसलो, आनी पेले तांतू बसस्टँड. रस्तो
चिके फुडे वचून घुंवतालो आनी बसस्टँडाच्या पयसुल्ल्या कोनशा-
कडेन पावन थंयच्यान आनीकय मुखार वतालो. रस्त्याच्या त्या
वांटयाकडेन पांवक बसस्टँडांतल्यान वचू येतालें.

ती खंय वचत? देवराय चितलो- बसस्टँडांत, रस्त्याच्या
पयसुल्ल्या वांट्याकडेन व दूसरे कडेन? बसस्टँडांत रावल्यार
कळटलें. - तो रस्तो बळांटून वचून रावलो, बसाखातीर रावचे
वरी. आनी अवचीतशी तिजे दिकान दिश्टी घाली. ताजें सगळें
अस्तित्व स्तब्ध जालें.

फकत चलचित्रांनी आनी जायरातींतल्या चित्रांनी दिसता
अशें तिजें तोंड आसलें तिजे अनुपम सुंदर तोंड पळयनाफुडे
देवरायाच्या काळजांत कितें तरी थरथरलें. तिजे तोंडार अजून
भुरगेंपण आनी भुरगेंपणाचें निवळपण आसलें. माथ्यार मदेच मागो
काडून वळयल्लो, सदळ सोडिल्लो केस अर्द नितळ लिपोवन, सगळे
कान पांगरून फाटीं पडिल्ले. तिजे दोळे व्हडले, विशाल आनी
जिवाळ आसले, तांचेच खातीर तोंड थंय आशिल्लेंशें अणभवतालें :
तोंड वाडकुळें, गाल भरिल्लें आनी खाडकी बळवंत दिसतालीं.
तोंडावयले सगळे वांटे मापाप्रमाणीं आसले, सौन्दर्याचीं लक्षणां
सांगत आसले. सगळ्या तोंडाचो म्हणून जो एकवटिल्लो प्रभाव
देवरायाचेर पडलो, ताच्यान तो आपलेच भितर कडकडून 'सुंदर,
सुंदर' अशें म्हणत रावलो.

एक अनिसुंदर चलयेचें चित्र पळोवपांत आनी तिका प्रत्यक्षांत
पळोवपांत रात दिसाचो फरक आसा आनी तो फरक कळून येतना
मनीस जसो अजापून, उचांबळून वता, तसो देवराय रावलो. ताचें
सगळें जीवित आनी प्रांच आतां ते चलयेक पळोवपा इतलेंच
मर्यादित आसलें. तशें पळयत आसतना ती ताचे लागींच पावली.
तिका सोळा सतरा वर्सां परस चड पिराय दिसनासली, पुण उंचाय
ताजे इतलीच, घडये ताच्याकड चडशी दिसताली.

आतां देवरायाच्या लक्ष्यांत आयलें की ती एकलीच येवंक
नासली. तिजे मांगना तेग बायलो आसल्यो. तेगायनीं काळीं कपडां
आनी तकलेवय्यान बुरखे घाल्ले. हाताचीं बोटां आनी पायांचीं व्हाणां
सोडून सगळें आंग ताणीं पांगरून घेतिल्लें. ती चली तांचे कडेन
उच्चयत आयिल्ली देखून त्यो बायलो तिजे वळखीच्यो अशी देवरायाक
दिसलें. घडये ती ताचो शेजारी जायत, कुटुंबातली लेगीत आसूये-
ताणें धरलें त्या चलयेच्या आनी बुरखे घाल्ले बायलांच्या कपडांतल
विरंघ ताका पटलो आनी ताका मजा जाली.

दुसरे खिणांत ताजें मन त्या चवथ्या तोंडाकडेन आनी हालचाली कडेन गेलें. दिश्टी हालयनासतना तो तिका पळयत गेलो. बेगीन ती ताका कुशींत घालून मुखार गेली आनी तो परत तेजी फाट घेत चल्लो. पूण मात्से मुखार पावतना ती त्या बुरखे गाल्ले बायलां सयत, राखून पडिल्ले एक कारांत रिगली. कार मुटलें.

रोखडेंच देवरायाक आपल्या दळदीरपणाची जाणविकाय जाली. दुडवाच्या उणावापरस ताका वेगळेच नमूनेचें दळदीरपण अणभवलें— तिचें सौन्दर्याकडेन आपलें व्यक्तित्व कितलें तुच्छ !— ह्या विचारान दळदीरपणाची भावना उदेली. तिजेवरीच अनिसुंदर चलयो शेंकड्यानीं, हजारानीं ह्या गांवांत आसात, तांचे कडेन म्हजें नातें कसलें ? म्हजे जिणेंत तांचो जागो खंयचो ? अथवा ताचे जीणेंत म्हजो कसलो संबंद ? व्हय तांचे नदरेंत म्हाका म्हत्व आसा ? ना ! हांव तांका पळयतां तशें त्योय म्हाका पळयतात. पूण तांचो प्रभाव म्हजेर खूब वेळ उरता. तांचीं तोंडां, रूपां हालचाल, खूब वेळ मनांत घेवन भोवतां. भावना जिवाळ जाता. आनी तांचो म्हजेकडेन संबंद दवरूंक सोदतां, सदाखातीर न्हय तरीय तात्पुरते वेळाखातीर आनी त्यो म्हजो मोग करतात. मोगान म्हाका परसीतात, उमो दितात, वेगयतात, प्रणय सुख दितात. पूण त्यो ? .. त्यो निश्चीतपणान म्हाका तशें लेखनात. खबर आसा. तांचे जीणेंत सोड, भगवेंत लेगीत म्हाका कांयच जागो ना. ताणीं म्हाका पळयल्यार लेगीत तांतूत अर्थ ना. त्यो म्हाका पळयतात, हांव रस्त्या वयल्या दिव्या खांब्यांक पळोवंचें तशें. पळयतात आनी दुसरेच खिणांत विसरतात —

— पुण ताणीं तशें कित्याक विसरचें न्हय ? तांची नदर ओडून घेवन, तांची भावना जागोवन, मोग निर्माण करूंक, म्हजेकडेन लग्न करशी म्हण मागोवंक म्हजेकडेन कितें आसा ? रूप आसा ? तरणेंपण आसा ? धन संपत्त आसा ? उलोवन प्रभावित करपाक सामर्थ्य आसा ? राजकरणीय ना जाल्यार दूसऱ्या तरेचें वळ आसा ? ना. कांयच ना. कांयच ना. तर ते सुंदर चल्यांकडेन संबंद जांवचो ना— देवराय आपलें दुबळेंपण जाणवलो. आनी ताचें दुख परत ताचे कडेन पावलें— कितलें दळीद्र जिवित ! सगलें जिवित चल्यां फाटींत भोंवन सारयलें. एकली पुणय मोग करूंक पावली ?—

देवराय मागीर घरा पावलो तेन्नाय ताचे मनांत तोच विचार परत परत येतालो— म्हजे जिवितांत हो अवदसा कशी आयली ? म्हजे कुटुंबाचे परिस्थितीक लागून ? पूण म्हजे परस पास्ट परिस्थितींतले कितले जाण लग्न जावन रावतात ! बायल भुरग्यां— सयत जीवित संपन्न आनी अर्थपूर्ण करतात ! म्हाका कित्याक तें जालें ना ? म्हजी दशा अशी कशी जाली ? ताणीं सांगचे वरी कपलांतले बरपाक लागून ? ना, अदृश्ट न्हय. म्हजे यातनेचीं कारणां कुटुंबांत आनी समाजांत सोदूंक जाय. म्हजी आवय पिशी जावन मेली देखून, बापायच्या वायट चालीक लागून, म्हजी भयण लोकांक भेस्टायता देखून, आनी हांव तिका घराभायर घालूंक शकना देखून, ही यातना. ह्या घरांत चल्यांक धाडूंक लोक

भियेतात. — त्या घराकडेन संबंद आमकां नाका ! — दळीद्राचें घर ! विनाशाचें घर ! तांतूत म्हजें जीवित मुरडेंवन गेलां. हें घर मोडून उडोवंक जाय. ताचे चिरे पिटो करून, लाकडी कुटके गोबोर करून घालूंक जाय. तेन्नाच जिवितांत समाधान मेळटलें.

देवराय कालचे परस बेगीन पाविल्लो, काँफी हुनच आसली. देखून झगड्याक कारण नासलें. मागीर पत्र वाचत जातासतना ताका त्या धव्या फाँकाचे चलयेची उगडास जालो. आनी पत्र वाचप बंद पडलें. धाय दिकान ताका तिजें रूप दिसलें. दोळे धांपिल्ल्यान तें पुसून वचनासलें, उरफाटी चड स्पश्ट जातालें. देवरायान तें पुसून उडोवंचे बगर दोळे धांपून त्या चलयेची हालचाल परत उगडासांत हाडपाचो वावर केलो आनी त्या वावरान ताका एकच वेळार संतोसय लाबलो, असमाधानय जालें. ती चली आतां हांगा आसूंक जाय आसली. हांगा, म्हजे लागी. पुण ती हांगा येतली कशी ? हें मनशान रावचें घर न्हय ? हांगाच्यो बुरग्यो वणत्यो आनी काळयो वस्ती पळय. तांचेवयली धूळ पळय. वणत्यांच्या कोनशानी साळ्यांचीं जांतीं पळय. हें मनशान रावचें घर म्हण कोण सांगत ? आनी असल्या घरा वळखीचे लोक लेगीत येवंक लजेतात तेन्ना एक अनवळखी चली जगांतल्या दूसरे सगळे लोकांक सोडून म्हाका सोडून हांगा येतली ? — देवरायाक मोठ्यान हांसूंक आयलें त्याच बरोबर ताका दुख आनी लाचारी भोगली. आपल्या उणेपणाक लागून ताका निस्सहायता भोगली— हांगाय एक बायलमनीस आसा. सगळो दीस घरांतच बसता. कितें करता ती ? दोग जणांक जेवणाखातीर रांदूक कितलो वेळ जाय ? आनी बाकीचो सगळो वेळ कितें करता ? घर निवळ करून दवरूंक जायना तिका ? दुबळी कांय न्हय मूं ? सायला रुखावरी घट आंग आसा, इल्लें इल्लें करून घर निवळ दवरपाचें काम करूं नज ? कोयर काडन, सगळेंच त्या त्या जाग्यार दवरूंक शकना तिका ? आळशी, आळशी—

— तर तूं तें काम कित्याक करीना ? — देवरायाक प्रश्न जालो तूंय आळशी न्हय ? आयताराचें लेगीत तुका चिके घरचें काम करूंक जायना ? सुटी मेळटा तेन्ना लेगीत तूं हांगाच्यान एक सूय काडून थंय दवरना. देवराया, तुजे भयणोच्या मनाक रोग लागल्यावरी तुजेय मनाक माती मांडल्या. ह्या घराच्या कोनशानी साळ्यानी जाळीं बांदिल्ले वरी तुजेय मनाच्या कोनशानी बांदल्यांत. तुजे चाली कडेन तुजी नदर पावता, पापया, तुजो उणाव तुका दिसना. ना जाल्यार तुजेय आळसायेक लागून हें घर अशें उपेक्षीतशें पडिल्लें तुका केन्नाकाय दिसतलें आशिल्लें. आतां तरी सुदारून घे फाल्या सुटी तुका वेळ आसा. कितेंय पुणेंय कर. घर निवळ करून दवर.—

देवराय सट करून उठलो. साय हाडून घरची फुडली कूड झाडूंक लागलो. सांजेचीं सात वरां जाल्लीं. झाडपाचो साद आयकून ताजी भयण आयली—

‘ हें इति रे हें ? तिनसांजे वेळारी झाडप ? केदना साकून शिकलो हें ? ’

‘ तिनसांज आनी मदरात ! जावन गळ्यां पळयलें वे तुवें, गलीज ? खंय पळयल्यारीय धूळी आनी बोंयरेंव. हें इतें मनपानी

रात्रचें घर की पारव्यांचो घुडू ?- तुका सांगून प्रयोजन ना, न वे ?
हें सगळें ज्ञाण पुसूक तुका खंय वेळु आस्स ?'

'वेळूय आस्स बळय आस्स. सोळा वर्सां न वे ग्हाका सगट
कूडां ज्ञाण पुसूक ?'

'पुसल्यार इत्तें ? दीस सगळोच हांगा घरांतु बेसून काडता
न्हय ? गंदप आस्स दोग जणां खातीरी. घासूक जाल्यारी पावणी
चारी आयदनां. फुरसत मेळतना सल्प सल्प कोरनु ज्ञाणु दवरल्यार
इत्तें तुका ?'

'म्हाका जांवचें ना, तितलेंच... केल्लें तितलें पुरो. चड
जावनु हांव माद्रीर पळ्ळचारी पळोवनु घेवंचाक कोणय आसचें ना.
ज्ञाणु कोरनु दवरूक आनी तुका जाय जाल्लें तशी कोरूक हाणु
राबय कोणाकय'

तिजे उतरानी तिरस्कार आनी सुचोवणी आसली. ताचे
अपेक्षेचो तिरस्कार, आनी लग्न जावन बायलेक हाड अशी
सुचोवणीय जाली. देवरायाक आपणाली मागणी तिणे मांमूक
नाशिल्ल्यान राग जालो. आनी, आपण लग्न जावंक ना जाल्यार
ताचें कारण तीच, ह्या विचारान ताचो राग वाडलो. लग्न आनी
बायल ह्या भावनेक लागून ताका सांजे पळयल्ल्या चलयेचो उगडास
जालो. पूण दूसरेच खिणांत तिका त्या विशीं उगडास करपांतलें
अनुचितपणय ताका जाणवलें. निशेवणी आनी राग दोनय ताजे
मनांत आयलो -

'तूं झाडचेंय नाका पुसचेंय नाका. उसळ, भितेरी वच आनी
न्हीद काडी. न्हीद काडूकच लायक तू.'

'हांव न्हीद काडतां. रांदरा आनी बाकीचें काम तुगेली मांय
येवनु करतली न वे ?'

'जीव तोणांत दवोरनु उसळता की ना ?' देवरायाक तिडक
मारली. पूण ताजे भयणीकय तितलोच राग आयिल्लो-

'आयिल्ले तशीच वच्चाक कळता म्हाका. तूं कांय सागचें
नाका.'

'वांगी, उसळ भितेरी लासल्ले. उपदेसु दिवचांक आयल्या
केदना झाडका, कोरका म्हण म्हूर्तु निमगून गेल्या म्हणको. कोरचें
कांय बरकत ना. उपदेस दिवंचाक-' देवराय उलयत रावलो. ताजे
मनांत तिजे विशीं आयिल्ले दुस्वामाचे सगळे विचार ताणे उक्तायले
आनी तिचे कानार घाले आनी तें कानार पडना फुडे तिजी प्रतिक्रिया
ताका कळली. तिजी उतरां धोम्यानी पावस पडचो तशी ताचेर येवन
पडलीं. अदीं मदीं आयदना आनी दूसरी सामानां उसळून पडिल्ल्याचो
सादय ताका आयकूक येतालो. जायतो वेळ तांची दोंगांयचीय उतरां
एकमेकांत भरसून अर्थ नाशिल्लो विकून गोंदळ जालो. मार्गार
देवरायालें उलोवप सोंपलें. तो दांत किड्डीत झाडीत रावलो. आनी
खूब वेळान तिजीय उतरां उणे नेटान पडिल्ल्या पावसावरी शिवरत
आसली. निमाणें देवरायाक आयकून पुरो जालें. ती साक्षय घेवन ती
बशिल्ले कडेन गेलो. आनी आडुलो-

'पुरो तुजें उलोवप. तोंड बंद करता की ना ?'

'ना जाल्यार कसल करतलो तू ? मारतलो ? मारी,

मारनु उडय, पळोवया' - ताणें तिजी उतरां लक्ष्यांत व्हेरीनासतना
परत सांगले-

'तोंड बंद करता की ना ?' तीणे ना म्हूण सांगल्यार कि
करचें हो विचार ताका जालो आनी ताचो राग हाता भायर वचून
ताका बादलो. चितून उलोवंक ताका शकना जालें.

'तोंड बंद करी, तोंड बंद करी ! हांव इत्तें तुगेलें मांक
वे ?- तूं सांगिल्ले म्हणकी आयकूक ?' - तिणे जाप दिली- 'बरो
रे, वचून तुगेलें काम पळय. तूं कसल करतोले म्हूण गोतु आस्स
म्हाका.'

देवरायाच्या हातांतली साक्ष थरथरली. ताचे कपलांत भित
ल्ल्यान कोणतरी खोंट मारल्यावरी ताका अणभवलें. ताचे तोंड
तांबडें जालें आणि हून जालें. ताजी सगळी कूड कडकडली. आत
ताका कांयच उलोवंक जालें ना. पूण ताजे हातांतली साक्ष उडून तिचे
तोंडार बसली. आनी मार लागिल्ल्या सुण्यावरी तिजो साद बदलून
बोब भायर आयलो.

साक्ष तिजे दोळ्यांक लागरी काय नांकाक लागली म्हूण
पळोवंक देवराय थंय रावलोना. तिका गंभीर घाय जाल्यार लेगीत
ताका खेद जांवचो नासलो. ताजो राग तितलो चडिल्लो आनी एक
खीणांत गळो चिडून तिका मारन, पिसडून उडोवपाचें ताचें मनांत
येवन गेलें. अंतस्करणांत खंय तरी ताका निषेद कळिल्ल्यान ताणे
त्रासान आपणें क नियंत्रण केलें.

एक कुडींतलें झाडप सोंपिल्लें. आतां झाडपाचो मूडय इबा-
डिल्लो. उरिल्लें सगळेंच फाल्या करचें म्हणून ताणें चितलें. ता
आपल्या कुडींत दार बंद करून बसलो. बंद दारांतल्यानय तिजे सवे
आयकूक येताले म्हूण ताणें इंद्रियांय धांपून दवरपाचे येत्न केलें. पूण
तो वावर तसो सरळ नाशिल्ल्यान तो पासयो मारूक लागलो. तत्क्षण
ताजें चितनय स्पश्ट रुप घेवंक लागलें.

-कसलें जीवित हें ! रस्त्यार भोंवपी सुण्यांच्या जीवितावरी
व्यर्थ. खंयचे काय कारणांक लागून जल्मून, कांयच हेतुनास्तक्य
जियेवन मागीर दूसरे सुण्यांचो घास घेत. गाडी पोंदाक पडून चिड्डत
ना जाल्यार उपास पडून मरप. आनी मर मेरेन झगडत रावप.
झगडपाची तांक ना म्हण कळटना पांयामदें शेंपटी शिरकावन पळू-
वचप. जिवितांत हाचे परस चड म्हत्व आसा ? उद्देश आसा ?
अथ आसा ?- कांय ना. समाजीक रीत कांयच लागू ना. बायल
भुरगीं नात. मोगाचीं वंदनां नात. आसा फकत एक स्राप, भयणीच्या
नांवान. रस्त्या वयल्या सुण्यांवरी तिजें म्हजें मदें दिसपट झगडें,
दूसरे लाकांकडेन तर संपर्क ना- हें कितें जीवितच व्हय ? काय
जांविताचें निबान सोंप ? सगळे लोक अशेंच जियेतात ?- ना तर
कित्याक तांचे वरी समाधानान जियेवंक शकना ?- तांकां कारणां
आसात, म्हाका ना- कारणां ? म्हजी नोकरी ना ? घरचो कारभार
ना ? -हं, तें फकत एक नांव, कारण न्हय. कारण म्हळ्यार बायल
भुरगी, तांचो मोग, तांचो तेंको, तांचे भविष्याचो अकांत,
समाजांतली मान्यताय -म्हाका हातलें कितेंय आसा ? -कांय ना-
तेन्ना कित्याक सोंसत रावता ? -मागीर कितें करूं ? मरूं ?-
व्हय, मर -

रोखडेंच देवरायाच्या मनांत त्या धव्या फाँकाचें रूप उबें जालें. त्या रूपाचो गोरो रंग, गोऱ्या रंगाचेर आनी धव्या फाँकाचेर मेकळून पडिल्लो लांब, नीट, काळे केस, त्या फाँकाच्या मिरयांचें धोलप; त्या मिरयांतल्यान देवन येवपी पोंवटचो सगळेंच जितें जालें. मागीर तें रूप घुवन देवरायाक तोंड करून आयलें...

तो आकूळ पिकूळ जालो- तिका अशें ... अशेंच धरूक जाय, एक हात तिजे फाटीर दवरून तिका लागींच धरूक जाय, त्या निदळावयल्यान फाटींत सरून पडपी केसांतल्यान बोटां धांवडावंक जाय. गालाक गाल, ओंठाक ओंठ लावंक जाय. तिका अशें होंटीत बसोवन बसूक जाय. मागीर मरण येवं, हातपाय थंड करूं, ओंठ म्हजें काळें करूं, निदळार शेळी हूम हाडूं. कितेंय जावं, समाधान भोगतलें. जिवित व्यर्थ जालेंशें दिसचें ना.-

- ओ, देवराया, तूं त्या चलयेच्या सांगाताखातीर तळमळटा. खूब, खूब तिजे खातीर आशेतां. चूक व्हय? म्हाका मोग जाय, मोग जापोवपी कोणय जाय. आत्म्याक थंडाय दिवपी. सांगात दिवपी बायल जाय! यो उपकार करून! म्हाका ही तळमळ सोंसना-

जायतो वेळ त्या विचारांत बुडून स्वस्थ जावन देवराय बसलो. मागीर ताणे परत पासयो मारूंक सुरू केल्यो. ताका थळकाळाचो विसर पडिल्लो, पूण आतां ताका जाणवलें की भयणीले सवे सोंपल्यात. ताजें मन सोडून सगळेकडेन आतां शांत आसले. वरां कितलीं जालीं? - ताणें घड्याळार पळयलें- धा जावन वीस मिनटां जाल्लीं. इतलो वेळ जालो! म्हूण येवजिता आसतना ताका जेवणाचो उगडास जालो आनी भुकेची अस्वस्थताय जाली. पूण जेवणाची अपेक्षा ताका नासली. ताज्या रिक्ते पोतानच न्हिदपाचें आसलें. तीणें सगळीं आयदनां शेंवटिल्लीं आनी ताणें ताचो साद आयकल्लो. आतां रांदचे कुडींत वचून पत्रोवपाची कांय गरज नासली. देखून ताणें थंय वचपाचो यत्न केलो ना. तो मात उदक पियेवन, दार बंद करून दीवे पालोवन आपले कुडींतल्या खटेर येवन पडलो.

दुसऱ्या दिसा आयताराची सुटी जाल्ल्यान सांजवेळा देवराय रस्त्यार पांवतना थंय चड लोक दिसनासले. सांजे पांच वरांचो वेळ आसूनय तिनसांजचो काळोख जाल्लो. मळबार कुपां दाटून आयिल्लीं आनी पयसुल्ल्यान खंयतरी गुडगुडाचो आवाज आयकूक येतालो. अजून पावस पडूक नाशिल्लो, पूण थंड वारें मारतालें.

देवरायालें मन शांत आसलें. ताजें चिंतनय संकोचान ल्हाश्या बिंदूवरी जाल्लेंशें दिसतालें. मागीर सगळे चिंतन सोडून दिवन तो चलत रावलो, ताजे घरा पसून चड पयस न्हय अशा एकी कडेन पावलो. आयतार जाल्ल्यान कॉलेज आनी दुकानां बंद आसलीं, पूण पार्कांत लोक आसले, चड करून बायलो आनी भुरगीं.

लोकांक पळयत वतना मळबावयल्यान गुडगुडाचो मोठो आवाज जालो. आवाज तकले वयल्यानच आयलोसो अणभवलो. देवरायाच्या तोंडार थंड वारें नेटान मारीत रावलें. पयस पावस पडटालो. पावसाची धार पयसुल्ल्यान लागी पावताली आनी लोक

मळब कळा

मळब निळनिळटा
ताच्यो कळा बदलता
काळजांतले किदेंतरी
मळब सांगून वता
काळशें मळब गरजता
उदक बरसता
जिणेंतलें सत एक
मळब थारायता
इद्रवणू मळबांत येता
मप्तरंग पातळटा
जिणेंतल्या रंगानी
मळब आभासता
मळबाची दिठी
ताची जिणेक मिठी
जिणच म्हळ्यार
एक मळब जाता

- शांती प्रभु तेंडुलकार

उक्ते जागे सोडून पाख्यापोंदाक वचून रावताले- कांय लोक धांवतालेय बी. देवराय राविल्लेकडेन पावसाची धार पांवक नासली. हो कसलो चमत्कार म्हण चिंतना फुडे ढवडब करून पावसाच थेंब पड आनी घो करून पावस पडलो. देवराय धावन एका दुकानात रावलो वयलें पांखें रुंद आशिल्ल्यान भिजपाची शक्यताय नासली. सोंपणार पूण पावस नेटान पडटालो, बेगीन थामचोसो दिसनासलो म्हण ताका वायट दिलें- कसलो पावस सायबा हो! मनशांक असी तसो घुवंक दिवंचो ना.

तेन्ना एक आश्चर्याची घडणूक जाली. चल्यांच्या कॉलेजा-दिकावेल्यान कोण तरी धावंत आयलें. ह्या पावसांत कोण गा अशें धावंत येता म्हूण सगळे जाण पळयत रावले. देवरायाकय कौतुक दिसले. धावन येवपी आपले तकलेर वर्तमान पत्र काय कितें दवरून भिजताशी धावंत येवचें ताणें पळयलें. मात्से लागी पांवतना धावन येवपी कोण म्हणपाची देवरायाक वळख मेळ्ळी. ती आशिल्ली कालचो चली, धव्या फाँकाची. ती अजून तेंच फाँक न्हेसिल्ली, पुण पावसांत भिजून तें तिजेर थापून बशिल्लें. देवराय राविल्लेकडेन तीय येवन रावली, तकलेवयलें वर्तमानपत्र काडलें, ताजे पोंदाक दवरिल्ले हँड बॅगातल्यान लेस काडून तोंड आनी हात पुसीत रावली. मागीर कांय वेळ आपूण कितली भिजल्या म्हण नियाळीत रावली. त्याच पाख्यावाला देवराय राविल्ल्याची तिका पर्वाच नाशी दिसलें. तिका तो थंय राविल्लो म्हण कळलें तरी तीणे ताजे कडेन दिश्टी घालीना. तिका आपली कापडां भिजून गेल्ले पासत खेद

भोगताशें दिसतालें. खंयचे काय कारणाक लागून तिका करकर जाल्ल्याचीं चित्रां तोंडार दिसतालीं.

देवराय तिका पळयत रावलो. ती येतपासून तो तिजे लागी सरूक, तिजे कडेन संपर्क करूक आनी उलोवंक सोदतालो. आनी ती संद वाट पळयत पळयत तो उचांबळून येतालो. पुण ती ताजे कडेन मात लेगीत पळयनासतना घोण्यान पडच्या पावसार दोळो लावन राविल्ली.' हो पावस कितें असोच पडत रावतलो काय ?' -अशें चिंतून निशेंल्यावरी शे ! शे ! असो साद करीत रावली. देवरायान विचारलें-

‘ कसल पावसु, न्हय वे ?’

-तीणें आतां माथें घुवंडावन ताका पळयलें आनी करकर लागल्या वरी सांगले-

‘ व्हय. पिसो पावसु. पिश्यांनी हासचे म्हणकी अर्थु नात्तिल्लें हो पावसु पडता.’

‘ सातें काळ्ळें ना वे ?’

‘ हो पावस असो पडत म्हूण कोणे लेखलें ?’

‘ खंय रावता ?’

-तीणे त्या नाग्याचें नांव सांगले. देवरायान जाप दिली-

‘ ओ, मसून दूर आस्स मू ? आनी हांगा साकून डायरकट बसय ना. कशी वतली ? कार की आसा वे ?’

‘ कार आस्स, आतां येवंचें ना की म्हूण दिसता’

आपल्या हातांतले सातें रोखडेंच तिका दिवंक देवरायाक भोगलें. पुण बेगीन ताणें मन बदल्लें, म्हळ्ळें-

‘ आमगेलें घर हांगा लागीच आस्स. येता वे ? पावसु रावू थांय थंय बसूया.’

-देवरायाक विश्वास नासलो ती येतली म्हणपाचो. पुण तिजे जापे खातीर तो रावलो. ताजें आपोवणें मळतनाच तो हांसलो. अनवळ्यां घरा वचूक लोक लजेतात तशी एक लजा तिजे तोंडार आयली. आनी त्या लजेन निर्णय घेवंक त्रास जाल्ल्यावरी ती नाकांतच लांब ‘ऊं’ करीत रावली. देवरायान तिका उत्तेजन दिले-

‘ इतें ? भय वे ? कोणेय तुका गिळचें ना. अशीच यो. पावसु रावू भितेर बास. आनी मागीर गेल्ल्यार जाल्लें न्हय ? यो’

‘ ओ. के. ’ तीणें म्हळ्ळें, ती तयार जाली. देवरायाक पात्त्येवंक जालें ना. खंयच्याय चलयेक दोन चार उतरांनी प्रभावीत करूक शकत अशें ताका दिसनासलें. आनी आतां ही अतिसुंदर चली इतले बेगीन ताजे उतरांक मान दीवन, ताका सांगात दिवंक भायर सरल्या. सत्य काय मिथ्या ? - तो गोंदळ्ळो. ताणें पळयलें-हातांत सातें आसा. ताणें तें उगडूक यत्न केलो, आनी तें उगडलें. ताणें हुकानाच्या सोपणांवयल्यान पावल सकल दवरलें आनी ताजें पावल ओलें जालेंच. ताणे हात सात्या भायर दाखयलो आनी हातार पावसाचे थेंवे पडले. तो घुवन पळयलो. व्हय, ती लागीच राविल्ली. मागीर ती ताजे सत्यासकल आयली आनी तिजें ओलें फ्रॉक ताजे हाताक लागलें. खरें, सगळेंच खरें. कांयच दुबाव ना. देवरायाक सुमारा भायर खुशी जाली- ती चली भोव निश्पाप आनी सामकी

सरळ स्वभावाची दिसता. देवरायान निर्णय केलो- ना जाल्यार कोणय आपयतनाच ती दीवन येवंची कशी ? ती अति सुंदर व्हय, पूण फाटीं फुडे चिंतून पळोवपी न्हय. कोणय कितेंय कर म्हळ्यार तशें करप तिजो गूण. तशें जाल्यार हांव सांगचें, सुचोवंचे सगळेंच ती करतली ? ताजे काळजाचो धडधडो चडलो, उस्वासाचें बळ वाडलें, चलपाचो वेगय वाडलो. कांयच उलोवंचे बगर तीय ताजें म्हऱ्यांत बेगीन चलूक लागली. मळबार गुडगुडाचो आवाज जायत आसलो.

घरा पांवतनाच ताणे तिका आपले कुडीत व्हरून बसयली. कुडीत काळोख आसलो देखून ताणें दिवो पेटयलो.

‘ हांव तुका सत्प च्या कोरनु हाडतां- ताणे म्हळ्ळें, आनी बेगीन च्या करून तिका हाडून दिली.

‘ च्या बरी जाल्या, तुका रादूंकय कळता वे ?’ - तीणे विचारलें.

आं, सत्प सत्प.’ - ताणें जाप दिली. रोखडोच ताका भयणीचो उगडास जालो. आनी ती आता हांगा येत म्हणून ताका भय जालें. ताणें फुडीचें दार बंद केलें. त्या चलयेन तें लक्ष्यात व्हरीनासतना सांगलें-

‘ तुमगेलें घर व्होड आस्स न्हय वे ?’

‘ आं, व्होड आस्स, पूण परणें. मिगेलें आज्यान घेतिल्लें हें. घेतिल्लें म्हळ्यार तशे दुडू दीवन घेतिल्लें व्हय. ताका तागेलें एक कलायंटान दिल्लें. तूं मिगेलें आज्यालें नांव आयकलें आसचें ना.’ - देवरायान तें नांव सांगलें-‘ पूण तुगेलें आन अम्मान आयकलें आसतलें. मिगेलो आजो हांगाचो सुरवेचो वकीलु न्हय वे ? तो हांगा नांव पाविल्लो वकीलु जावन आसिल्लो. एक कलायंटक खंय केस कोरनु कोरनु फीस दिवंचाक रुपय ना जाल्ले. पूण केस विन जावंचा म्हूण ताका हट आशिल्लें. ताणें हें घर आज्याले नावांन केलें. मागीर तें आज्याक फुंक्याक मेळ्ळें.’

देवराय तिजें तोंड पळयलो- तिका उबारण जायना मू ? - ना. ती तात्पण्यान आयकत आसली आनी धनयात्या परतपान धादोस जाल्ल्या सुण्यावरी बशिल्ली. ताका धीर जालो-

‘ तूं खंय रावता म्हळ्ळें ?’

तीणे सांगलें. देवरायाक आता तिजे सांगता काल पळयल्ले वुरखे घाल्ले बायलांचो उगडास जालो. ताणें विचारलें-

‘ तूं मुस्लीम वे ?’

-तीणे जाप दिली, पूण मळबावयल्यान गुडगुडाचो व्हडलो साद जाल्ल्यान ताणे ती आयकली ना. पूण तिणे ‘ हय ’ म्हूण सांगलेंशी ती समजली. आतां तिजे तोंडार प्रश्न चिन्न आसलो. ताणे म्हळें,

‘ अशीच निमगीलें-’ खऱ्यानच ताका तिजे धर्माविशीं कांयच चिंता नासली. पूण तीणे विचारलें-

‘ इत्याक निमगीलें ?’

‘ कांय ना गो काल तुजे लागी वुखें घालन तेग जाण बायल मनशांक पळयलें, तें देखून निमगीलें.’

ती हांसली. आनी त्या बायल मनशांकडलो संबंद सांगतासतना

मळबार परत गुडगुड जालो आनी तिजीं उतरां ताका आयकूक जमलें ना. आतां तीणे ताका विचारलें—

‘तूं खंय पळयलें आमकां?’

‘बस स्टँडांत’

‘हांवें तुका पळयल्लो उडगासु ना’

‘म्हाका इति स्पेश्यालिटी आस्स, तुका उडगासु दवरूक?’

‘दोन सिगां, कांय ना, न्हय वे?’

ती हांसली, त्या हासांत चाळवपा बगर समजणूक आसली. ताका लागून देवरायाक स्वतंत्रपणान उलोवंक उमेद जाली. तीणे विचारलें—

‘हांगा तूं एकलोच रावता?’

‘ना, ना. मिगेली आक्काय रावता हांगा. आमी दोगांय मात्र’

‘उबगण जायना वे?’

‘जाता कस्सल करचें? हांगा बसत्यार बोर जाता म्हणूच भायर भोवन येता. कांय ना जाल्यार तुगेले म्हणकी चंद चलयो पळोवंचाक मेळताची’

ती हासली, देवरायाक दिसलें, ती भोव मायेस्त नम्र स्वभावाची. सांगचें सगळेंच सहतापान आयकता. तिका म्हजें दुख समजता. म्हजीं विचारां स्वतंत्रपणान कळयल्यार तिका समजतलें.

‘तुगेली आक्का खंय आस्स? — तिजो प्रश्न जालो—’ तिका पळयलें ना मू’

‘चांग जालें म्हण लेख’— देवराय तिजे कानांत फुतफुतलो— ‘मिगेली आक्का आस्स पळे, ती समज पकी राक्षसी. तिगेली जीब आस्स एकी S... इतली दीधी. तिगेले हातांत जाव्यो पळ्ळी म्हण लेख, वाटून पित्तली तुका.’

‘मागीर तूं तिका हांगा रावयल्या इत्याक?’

‘कस्सल कोरचें गो? भयणो जावन गेली नवे? खंय घांवडांवचे तिका? व्हारडीक कोरनु दिल्लीली. बाजूणु मेल्लो की हीणेच जिवंशी मारलो— कोणाक गोन्तु! — परतून आयली हांगाच तब्वळ आनु आशिल्लो. ताणें सांगिल्लें, तिका मोर पयान पळोवन घेवंका म्हण. कस्सल कोरचें? उत्तर दीवन गेलें न वे?’

तिणे केंतें तरी उच्चारलें. मळबार आवाज जालो देखून देवरायाक तिजीं उतरां आयकूक जमलें ना. पूण ताका दिसलें, तिजो प्रश्न असो आसलो—

‘तूवें व्हारडीक केली ना वे?’

‘ना’— देवरायान तकली हालयली. तिजे तोंडार ‘कित्याक’ म्हण प्रश्न आसलो ताणें म्हळ्ळें—

‘कस्सल सांगचें गो’— ती ताजे जापेखातीर रावताली, पूण तो बोगीच बसलो. तिणें म्हळ्ळें—

‘सांग, तूं कसल्याक व्हारडीक कोरनु घेतली ना?’— तिजे आवाजांत ताजी व्यथा समजून घेवपाची व्हडली इत्सा आसली. ताजी व्यथा आनी आग्रोह समजून घेवपाक ही सोडून दूसरें कोणय येवंक नासलें— ताका उगडास जालो. आनी ताचेर तिचे सहताप

खोंचलो— तिजी इत्सा मानून घेवंक जाय. तिका सगळेंच काळीज उक्तावन दाखोवंक जाय.— ताणें विचार उच्चारूंक सुरू केलें—

‘पळे—’ रोखडोच ताका उगडास जालो, अजून तिचें नांव विचारूंक ना— ‘आ .. तुजें नांव इतें?’

भायर वाऱ्याचो आनी पावसाचो नेट वाडिल्लो आनी व्हडल्या सादान जनेलां बंद जाल्ल्यान ताका तिणें उच्चारिल्लें नांव आयकलें ना. ताणें तें पर्वा करीनामतना सांगलें—

‘हांगा पळय, हांव मिगेलीं प्रश्नां सादारण कोणाक सांगना. पूण तुका सांगन दिसता—’ तिजे मायेस्त तोंडार संतोषाचो हास आयलो — ‘हांवें इत्याक व्हारडीक केल्ली ना, आं? मस्त कारण आस्स. एक म्हळ्यारी मिगेले कुटुंबातलें कारणच— मिगेलो आनु आनी अम्मा आनी भयण्यो. अम्माक रूप आसलें, पुण घर सांबाळून दवरूय जाय जाल्लें सामर्थ्य नाशिल्लें. बुद्धीय चिके उणे म्हण सांगन. आनु तशी न्हय. तागेले बुद्धयेक कांय उणाव नाशिल्लो, पुण स्वभावु चांगु न्हय आशिल्लो. आज्यान जोळ्ळें सगट रूपय ताणें सोऱ्या काँपातु आनी चेडयांक वांटून दिल्लें. एक चेडये घरकडे पोणूच तो मेल्लो. ताणें मरतना आमी णव चेरडुवां. ही भितेरी आस्स न्हय? — ती मिगेली म्हालगडी भयणी. आनीकय दोग जाणां म्हालगडयो भयण्यो आस्साची. मागीर हांव आनी मिगेलनंतर पांच भयण्यो. आनु मरतना हांगा आशिल्ले आक्काली एकलेलीच व्हारडीक जाल्लीली आनी तीवीय परतून आयिल्ली. सगटाली व्हारडीक कल्ले नंतर हांव कोरनु घेतलों म्हण आशिल्लो. आनी तांगेली सगटाली व्हारडीक जातना म्हाका चाळीस जाल्लीं.’

देवराय पळयलो, तिजे प्रतिक्रियेखातीर, तिजे तोंडार सहताप आसलोच, पुण अजापाचीं चित्रांय दिसलीं. देवराय मुखार उलयलो—

‘हांवे सगटांक व्हारडीक कोरनु दितेरीच मागीर व्हारडीक कोरनु घेतलों म्हण राबूक कारण आस्स. एक म्हळ्यारी तशी करप मिगेलो धर्मु म्हण हांवे लेखलें. दोनीचें, मिगेल सगट भयण्यो पिरपीर करपी एकाएक लडाये सुवां. तांका एक न्हय अनेक वायट गूण आशिल्ले. खंयचे म्हण म्हाका समच सांगू जावंना. आशिल्ले व्हय. तांगेलीं रुपां मनांत येतनाच व्हारडीकेची उमेदच ना जाताली. म्हाका मिगेल बायल म्हण तांगेले म्हणकीची कोणय नाका आशिल्ली. आनी तांगेले व्हारडीके फुडे हांवे केल्ल्यार कस्सल जातलें म्हण म्हाका चांगु गोतु आशिल्लो. देखूनच हांवे वेळु केल्लो.. भयण्यांली व्हारडीक जाल्ली म्हणतनाच लोक म्हाका निमगीताले- आनी तुगेली व्हारडीक केदना सायबा? — आनी मागीर चलीकारां जातकां घेवन येवंचाक लागलीं. जातकांची मेळामेळ पळोवंचाक सुरू केल्लें. आनी प्रश्नूय तळीच सुरू जालो. तागेले ज्योतिषान जातकां मेळन येता म्हण सांगल्यार आमगेलो तशी ना म्हणतालो. आनी मेळनु आयलेंच जाल्यार म्हाका चली पसंत नाशिल्ली... चाळीस वर्सां जातनाय तशी पसंत जाता की ना इत्याक पळोवंका म्हण तूं निमगू पुरो, जाल्यारीय तशी दिसतालें— चलो गोरी जाय, चंदी जाय, बुदवंती जाय, तशी जाय, अशी जाय म्हण पुराय—’ देवरायान ताळो हळू करून तिका सांगले—’ तुगेले म्हणकीच जाय म्हण

दिसतालें... पुण... कस्सल सांगू ? कांय सम जालें ना... मागीर जातकां येवचीं राबलीं. देवराय रे ! व्हारडीक नाका म्हण दी बसला रे ?- अशी लोकानी सांगूक सुरू केल्लें. सुरवेक लजेवन आनी मागीर लज सोणु सांगतालों, तशी कांय ना म्हण. चांगी चेली मेळ्यार व्हारडीक कोरचेंच म्हण सांगतालों. कस्सल चेली म्हण ते निमगीताले आनी मिगेली आयडिया तांका सांगतालो, सोयरीक मात्र आयली ना. मागीर हांव व्हारडीके पसावत उलोवंचेंच सोणु दिल्लें. उलोवन कांय प्रयोजन ना नवे, आस्स वे ? ... हांव खंय चुकलों ? कसो चुकलों ? ... मिगेलें एक्स्पेक्टेपन चिके चड आशिल्लें जायत. हांव इत्ति करूक ? म्हाका तव्वळ कशोय पुणेय व्हारडीक जावप न्हय, मिगेलें भावनेंतलें सुंदर चलये कडेन व्हारडीक जावप मुख्य आशिल्लें. भावनेंतली सान प्रायेची, सुंदर चली कोणय जीवितांत येनासली. सोयरीक येताली पांतीस, चाळीस वर्सांचे चल्यांचीच. तांची प्राय आयकतनाच वैराग जातालो. म्हाकाय चाळीस वर्सां जालींलीं न्हय. जाल्यार चाळीस वर्सांचो दादलो आनी चाळीस वर्सांची बायल एकच म्हणकी न्हय. चाळीस वर्सांचो दादलो तरुण-दादलोच. ते प्रायेर बायल म्हातारी जाता. म्हाका म्हातारी न्हय, चेली जाय आशिल्ली. चेलयेचे सान पिरायेत पुनवे चन्द्राची पूर्णता आस्सा. मागीर ती पूर्णता उणी जाता आनी ना जाता. देखून म्हाका सान प्रायेची चली जाय आशिल्ली.'

देवरायाक, तो उत्कट आग्रोह आतां केन्नाच सफळ जांवचो ना म्हण बेजार आयिल्लो. त्या चलयेमुखार काळीज उक्तावन उलयतना ताका बरें दिसतालें. पूण निमाणें, आतां आदलो प्रश्न सुटनासतना उरला म्हणपाची ताका जणविकाय जाली. तो मन मोडून, तकली बागोवन बसलो. भितर लाचारी वाडत आयली आनी ताजें चेपणान तो तळमळ्ळो. ताका रडन दिसले. तो मनांतच रडलो. मागीर उठून जनेलाकडेन वचून रावलो, दोळ्यांचीं दुकां गळयलीं. निमाणें ल्हान भुरग्यांवरी भळभळीत रडलो. ताचीं भुजां रडण्यान कडकडत रावलीं. ल्हान भुरग्यांनीं करचे वरी नाकांतल्यान उदक देंवतना ताणें हातांनी 'सों' करून पुसलें. आतां तां सामको

भुरग्यांवरीच करतालो. आग्रहमिद्धीखातीर हटान तो 'भो' करून खटालो. आनी तेन्ना ताणें, ती फाटींत उठिल्याचो साद आयकलो, दोळे पुसुन तो धुंवलो. ती उठून राविल्ली पळोवने ताणें म्हळ्ळें-

'भायर सरली ?'-ताजे आवाजात काकूळटाय आयली. ती जाप दिवचे बगर वोगीच रावन ताका पळयताली. तिजे तोंडार उपाट सहनाप आसलो. मोगाची झळकय नाका दिसली. तिका वचूक सोडल्यार कशें ? सोंसचें ना, सोंसचें ना. देवरायान मुखार म्हळ्ळें-

'वचूं नाका, प्लीज आनीकय सल्प वेळ बस'-आनी तिका आडांवचे खातीर ताणें तिजे खांद्यार धरलो. रोखडेंच तिजे फाकाची ओलगाण आनी थंडाय ताजे बोटांक लागली. तिजे केसय अजून ओलें आसले. तिका कपडां बदलून घेवंक मांगचें अशें ताका दिसलें तत्क्षण ताजी विचारगती बदल्ली ताजे मनांत आयलें, तिजीं कपडा बदलपा परस तीं काडून उडोवपाची गरज नासा कपडा विरयत तिका पळोवंक जाय. ती इत्सा बेगीन एक व्हडलो, आग्रोह जावन ताका अणभवली. पूण तो आग्रोह कसो परगटांवचो म्हण तो गोंदळ्ळो. त्या आग्रहाच्या बळान ताणें तिका धरून आपणाक तोंड करून दिंबयेर बसयली आनी भुजांवयल्यान हात तिजे फाटीर घालून तिका लागी ओडली. तितल्यान ताकां भिरांत जाली- ती बोव मारीत काय ?-तो पळयलो. तिजे तोंड इतलें लागी आशिल्लें की तें सगळेंच ताका दिसले ना. तिजे दोळे धांपून उरिल्ले, ओंठ मात्सें उक्ते आसले, आनी तिजे तोंड शांत आसाशें ताका दिसलें. ताका खात्री जाली की ती बोव मारची ना, तिजो मोग सहकार मेळटलोच. ताजें काळजाचें स्पंदन वाडलें. थरथरच्या आवाजान ताणें सांगले-

'तुगेलें फ्रॉक ओले जालां.'

तीणे तकली हालोवन 'व्हय' केलें. आनी तोंडार ल्हवू हाभ हाडलो. बशिल्ले कडल्यान ती उठली आनी हळूच फॉक मेकळावन उडयलें. देवरायाक ताजी अपेक्षा नासली. देखून ताका आनंद जाल्लो तरी अजाप आनी दुबावय जालो. ही सुंदर चली वायट चलणुकेची

Seasons Greetings and Best Wishes for a
Bright and Happy Diwali

**V. S. DALVI
MOTORS**

Mapusa-Goa

व्हय ? तिजे तोंडावयल्यान तशें दिसनासलें. तिजे तोंडार कुच्छित्रपण नासलें, फटींगपण नासलें, अभिनय नासलो, चाळवप नासलें. आसलो फकत सहताप आनी उपाट मोग. पूण एक अनवळख्यामुखार खंयची चली आपलीं कापडां सोडून उडयत? आनी तशें करपी चली कसल्या स्वभावाची?— देवराय चितलो, पूण बेगीन ताणें आडायलें— चितू नाका. इतलीं वर्सां ह्याच खातीर राविल्लीं. आतां खुशालकायेच्या खिणांत चितू कांय नाका. ती आपलो उपाट मोग उक्ती करूक सोदतना तशें करुंदी.

आतां तिजे आंगार एक धवें पेटीकोट आसलें. देवरायान तसलें पेटीकोट खंयच्याकाय आगडीच्या आलमारींत पळयल्लें, पूण आतां तसलें एक वस्त्र सुरवेचे फावट एक चलयेच्या आंगार पळयलें. तो कौतुकान पळयत बसलो. तीणें तें पेटीकोट सोडलें. देवरायाच्या काळजाचो धडधडो आतां चड जालो, उस्वास जड जालो—

आतां तिजे पेटीकोटा भितर तसलेंच आनीयेक धवें कापड आसलें, भोव पातळ, आनी तें तिजेर तरांटून बशिल्लें. तें काडून उडोवंक तिका मात्सो वावर करचो पडलो. तें काडून उडयतना ताजेय भितर आनीयेक वस्त्र तीणे न्हेसिल्लें देवरायाक पळोवंक मेळ्ळें. तेंय धवेंच आसलें. पुण तें लुगट इतलें पातळ आसलें की तिजी गोरसाण तांतूंतल्यान दिसताली. तीणें तेंय मेकळून घालें— आतां, आतां—

ना. भितर त्याच वरी आनीयेक वस्त्र आतां तिजे आंगार आसलें. देवराय अस्वस्थ जालो. हें कितें ? एका वयर एक अशीं कितली कपडां न्हेसल्यांत तिणें ? तो तिजे तोंडार अजापान आनी अक्षमेन पळयलो. ती आदलेवरीच शांत आसली, आनी उपाट मोगान राविल्ली. पुण देवरायान तिका विचारलें—

‘ कितलें न्हेसल्या तूं ? ’— ताजो विचार समजून ती ताका तेंकून रावली— आतां तूंच सगळेंच मेकळावन काड म्हूण सांगचेवरी. तिजी कूड पावसाक लागून ओली जाल्ल्यान जायत, थंड आसली. देवरायाक तिजी साल गुलाबी दळावरी भोव आनी लॅमीनेटड कागदावरी नितळ लागली. ताणें तिजें उरिल्लें वस्त्र काडूक सुरू केलें. पुण पियावा सोलांवरी तिजे दर कपडा पोंताक अनेक कपडां आसली म्हूण ताका कळ्ळें. आनी तीं सोडयत, सोडयत देवरायाची अस्वस्थताय चड जायत आयली.

पियाव सोलचे वरी तिजी वस्त्रां कितलो वेळ मेकळीत रावलो म्हणपाचें देवराय विसरलो. आनी कितलीं पेटीकोटां तिजे आंगा वयल्यान काडलीं म्हणपाचें लेख्य तो विसरलो. रोखडेंच ताजे तकलेंत येवन गेलें— तिजीं पेटीकोटां सोडोवन तिका नागडी करपाचो वावर सुरू करून अठ्ठेचाळीस वर्सां जाल्यांत ! ताणे आपलो हात पळयलो. हाताचीं आनी बोटाचीं हाडां वयर आयिल्लीं दिसतालीं. हाता वयले केस आतां पिकिल्ले. देवरायाक अकांत जालो— आरे ! म्हाका अठ्ठेचाळीस वर्सां न्हय अठ्ठावन वर्सां जाल्यांत. अठ्ठ वन वर्सां ! ताजे मनांत भिरांत आयली. तो परत हात सामको पळयलो. आनी ताका दिसलें की हातावयले केस सगळेच धवे जाल्ले. इतलेंच न्हय, हातार लांब खोल मिरयो पडिल्ली बोटां कडकडटालीं. ताणें

मळबा

मळबा....

तुकां मेळूंक येतना
म्हज्या काळजाक
तुजो आवांट दी

मळब नाते

दवा थेंबो
अळंग म्हज्या
बोटाकडेन
येवन गेलो
अमूरपिकें
मळब नातें
काळजा म्हज्या
सांगून गेलो.

— शांती प्रभू तेंडूलकार

वणतेवयल्या हारश्यांत पळयलें— ताजे तकले वयले केस आतां कापसावरी धवे आनी भूसभूसीत जाल्ले. पोल्यार, निदळार आनी कानार लेगीत मिरयो पडिल्ल्यो. ओंठाच्या आनी दोळ्यांच्या कोनशांतल्यान कायळ्या पांयावरी लांब मिरयो भायर सरिल्ल्यो. अर्द उक्ते दोळे आतां सामकी फांडात देविल्ले दोळ्याच्यो पात्त्यो धव्यो जावंक सोदच्या मंडळ्यांक पांगरूक वावुरताल्यो.

देवरायाक कच जालें हीं लक्षणां अठ्ठावन वर्सांची न्हय. म्हाका अठ्ठायात्तर ना जाल्यार अठ्ठायांशीं वर्सां जाल्यांत ! बेगीन !— देवराय तिका पळयलो. ती राविल्ले कडेनच उरिल्ली. तिजी कात आदले परस चड तिकनिकीत दिसताली. सगळोच लॅमीनेटड केल्ल्यावरी. ती निवळ दिसताली. आनी उपाट मोगान, सहतापान ताका पळयाताली. देवरायाक तिजी उरिल्लीं वस्त्रां सोडोवन उडोवंक ताकतीक जाली. वेळ आतां उणोच उरि लो. काम बेगीन करपाक जाय. नाल्लाचो काथो पिसडून काडचेवरी तिजीं वस्त्रां पिसडून काडूक ताणें येतन केलो—

आनी अचकीत कूडींत काळोख जालो. काळोख कसो जालो ? आनी खंय चल्लो ती. कापडां हांगाच सोडून ?— तो गोंदळ्ळो. कपडां ताजे हातांतच उरलीं आनी ती मात दिसली ना म्हणून तो चड गोंदळ्ळो. ताजे गोंदळल्लें मन जाग्यार पावंक मात्सो वेळ जालो. मागीर ताका कळ्ळें, लुगट हातांत धरलां, तें ख टीवयलेंच ! तो मार लागल्यावरी बसलो. मागीर उठून लायट पेटयलें. रातचीं दोन वरां जाल्लीं. आयताराचें फालें जावंक खूब वेळ उरिल्लो. भायर पावप पडटालो. मळबावयल्यान जोगुलांचो लजवाड लिकलिकतालो

आनी गुडगुडांचो आवाज जातालो. ताणें दिवो पालयलो. परत येवन खाटीर पडलो.-

-आनीयेक आग्रोह लेगीत मोडून गेलो. कितले आग्रह आसले! सगळेच निष्फळ जाले. एक चलयेच्या प्रण्याची आश" केन्ना पूण सफळ जातली म्हूण धरिल्लें. आनी आतां तिका ह्या कुडींत हाडिल्ली ह्याच कदेलार बसयल्ली. सगळ्यांत व्हडलो आग्रोह सफळ जावपा-कडेन पाविल्लो. आनी कितें जालें? कांयच ना. सनांत लेगीत आग्रोह सफळ जायना. आग्रोह आग्रोहच जावन उरलो. आनी फुडे धा वर्सांनी म्हाका तशी आशेवंक लेगीत हक आसचेना, मनोवळ आसचें ना.

कसलें जीवित! एक सगळें जीवित फुकट गेलें. कांयच जोडीनासतना, कांयच ताका दिवंक नासतना, कांयच कारण नासतना जेन्ना जीवितांत कारण ना, जोडूक आनी दिवंक कांयच ना, तेन्ना ताका अर्थ आसा? ना. तें जीवित न्हय. तें फकत उरप, फकत सोंसप जाता. तसो उरून फायदो आसा? -ना, ना.-देखून कितें करप? -मरप-पुण-

-देवरायाक दुबाव जालो-ख-यानच मरुंक जाय? -आनी कितें करतलो? कितें केलें आज मेरेन? कितेंय पुणय जोडलें? बायल भुरगीं सोड, भयणीचो मोग सोड, जगांत एक मित्र पुणय जोडलो? -जो, तूं मरतना ताळचार उदक घालूक धांवून पावतलो? तुजे

खातीर दोळ्यां दुकां गळयतलो? ना. तसो कोणय मेळ्ळो ना, तशें कोणाकय जोडूक शकलें ना. फाटल्या अठ्ठेचाळीस वर्सांनी फकत उरलो, सोंसलो, कांयच जोडीनासतना, आनी फुडले वीस तीस वर्सांनी आपलें कितें? ना, ना, देवराया, तुजें जीवित विफळ-तें विफळच उरतलें. तुजे केस धव्या कापसावरी भुसभुसोत जाल्या-हय, तुजे सगळे आंगार लांब खोल मिरयो पडल्यारय, तुजी दोळ्याची मंडळी धवी जाल्यारय, तुजे दोळे पात्यांभितर पांगरून रावतनाय तुजे जीविताक अर्थ आसचो ना, ताका दिशा मेळची ना. हें जीत व्यर्थ, व्यर्थ सगळेंच व्यर्थ. तूं चड जियेतलो तेन्ना तें चड व्यर्थ जातलें.

-समाजीक प्रश्नांक तोंड दिवंक जायनासतना तुवें समाजाचेर बहिष्कार घालो. जीवितांतल्या कठीण परिस्थितीकडेन समरस जावंक शकना म्हणून चिंतनात जियेलो. जागो रावन कांयच लाबलें ना म्हणून सपनेलें. आतां पळय, जीवितच एक सपन जालां. लांब सपन, वाट पळयनासतना काळखांत सोंपिल्लें सपन. सोंपय तें, सोंपय तें! -

देवरायाक अंतस्करातल्यान एक खोंट लागल्यावरी जालें आनी तो सट करून उठलो. कुडीच्या मदेंच येवन रावलो. दिवो पालयल्यान कुडींत काळोख भरिल्लो. पुण ताका कांयच पळोवंचें नाका आसलें. कांयच कपांचेंय नासलें. खोंट लागिल्लो मनीस

पंचायती राज्य

सर्वांगीण विकास व आत्मनिर्भरता साधण्यासाठी स्वातंत्र्य प्राप्तीनंतर पंचायती राज्य पद्धतीचा अवलंब हे गांधीजींचे ध्येय होते. पंडित नेहरुंची ती आकांक्षा होती.

खरा बदल गावातून अन् गावातील लोकांद्वारेच घडून येईल, बाहेरून लादता येणार नाही, असे पंडितजी सांगत.

त्यांच्या दृष्टीने पंचायती राज्य हे सर्वांगीण विकास व आत्मनिर्भरता प्राप्त करून ग्रामीण भागाचा कायापालट घडविण्याचे प्रभावी साधन होते. राष्ट्रपित्याचे ध्येय अन् नवभारताच्या निर्मान्याची आकांक्षा ध्यानी ठेवून आणि आजवरचा अनुभव लक्षात घेऊन पंतप्रधान राजीव गांधी यांनी लोकशाही प्रक्रिया कोट्यावधी ग्रामीण बांधवांच्या दाराशा नेण्याच्या व आजवर उपेक्षित व मागास राहिलेल्या दुर्बल घटकांना विकासाच्या संधी उपलब्ध करून देण्याच्या हेतूने क्रांतिकारी पाऊल उचलले आहे. विकासाची गंगा त्यांनी थेट गावपातळीवर उतरावली आहे.

आपली सुघटित पंचायती राज्य व्यवस्था, श्रमशक्तीतून ग्रामविकास साधणारी नवी रोजगार हमी योजना, जवाहर रोजगार योजना अन् विशेष कृती योजना ह्या सारख्या मौलिक कार्यक्रमाद्वारे महाराष्ट्र राज्य देशपातळीवरील ह्या प्रयत्नांना बळकटी देत आहे.

कृतिशील शासन - महाराष्ट्र शासन

डी जी आय पी आर

द्वारा : महाराष्ट्र परिचय केंद्र, पणजी-गोवा

उसळून वता तसो तो उठून राविल्लो. ताचें हातांत खाटेर पातळायल्लें लुगट आसलें. खाटेवयरच फॅनय आसलो. ताचे मनांत तें चित्र उबें जालें. फॅनार साकून लांबून उरच्या लुगटाचो पाश करचो आनी तो गळ्याक दिवंचो. फाल्या दनपार जावनय कुडीचें दार उगडना म्हण्टना ती येवन बोब मारतली-

ताणें लुगट काडून तें पिळिल्ल्या वरी रेंवडूक सुरू केलें. तशी करीत आसतना ताजें मन खोंचून गेल्ल्या चलयांचीं रूपां ताका दिसूंक लागलीं. गोच्यो आनी काळ्यो चलयो मोठ्या आनी बारीक आंगाच्यो. नीट आनी मुदयाळ्या केसांच्यो लांब, रुंद, वाटकुळ्या आनी चौकड तोंडाच्यो. सपूर आनी विशाळ दोळ्यांच्यो काळ्या, निळ्या, पिगश्या आनी माजरां दोळ्यांच्यो. तांबड्या आनी काळ्या ओंठांच्यो... कांय जाणां ताका पळोवन वतालीं. कांय तोंडां ताजे पळोवपान हासून फकाणाची दिश्टी घालून, अवज्ञेन, गंभीर जावन, ना जाल्यार अस्वस्थ जावन घुंवून वतालीं मागीर त्या धव्या फांकाचे चलयेचें तोंड आयलें. निकतेंच पळयल्ल्या सप्रेमांतली दृश्या उबी जाली.

खाटेर चडून फॅनाक लुगटाचो पास बांदतना ताका भयणीचो उगडास जालो. तिजे कुडींत वचून, दिवो पेटोवन, तिका जागोवन, हांगां हाडून कुडीचें दार बंद करून दांडी घालून तिका गवायशी दवरूंक दिसलें, आनी तिजे दोळ्यासामकार फॅनार बादिल्ले लुगटापासाक गळो दिवंक ताणें थारायलें. दूसरे खिणांत ताणें मन बदल्लें. तिका हांगा हाडल्यार आपलें काम करूंक ती आड येत म्हूण ताका भिरांत जाल्ली.

लुगटाचो पास फॅनाक बांदून ताचे आनियेक तलवाकडेन विळखो करतासतना देवरायाक आपल्या भुरगेपणांतल्या व्यवस्थांचो उगडास जालो. बोकडीचे होंटीर पिलां मुसंड लावन दूध पिवंचे पळयल्याचो उगडास जालो. एक फावट बंद उरिल्ले कुडीचें जनेल उक्ते करून पळयतना बापय आनी अनवळखी एक बायल वस्त्रां विरयत दिसिल्ल्याचो उगडास जालो. आनीयेक फावट शाळेंत साकून दनपारा घरा पावतना रांदचेकुडीतल्यान फणाचो परमळ आयिल्ल्याची याद जाली. माड्यांक कित्याक खांदे नात म्हूण चितिल्ल्याचो उगडास जालो. थोंटो मास्टर रस्त्यार आसतना ताचे माथ्यार कायळो हागिल्लो पळोवन हाशिल्ल्याचो उगडास जालो. वळखीचो खंयची कांय एक बायल बाळांत जाल्ली म्हूण आयकल्ल्याचो उगडास जालो. मळ-बावयल्या कुपाच्या आकारांक जानवरांच्या रूपां कडेन तुलना केल्ल्याचो उगडास जालो. 'एकु मनीषु गुड्ड्यावयर रावूनु' मुततालो. आनी सकल पडिल्लो एक वागु ते मुताची धार धरून वयरी चोणु आयलो अशी एक काणी आयकल्ल्याचो उगडास जालो. पिसोळ्यांक फातर काडूंक लायिल्ल्याचो उगडास जालो. ऑफीस लागींच बसची ती अडेची भाची हासतना तिजे गोच्या तोंडार दांत कितले हळदुवे दिसतात म्हूण येवजिल्ल्याचो उगडास जालो. पंडित रविशंकर हांचे सितार संगीत आयकून 'माय गॉड कसलें संगीत' म्हूण सांगिल्ल्याचो उगडास जालो. 'मामाक एक उमो दी' म्हूण आयकून एक ल्हान भुरग्यान उमो दिल्ल्याचो उगडास जालो. हत्तीक हात लायतना

तिजी साल कितली खरखरीच लागली म्हणपाचो उगडास जालो. एक गांवांत भुरगे नागडेच रस्त्या देगेर बसून हागचें पळोवन अळशीक जाल्ल्याचो उगडास जालो. त्याच गांवांत लोक पाड्ड्यांक मनशां व्हडशे मानतात म्हूण अजाप जाल्ल्याचो उगडास जालो. चोरूक आयिल्ल्या मनशाक सगळ्यांनी धरून मारतना ताका रावंक बळनाशें वचचें आनी तो कोसळचो पळयल्ल्याचो उगडास जालो. व्हाळावयर लांबून उरिल्ल्या सांकवावयल्यान वतना सकलच्या व्हाळाचो कलकल आवाज आयकून बरें दिसिल्ल्याचो उगडास जालो... अंतनाशें उगडासांतलीं चित्रां टॅब्लोवरी ताजे तकळेंतल्यान येवन गेलीं.

देवराय चितलो एकमेकाकडेन कांयच संबंद नासतनाय हे उगडास म्हाका आतां कित्याक जाता ? आज मेरेन ते खंय आसलें ? आतां कित्याक जाले ? आज मेरेन 'बिसो' आसलो म्हणून ? बिसो कसो ? चलयां फाटल्यान धांवपांत ? खरें. आज मेरेन घोड्यांवरी फकत एकच दिकान पळोवन तांची फाट घेत धांवलो. जिवितांतलें दूसरें कांयच पर्वा करीनासतना ताचेखातीर धांवत रावलो. भोंवतणीतलो मनोस समाज, ताचीं उतरां, ताच्यो करण्यां, ताचो खास सगळेंच पयसावन आपल्या विचारांत बुडून बसलों.

आपल्या विचारांभायर, भितरल्या जगा भायर एक जिवित आसा, देवराया, तें जीवित तूंचे पळोवंक जांय आसलें. त्या जिवितांत सगळ्यांक जागो आसा, तांतूल्यान कांयच भायर उरना. रांदयेच्या परमळाक आनी खळयेतले घाणयेक, मळबावयल्या कुपांक आनी रुखांच्या सावळ्यांक, पावसाटीच्या शिंयाक आनी गिमांतल्या हुमेक, सर्मिद्राच्या ल्हारांक आनी रस्त्यावयल्या धूळयेक, जीवितांत जागो आसा. पिसोळ्यांक, कांट्या मंयाक, जळारांक, ताका खावपी बेव्यांक, बेव्यांक गिळपी हेवाळ्यांक जीवितांत वांटो आसा, भुरग्यांच्या उम्याची भोंवसाणय, हत्तीचे सालीची खरखरसाणय, व्हाळाच्या कलकलाकय, पाल्यांच्या सळसळ सादाकय, पायार कांटो लागतना वयर येवचे बोंबेकय जीवितांत वांटो आसा. चलयाचो हासय, बाळांतराचें दुखय, तांचे आंगा पासत तुका भोगचो आग्रहय, तुजे पळोवपान तांचे तोंडार येवची अवज्ञाय, तांची वेंगय लोकांचे सवेय सगळेंच जीवित. 'मुना धारेवयल्यान वाग चडन आयलो' ही काणी लेगीत जीविताचो एक अणभव, देवराया, सगळेंच जीवितच. हें सगळें जीवित होळत आसा आनी तुजो सगळ्यांत व्हडलो आग्रह म्हूण तूं घट धरिल्लो. ता ह्या विशाल व्हाळातलो फकत एक थेंबो. भोंवतणीं पळय, हो व्हाळ कितलो विशाळ आसा तें पळय. आनी तुका कळटलें, तांतूत आसतना तूं एक थेंबो लेगीन न्हय. तुजें मरण लेगीत जीविता मुखार म्हान न्हय. तुजें मरण म्हळ्यार एक थेंब्याचें वेगळेंपण ना जावप. पुण व्हाळाची व्याप्ती पळय-

देवरायाले हात नेणतनाच फॅनावयलो पास सोडयत रावलो. मागीर तो देवन हळूच खाटीर आड जालो. ताका न्हीद येनासली. पूण ताका तेविशीं चिंता नासली. हळूच फालें जावपाचें आसलें. तो ताचे खातीर रावलो.

THE OTHER SIDE OF THE DARKNESS

पलतडचो दोंगर हुंपीत रात गांव देवता
लहवू लहवू हुंबन्यावयले चणेकार पालवतात
गांव तकली वागयता काळखाच्या खांदार
तेन्ना ' ते ' आथ्रूणाचेर कूस बदलीत आसतात
दूखांचो हिशेव मेजीत.

रस्त्यावयल्यान खोंकीत येवपी
दुसऱ्या शिपटीचो ' तो '
ताचो आवाज
रातीर आड पडिल्ल्या काळखाक डिस्टर्ब करता

रस्त्यावयल्या खांब्यांवे दिवे
रस्त्यार लोंबिल्ले आसतात
न्हीदेच्या जाम दोळ्यांनी
सूण्यांचो मात टोरनामेंट नेटान चलिल्लो आसता.
सदचेच भशेन.

दोळ्यांतल्या घोटारांतली न्हीदेची सुकणीं
खूप पयस उडोवन गेल्ली आसतात.
शेजारच्या खोंपटेंतलो जाळटेलो
बुड्डण लागिल्या भशेन रातीच्या सवसकायेक
खोंकलेयत आसता.
घरांफांटल्या पारजता मुळां जाग्याच्याक
लायिल्ली तुपाची वात
आता खूप थकिल्ली आसता.

तो भितर सरता
एक चंद्र पोटांत लंबडून
सांखळेंत आशिल्ल्या गाडग्यांतलो निवोळ घोट्टा, घटाघट,
ताची नदर तिचेर पडटा
००० एक दीस तांच्यानीं शेलाद फोलीर आंगठो मारिल्लो
जिणेंतली सगळीं सूख-दूखां वांटून घेवपा खातीर०००
तो तिचेर लंबडता

ताच्यांत पयल्या शिपटीची उमेद उदेंता
तिका जाग येता

‘ आयज तरी किदें हाडलां
कांय बोल्स सुकेच ? ’

ताचें तोंड सुकून वयता
ती कूस बदलता
तो बापडो मायडांसारखो कुरंगूटी करता
दुर्दैव कांबरोवन.

ताची नदर बोल्सांनी हुंपता
बोल्सांत फकत जडेंले धा पैशें
खर धरून आसतात

‘ ते पुरो कपलार तांबोवन दवपाक. ’

आता जिणेच्या कुपांगणा सूकं घातिल्ली सानां
कुमवाचो मेन होल उघडून निपचीत पडलेली
आसतात
तो उगल्या दोळ्यांनी काळोख पिता

ताच्या कूशीक
एक मसंड कूस रात विहता
आनी कालसांवार एक ओलसाण
आपलो पसारो रुंदायता
एक टिपीकल वास नाकांत रोमता.

— निलबा अ. खांडेकार

सुरगां

१
काळोख रातकिड्यांच्या
ताळ्यांत गायनना
हातुणावेली तुजी काकणां
किणकिणत केन्ना
काळखा मुरांत मेळ्ळी कळूच ना.

२
मळबा दुवाळे निळे निळे
गर्भांत राखून नखेत्रांचे कळे
दाट चात्रे हांसता दुधयाळे

— पुर्णानंद च्यारी

। कोंकण टायम्स । दिवाळी अंक १९८९ ।

पावला कणकणी : सव्यसाची शंकर भांडारी

— उल्हास यशवंत नायक

कों

कणीचे चळवळितले शंकरबाब भांडारी वजा करीत जाल्यार कांयच उरचेना. कोंकणीचे चळवळीतलो प्राणूच काडलेवरी जातलो.

ओपीनियन पोलावेळार कोंकणीचो म्हारू खुबोवन घालून म्हाराष्ट्रवादयांच्या काटचार कसो बसलो, ताचो इतिहास बाणावले-कार बरे सांगतले. तांगेले जिबेची धार सगळ्यांची काळजां अुचां-बळीत करताली. भौशीक बसकांनी लोकांची गर्दी ओडून हाडपा-खातीर शंकरबाबाक सगळे लोक पाचरताले. विरोधकांच्यो नकसूद भगल्यो मारून तांगेले प्रचारातली फुंकय काडपी शंकरबाब भांडार्या-इतलो पटायीत मनीस कोणूच नाशिल्लो.

‘गोंमटें गोंय’ म्हळ्यार सोळा वर्सांची व्हंकल, आनी अयशीं वर्सांचे, म्हाराष्ट्राचे दादाचो दोळो हे व्हंकलेचेर आसा अशें लोकांक सांगून म्हाराष्ट्रवादयांची विस्तारवादी वासना गोंयकारामुखार मांडटना भांडार्याची लेखणी परजळटाली. ओपीनियन पोलावेळार आक्रमक भुमिका घेवपी हो निष्ठावंत कोंकणी भक्त मराठी वादयांकडेन व्यक्तिगत सौहार्दाचे संबंद दवरताना दिसतालो.

शंकरबाब म्हळ्यार सगळ्यांक नात्यागोत्यांच्या मनशांक शेजाऱ्या पाजाऱ्यांक आनी आप्त अश्टांक मोठोच आधार. वाडिल्ले चलयेचें सोयरिकेपासून कोणाकय खंय चिकटवपाच्या तजवीजेमेरेन शंकर बाबांचो आश्रम सगळ्यांक अुगतो आशिल्लो. चलयेक दाख-वपापासून आंगार-पांगार घालपामेरेन शंकरबाबांचो सल्लो लोक घेताले. सगळ्यां लोकांच्या लग्नांमांडवात न्हवऱ्यांक चुकनासतना हात दिवपी हे सभाग्याक आपणे सव्यार बसचें अशें केन्नाच दिसलेना. लग्नसंस्था ही अशी संस्था जातूंत भितर आशिल्ल्यांक केन्ना काय भायर सरनशें दिसताले आनी भायर आशिल्ल्यांक केन्ना काय भितर सरनशें दिसतालें, हाचो पुराय अणभव बरोवप्याक मेळील्ल्यान ते ह्या लग्नसंस्थेच्या हुमन्यारूच रावले. घडये हेच घटणेंक लागून तांगेली शोकांतिका जाल्या आसूये...

दुखांत सांतवना करपी, प्रसंगार धीर दिवपी, अडचल्यार पावपी, अश्टांमित्रांक फावो ते मार्गदर्शन करपी, हजरजबाबी शंकर-बाब आयज आमच्यांत ना, पुणून तांगेले नकसूद बरप आनी काळजाक हात घालपी कवित आमच्यांत फाटल्यांत अुरलां. मर्णाचे पथांक लागिल्ले तेन्ना हॉस्पिटालाल्यान घरा येतकच आपूण ह्यानफुडें कोंकणी साहित्यांत मोलाची भर घालतलो म्हण सांगपी शंकरबाब आमकां फकत ‘पावला कणकणी’ यादी दवरून गेला...यादिच्या वळेसरांत भौसांतल्या तरेकवार अणभवाच्या तरेकवार म्होंवाळ फुलांचो परमळ

वाचकाच्या काळजांत ते शिवरता. शंकरबाबानी आपणालें दुख सोंसून लिपयतां लिगयतां दुसऱ्यांची दुखां पयस केल्यात. तांच्या तोंडार हांशें फांकारलां. दुसऱ्यांक दुखांदर्यातल्यान आपणाल्या विनो-दान वांचयतना आपूण मात आपसूक दुखांच्या दर्यांत बुडला...

कोंकणी ललित निबंधाच्या पुस्तकां मजगतीं म्हाका आवडलेलें शंकर बाबालें ‘पावलां कणकणी’ हांव आरतून-परतून वाचतां. दिसपट्टया कामाच्या चेंपणान फावल्या वेळांत मनशाक कितेंयतरी मनोरंजनाखातीर जाय आसता. अशा वेळार ताका विनोद अपेगी पडटा. शंकरबाबाक असल्याची काकुळट येता आनी ते आपणाल्या विनोदान ताका खोशी दवरूंक वावुरता. त्याचवांगडा ते निवळ विनोदूय करीनात वो सांगितात वेल्यान विनोदाच्या सांगतान ते गिन्यानाचे भरलेलें ताटूय मुखार दवरता. म्हाका भोव मानवल्या ह्या निबंधाचेर हांव दोन अुतरां बरोवचेलो यत्न करतां...

मनशाक आयुष्यांत ताचो तोल सांबाळूंक ताच्या भोवतणच्या अरिष्टांपासून मुक्त जावपापासत कुडीच्या सगळ्या वावुरपी वांगड्यांमजगतीं चड काम करपी पावल आनी ह्या पावलाक नेमान सुखी दवरूंक, विकृतायेचो अणभव न दिवंक वावुरपी पायतणां हांचे सुरेख नाते शंकरबाबान भेसबरे सांगलां. मनशाच्या कुडीची सगळी जापसालदारकी घेवपी हें पावल कशें घडा, हेरवांगड्यांकडेन तागेलो संबंध, आनी तें आपली जापसालदारका कशे रीतीन पाळटा हाजें गिन्यान शंकरबाबान खोल अभ्यासान दिलां.

मनशाच्या जिणेंत ‘पावळ’ कितले म्हान आसा? ताची जतनाय आनी कशी घेवंक जाय? हे आमकां ‘पावलां आनी पायतणां’ सुचयता.

‘पायतणां वापरपाची अुण्यांत अुणी गरज भागोवप म्हळ्यार पावलांची वायट खोड बदलूंक जाय आनी ती सारकी घालूंक जाय’ ही जरी बरोवप्यान बलायकेविशीं सुचोवणी दिल्ली आसली तरी ह्या सुचोवणेवेल्यान प्रगट जावपी जिणेंचें व्हड तत्वगिन्यान आमी नदरेआड दवरूंक फावता.

शंकरबाबाल्या ‘पावला कणकणी’ आमकां आमच्या जिवीताच्या मळावेल्या कोनशा-कोनशांच्या अडी-अडचणींची सुलूस लागता आनीक तागेल्या विनोदरुपां प्रस्नांच्यो जापो म्हण मनीस जिणेंची तत्वां आमकां मेळटा.

चिड्डलेल्या वो अपेक्षित अुरिल्ल्या भौसाक आयज मात्शी मात्शी जाग येयत आसा. संवसार आयज भौसावटेन व्हांवत आशिल्ल्यान ताची अुदरगत जावप चड गरजेचें. ही भौसाची अुदरगत

त्याच्या झाडाक आमी अुदक घालूंकच वो घालचेंच पडटा नाजाल्यार 'सत' हाताक लागना. मार्क ट्वेन म्हण्टा, 'सत्य ही न सांपडपी गजाल, जी आपल्याक मेळ्ळी जाल्यार ताजीच आपणे बचत करूंक जाय. वेळाप्रसंगारूच ताजो उपयोग जावंक जाय.' सत्यापरस असत्याचोच आलाशिरो घेवन जायते जाण गोबरांत विलीन जाल्ल्याची देख आमकां समाजांत दिश्टी पडटा. शंकरबाब रुढीयार्द किपलिंगच्या अुतरांनी सत्याची व्याख्या दिता की 'सत ही गजाल खरें म्हळ्यार नागडे बायलेवरी, चुकून जर तुमी तिका समुद्राच्या तळांतल्यान व्हर काडली जाल्यार तुमकां तिका एखादे न्हेंसण न्हेसोवचेच पडटलें, नाचजाल्यार खंयतरी दुसरेकडेन रावून हिका आपणे मळोवकूच ना असो मनांत सोंपूत घेवचो पडटलो.'

असत्याचे प्रयोग जैतवंत जाल्ल्याचे बरोवप्यान अणभवांच्या पालवान जें सांगलां ते मनाक पटता आनी ह्या विभूतीच्या संवसारात हावूंच पातकी ? अशापद्धतीच्या पडलेल्या प्रश्नाची जाप वाचप्याक बरोवप्याक मेळटा.

मनशाच्या निजान आनी तागेल्या लिपील्ल्या गविष्ठ सभावना ह्या फॅशनीनी आपूण सुंदरात सुंदर कशी/कसो दिसत हाचो विचार करीत त्याच तनरेंत वावुरताना फॅशनीक अचळच नळकटां अुंचेल्या आसनार बसयल्या. आनी देखूनूच तिची आयज समाजाचेर आगळीक चाल्ल्या. आनी ह्या आगळीकेवेल्यान समाजातल्या बायलांक-चलयांक दादल्यांक कितले हाल सोंसचे पडटा ? हें अितिहासाचे दाखले दियत विनोदी कवनांच्या पालवान रसाळ शैलीतल्यान मांडिल्ली ही परिस्थिती वाचप्याक भुलयता आनी नकळटांना वाचप्याच्या तोंडार हांसोळ निर्मीता.

वेगवेगळ्या राष्ट्रांतल्या तरेकवार फॅशनीची मनशाचेर जाल्ली आगळीक पळोवन शेवटाक शंकरबाब खऱ्या सुंदरतायेची जी ह्या फॅशनीच्या बेगडीन लिपील्ली, तीकाच तोखेता. ताच्याच अुतरांनी सांगचे म्हळ्यार 'beauty when unclothed is clothed best.' अशें सांगून 'फॅशनीच्या जूलूमाचेर' चुरचुरीत बडी मारल्या.

समाजांतल्या किरकोळ फुतफुतल्या मनशाच्या दर पावला कणकणी नेटान नवेंनवें मोडण घेवन अजाप अुत्फर्के वाडयत पिकाळ तकलेंतसून भयंकर अवसर घेवन समाजांत पसवता आनी हाका अजाण, निरपराधी मनीस बळी पडटा, हें शंकरबाबान आपणाल्या पावलांतल्यान सुंदररीतीन समजयलां. ताणी 'वा म्हळ्यार वार्ता' करूंक मुखेल वांटो अुखलपी समाजांतल्या बायलेच्या खरवती. वरी आशिल्ल्या जिवेकय ज्यस्तूच 'कानस' लायल्या.

समाजांतल्या वायट-बऱ्या घडणूकांचो अभ्यास करताना शंकरबाबानी सुशिक्षित न्हवऱ्यांच्या गोलाक धरला. समाजांत चलयांचेर जावपी अन्यायाक, घुस्मटमाराक निमीत थारपी सुशिक्षित न्हवऱ्यांक शंकरबाब वडीर काडटा. आनी बायलांकडेन पळोवपाच्या नदरेकय नवी दिका दाखयता.

त्याचपरी 'करंजाळेच्या वेळेर' जातीभेद मानीनासतना मोग करतल्या जोडप्यांक पळयतकच शंकरबाबाली पावलां सुधारूंक

नाशिल्ल्या समाजांत घुसपल्यात आनी करंजाळेच्या वेळेर मोग करतल्या जोडप्यांच्या मोगाच्या फुडाराचो तांका हुस्को जाता.

देशाच्या अुदरगतीखातीर वावुरपी जायत्या तेजस्वी नखेत्रां-मजगतीं काकासायब कालेलकारांच्या आचार-विचारांचो प्रभाव, तेज शंकरबाबाच्या जिवीताचेर कसो पडलो हें 'पावला कणकणी' दिश्टी पडटा.

ह्या संवसारात कितलो जीव जल्माक येता आनी कितलो मरता. पूणुन ह्या संवसाराचो विधाता अमरच आसता. अशा विधात्या परमेश्वरालाग. तुळा केल्लो 'शोफेर' आमकां पावला कणकणी वावुरताना आपणाल्या विनोदी नदरेच्या पितांबरान कुशळतायेन शोफेराक शिरगारून ताका संवसारातल्या कोनशाकोनशानी लेगीत भोंवडायता आनी ताच्या पावला कणकणी परमेश्वराचो साक्षात्कार घडयत ह्या संवसाराचो गाडो मुखार धुकळटाना नदरेक हाडटा.

'आनंदयात्री बाकीबाब' या निबंधात कविता म्हळ्यार कविच्या व्यक्तित्व विलोपन शस्तीचे अङ्कार हें सिद्ध करपी, त्याचपरी कवितेंत रंग, रूप, रस, गंध, हांचो लावण्य महोत्सव घडोवन हाडपी आनंदयात्री बाकीबाबाचें जिवीत कार्य आनी कोंकणी मराठी सरस्पतीच्या आंगार ताणी घाल्ले काव्याचे चिरंतन अलंकार दिश्टी पडटा.

पावला कणकणी शंकरबाब बंडलाची 'बंडला' बांदून आपणाली तिरसुवादपणां, बुदवंतपणा हांचें प्रदर्शन करता. दुरदर्शनांची म्हायती दिता, नररोबाच्या वाडीचो अणभव सांगून मनशाची प्रतिष्ठा आनी सांबाळटात काय ? ह्या प्रस्नाचेर विचार करूंक लायता. आनी इतिहासांतल्या दृष्टी गोंयकाराक नदरे मुखार भोंवडायल्याबगर रावना.

लोकमताची विसकटणी करताना शंकरबाबान दिवंगत आचार्य संत विनोबा भावे हांची व्याख्या सांगल्या, 'लोकमत म्हळ्यार सुजांचे मन, जाका कोणूय खायना आनी अज्ञाचे मत जें कोणाचीच पर्वा करीना.' अशेतरेन व्याख्या सांगून आपूण लोक-मताक कसा बळी पडलो हें सांगतात.

शंकरबाबान सोऱ्याक 'नारायण अस्त्र' मानलां. आनी ह्याच नारायण अस्त्रासांगाताक शंकरबाबाचो अद्भूत प्रवास पुस्तकाच्या शेवटाक दिश्टी पडटा. पुराण काळांत जशें आमच्या देशांत दुदाचे दर्या, म्होंवाच्यो न्हयो, आनी तूपाचे व्हाळ व्हावताले, पुणून अुपरांत गोंयांत फिरंगी येतकच 'त्या' जाग्यार 'फोरेन व्हिस्की' व्हावंक लागली. स्वतंत्रतायेचो दीस मोठ्या खोशेन मनयतना नकळटां कोणेतरी शंकरबाबाक-ह्या व्हाळांत धूकल्लो आनीक ह्याय वेळार हें 'नारायण अस्त्र' ताज्या हाताक लागलें. दोळ्यां झांपडार अेक धूंदीची खोशयेची झांपड आयिल्ल्यावेळार लेगीत, त्या परिस्थितींत शंकरबाबान आपणाल्या दोळ्यांतल्यो मुसळ विसरून दुसऱ्याच्या दोळ्यांतल्या कुमळाक नियाळपी मनशाच्या सभावाचेर ताणी ज्युस्त बडी मारल्या.

पर्ववण

ती घरा परतताना
दोळ्यांत गच्च
आमुरपिकी आमोरी !

मळबा मळार
दर्या-वेळेर
शेता देगेर
गुंथलेल्या बळाची
बळारींची बळ
गच्च दोळ्यांत !

ती घरा परतताना
दोळ्यांत गच्च
आमुरपिकी आमोरी !

परतताली गोठ्यांत
गोठेल्ल्या आंगासयत
सवणी, गोरवां
आनी दर्यातडीक तारवां !

तिच्या पोंवटेर
पोंवटेल्लों चिखोल
आनी घरची याद
काळीजखोल.....

....ती घरा परतताना !

— प्रकाश दत्ताराम नायक

‘ नारायण अस्त्र ’ वापरीत आसल्यान जे त्रासांक ताका तोंड दिवचें पडलें, ताची पर्वा करीनासतना आपणाच्या दुखांत लेगीत शंकरबाब विनोद सांगून वाचप्याचे मन दुखी करचे बदला हांसयता. शंकराच्या इष्ट-इष्टणीचो संबध, नातें, उपकार मनाक सुखयता. ह्या वेळारूय लोकाले थोमणे शंकरबाबान विनोदाचेंच शाल घेवन पचयल्यात.

मदिरेक वो सोऱ्याक नारायण अस्त्राची उपमा कित्याक दिली ? हाची जाप शंकरबाब सुंदर अशा व्याख्यायिकेन सांगता. ‘ की ते अस्त्र अश्वत्थाम्याक द्रोणाचार्याक वेळ मेळटा तेन्ना बाकीच्या शिष्यांक फटोवन शिकयल्ले अस्त्र. अर्जूनाची आनी अश्वत्थाम्याची जेन्ना लढाय जाली तेदेवेळार अर्जूनाकडसून सुटील्ल्या दर एका अस्त्राफाटल्यान अश्वत्थाम्याकडसून दर खेपे दोन दोन अस्त्रां येवंक लागली. निमाणे अर्जूनान गांडीव धनूष्य सज्ज दवल्लें. ह्यावेळार भगवान श्रीकृष्णान अर्जूनाक उपदेश दिलो की, अर्जूना तू कोणाकडेन खेळटा ? तें गांडीव धनूष्य सकल दवर, तें फुकट वतले. ते वाटेनसून दोन येतली, तेन्ना अश्वत्थाम्याक पायां पड आनी मेकळो जा. अर्जूनान हें उतर मानून धनूष्य खाला दवरून अश्वत्थाम्याक नमस्कार केलो. अश्वत्थाम्याकडसून दोन नमस्कार आयले.’ शंकरबाब म्हण्टा, सोऱ्याचेंय अशेंच. आपणालो कंटोल आयलो अशें जेन्ना दिसता तेन्ना ताजो शेक दुपेट चलता. देखून ताका पायां पडूंक जाय. मागीर तो आपले वाटेक वचना. हेर कुडी सोदीत भोंवता. अशी सुंदर शिकवण शंकरबाबान दिल्या. पुणून तांच्या जिवीताचेर नदर मारल्यार ताजो ‘ नारायण अस्त्राचेर शेक चल्लो ना काय ? ’ असो दुबाव येता.

‘ चित्रगुप्ताचे दरबारांत वेकंसी ना ’ म्हणपी शंकरबाब निमणो कोणाक तरी फाटीं ओडून आपूण फुडें गेलो काय ? कितेंय आसू. शंकरबाब ह्या संवसारांत जिवेपणान जरी नासलो तरी तागेल्या नकसूद बरपांतल्यान ‘ पावलां कणकणी ’ ते आमकां दिश्टी पडटा.

भौ. रवीद्रबाब केळेकार हांच्याच उतरांनी सांगचे म्हळ्यार ‘ शंकरबाब एक अद्वितीय- Unique गोंयकार. बुदवंतात बुदवंत, प्रतिभावंत, शाण्यांत शाणो, मस्त्यांत मस्तो, धीट कोणाचीच पर्वा नाशिल्लो, कसलीच आनी कोणाचीच मुरवत नाशिल्लो, हजर-जबाबी, तेजस्वी, बऱ्याक बरो, वायटाक वायट उपद्रवी... अंत आनी पार नाशिल्ले, गुण आनी अवगण आशिल्लो हो एक गोंयकार, ‘ कुटुंब वत्सल. ’ अशा ह्या म्हालगड्याक तांच्या पवित्र अंगडासाक नमन करीत तांच्याच उतरांनी आमी ओंपता ... ’

‘ आयज शब्दब्रह्मांतले
जालां एक अतर अणे
‘ शंकरा ’ तुजे विणे,
‘ रितें रितें आमचें जिणें ... ’

लागून भुरग्याची निजाची भास आनी तेचबराबर मुक्त खिदळपाचो, हांसपाचो तांचो अधिकार हालींचे पालक कशे मारतात तें पळेतकच तांची काकुळट करची काय तांकां पिशांचे हाँस्पिटलांत घालचे हेंच समजना. ही नवी संस्कृती आतां मुळां धरूंक लागल्या आनी तांची देख जाणे घेवंक फावना वा जाका ती घेवपाची तांक लेगीत ना अशे पालकूय घेतना दिसतात. आपलो भुरगो फॅट फॅट करून इंग्लेज अूलोवचो हो हांवेंस मनात बाळगुपी पालक खंयचे युगांत वावुरतात हेंच समजना. निमाणे शेड्ड्याची धांव वंयेमेरेन. तशी हे भुरग्यांची आवतिकाय जाता. चार दोन अतंग पेलिकडेन तांची इंग्रिश वचना आनी निमाणे ताचो उपयोग कांयच जायना. हे 'पोके झेत' कित्याक लागून तरी करपाक जाय ? खुद्द इंग्लेज मनशांक लेगीत असले पोके बडवचारांची तिडक मारतली. भुरग्यांचे खेळपाचें, नाचपाचें, हांसपाचें भुरगेपण आमी मारूनूच अडयतात आनी तांचे माथ्यार बेगीनूच वजें उबारतात. तांकां अकाली जाण्टीं करतात. भुरग्यांचो निजाचो निर्मळ हांसो मारपाचें कर्मकट्टेपण खूबशे आवय-बापूय करतना आमकां दिसतलें. जिणेचो अंक बरे की कोनसो किचमून, माड्डून अडयल्ल्यान भुरग्यांची सृजनशक्त ना जावंक पावता. हाचें भान आमकां नासता. नकली बडवचाराचे, खोटे प्रतिष्ठेचो 'डोस' भुरग्यांक मेळिल्ल्यान असलीं भुरगीं नकली बडवचाराची रूपडीं घालून मिरयतात. आनी तांची गिन्यानाची अुमळशीक मरता.

हांसो जिणेचो

— नरेंद्र केळेकार

हांसतलो हांसत अुरता आनी रडतलो रडत अुरता हें विसरूंक फावना. हांसतलो आपल्या लागसार आशिल्ल्यांक सगळ्यांक हांसयता. म्हणूनूच हांसो ही बऱ्यापैकी वस्त जो दिवनूय सोंपना. विद्यादान करपी शिक्षकाची विद्या दुसऱ्याक दिल्यार वाडत वता तसो हांसो वाटल्यारूय सोंपना. हांसपी मनशाचें आरोग्य सुधारूंकूच जाय. देखून हांसप ही अंक केळोवपाची कला. तरी लेगीत ती मुदलची जन्माक येवची पडटा. घरचें वातावरण जर पोशक आसत तर दिशींमासीं हांसो वाडत वता. अधिक घटसाण महत्वाची.

हालीं काळाक हांसो मारपाचें कार्य भुरग्यांचे सटयेकूच पुराय सोंपयतात. शिक्षणाच्या नांवाखाल भुरग्यांक बेगीन गिन्यानी करपाचे हांवेंसाक लागून तांगेले भुरगेपण तांकां भोगूंक न दिवपाचें कार्य सुशिक्षित म्हणपी पालक करतात. इंग्लेज शिक्षणाच्या हांवेंसाक

खूब वेळा वाटेर भुरगीं पळेळीं की आमकां हांसूक येता आनी आमकांय ताणीं हांसून येवकार दिवचो अशें दिसना. हीं भुरगीं वळखिचींच आसूंक जाय अशें ना. पूण कांय वेळा तांतलें अकाद दुकलें हांसच ना. ताचे तोंडार गंभीर भाव पळेतकच खंयतरी कितेंतरी चुकलां म्हणपाचें आमकां जाणवता. ते भुरग्याची सभाविक वाढ जावंक ना हें सांगचें लागना. भुरग्यांचो निर्मळ, निर्व्याज स्वभाव बदलून तांकां फटी मारूंक लावपी, आनी तांचे मनांत वायट वायट विचार वाउपी खुद्द पालक वा शेजारी पाजारी अशे जाण्टे लोकूच आसतात. कांय वेळा गुरुजनांक लेगीत हें भान नासता. खूबशे शाळा चालकांचो शिस्तीसंबंधान एक गैरसमज आसा. भुरगीं बोवाळ करतात, खिदळतात म्हळ्यारूच तांकां शिस्त पेडुयार जाल्या अशें दिसता. कविवर्य रवींद्रनाथांचो मुक्त शाळांबद्दलचो विचार हांचे कानामेरेन पावूंकूचना कांय अशें दिसता. वेळापत्रक, पुस्तक आनी घंटा हे त्रयींत तो घुस्पला. भुरग्यांक धाकांत दवरपी शाळा शिस्तप्रीय शाळा असो मागीर तांचो लौकिक जाता. हे असले शिस्तीक लागून भुरगी शिक्षकाचे लागीं येचनात आनी शिक्षक आनी भुरगीं हांचो सुसंवाद, 'रापोर्त' नाशिल्ल्यान भुरग्याक जें समजूंक ना ताचो खुलासो तीं केन्नाच शिक्षकाकडच्यान करून घेनात. कारण भुरगीं शिक्षकाक भितात. भुरगी जशीं आवयकडेन मेकळी आसतात तशींच ती शिक्षकाकडेन आसूंक जाय. पूण दुर्दैवान आज तशी परिस्थिती ना. भुरग्यांच्यो ल्हान ल्हान खोडो लेगीत सहन करपाची तांक कांय शिक्षकान नासता. आनी हातांत पट्टी वा बडी घेतलेबगर तांकां वर्गांत शांतताय हाडूंक कळना.

आमचे गांवांत अंक मोटे घर आसा. ते घरांतलो सुशिक्षित

पालक आपले भुरग्याक भुलो मारता तेन्ना. भुरगीं बिलू कशीं कोनश्याक येवन उबी रावतालीं. फुडें अशी परिस्थिती जाली कि बापूय मरतकच भुरग्याचो फुडार सामको भंगलो. ताज्यांतली कर्तृत्व दशाच सोंपली. भयाचो परिणाम शेवट वायटूच जाता. भयांचेर जागिल्ली भुरगीं सगळें आयुष्य भयानूच काडटात आनी कसलेंच घाडसाचे काम करूंक शकनात. तीं भिजूड जातात.

जे व्यक्तीचे जिणेंत तेंच राष्ट्राचे जिणेंत. व्यक्ति हांसल्यार राष्ट्र हांसता. व्यक्ति घट जाल्यार समाज घट आनी समाज घट जाल्यार राष्ट्र. हे नेमान राष्ट्राचे तोंडार हांशें आसूंक जाय जाल्यार आमी भुरग्यांचे आरोग्य तांचें मनाची आनी कुडीची घटसाण. हे गजालीं-कडेन अदीक ध्यान दिवंक जाय. देखूनूच पुस्तकी शिक्षणापरस जीवन शिक्षणाचेर चड भर दिवंक जाय. पर्यायान तीं हांसतीं, फुलतीं कशी जातली हाचेकडेन चड ध्यान दिवंक जाय. आमचो ताचेकडचो वेव्हार बदल्लेबगर हें परिवर्तन घडप शक्य ना. सगळे परिवर्तनाचो केंद्रबिंदु शिक्षणच आशिल्ल्यान आमचे जिणेंत बदल जातलो जाल्यार, जिवन शिक्षणाकडेन आमचीं पावलां पडूंक जाय. जे शिक्षणान भुरगो पुस्तकांतलो किडो जाता. जे शिक्षणान मनशाची वृत्ती-प्रवृत्ती मशिनावरी जाता. आनी जे शिक्षणान भुरगो समाजा-पासून, आपले कुटुंबापासून पयस वता अशे तरेचे शिक्षण कूचकामी.

आमच्यो शाळा म्हळ्यार कारखाने कशे. अेकाच तरेचो म्हाल जे कारखान्यांतल्यान तयार जाता तशीं आमी अेकाच तरेची भुरगीं तयार करूंक सोदतात. ज्याका जें आवडटा तें भुरगेपणातसून शिक्षण दिवपाची सोय ना. आमचे शिक्षणाचो व्यक्तिकडेन संबंद ना. आमी संख्या फक्त मेजतात. व्यक्तिये तकल्यो मेजून आमी विद्येचो प्रस्तर मेजतान. 'क्वालिटी परस' आमकां 'क्वांटिटी' चड मालाची दिसता. भुरग्यान कितें आसा तें सोडून काडून ताका आकार दिवपाचो वावर आज चलना. आमी भुरग्याक ताचे पायांचें जोतें दिनात. तर जोड्याचे आकारा प्रमाण, नंबरा प्रमाण भुरग्यान आपले पायांत तें घालचें अशे थारायतात. मापां, नंबर पैलींच घाल्लेले आसात. पांय जाल्यार ते मापांत बसोवचे.

आयचीं भुरगीं दप्तर घेवन वतना अदीं बागवलेलीं आसतात विशय इतले आसात कीं तांचे भारान भुरग्यांचे फाटीचो कणो लेगीत बागवला. आमी हे शिक्षणाक मागीर 'सर्वांगीण विकास' अशें अपुर्वायेचें नांव दवल्लें. पूण सर्वांगीण विकास करतना जे कण्याचे ज्यांचीं हेर आंगां अुबी आसात ते कण्याचो विचार आमी केल्लें दिसना. भुरग्याक हें सगळें खुलता काय कितें ? पेलता काय कितें हाचो विचार कोणे करपाचो ? कण्याकूच बाग आयिल्यान आमचे राष्ट्राचो कणोय बागवता. ज्याणी हे राष्ट्राची धुरा खांदार घेतल्य तांचो कणो ताठ दिसना. हे वा ते राष्ट्रामुखार आमी लाचारीन बागवल्यात. भयाक लागून आमचे राष्ट्राचे हांशे मुक्त हांशें दिसना आमकां अन्यायाची तिडक मारिना. पैसो आमी देव मानला. भ्रष्टाचार आमचे शिरंत्रानी घोळटा एकूण आमी जशे निर्भय आसूंक जाय, हासते आसूंक जाय तशे नात.

अतिहासान आमकां एकचाराचे अनेक धडे दिले पुण अतिहासाकडच्यान आमी कांयच शिकूंक नात आनी फुडले पिळगेचोय फुडार आमी अुज्वल असो घडावंक पावतात. निर्भय नाशिल्ल्यान स्वाभिमानाक आमी पोशिनात. स्वभिमान नाशिल्ल्यान आमचे भितर राष्ट्रीय शिस्त, अेकचार येवंक पावना. राष्ट्रीय चारित्र्य म्हळ्यार कितें हाची जाणविकाय आमकां ना. पैसो जोडटा आसतना राष्ट्रीय हिताक मारून आपणे तो जोडूंक फावना हाची जाणीव आमकां ना. अधिकारार आशिल्ल्यो पार्टी आनी विरोधी बांकार बशिल्ले पार्टींक राष्ट्रीय हित पळोवपाची गरज दिसना आनी सत्तेचे हावेसाक लागून राष्ट्राचे हिताक कुस्कुटासमान मानपाची वृत्ती आता वाडत गेल्या.

अशे वेळार दिसता, हें राष्ट्र केन्ना मुक्त हांसतलें ? केन्ना निर्भय जातलें ? कोणूय दृष्टो आमकां ते वाटेन व्हरत कांय ?

BY DESTROYING THE NATURE YOU WOULD
ONLY INVITE YOUR OWN DESTRUCTION
HENCE O MAN ! KEEP ALERT AND
CONTROL YOUR NATURE - Rigveda.

Issued by :

Town & Country Planning Department,
Government of Goa,
Panaji.

म्हाका आवडलेले कोंकणी पुस्तक-

जायो-जुयो

- शैलेश सरदेसाय

मळें, पणजे.

खं

यचेय पुस्तक आवडता म्हणजे खरें किदें जाता हें सांगप कठीण. पूण कांय पुस्तकां अशीं आसतात जी फकत 'आवडल्यां' म्हणून सांगून कुशीक दवरप कठीण जाता. ती परत वाचचीशी दिसतात. आनी परत वाचतना तें पुस्तक आपूण पयल्याफावटी वाचता कांय? असो खिणभर भास जाता. इतलेच न्हंय, जाल्यार केन्ना केन्ना मन निशेता तेन्ना असली पुस्तकां वाचत जाल्यार अेक वेळ निशेवणी पैस जांव येता. म्हाकां दिसता, असल्या अेकाद्र्या पुस्तकाक आमी आवडलेले पुस्तक म्हणू येता.

भौ. मनोहरराय सरदेसाय हांगेले 'जायो-जुयो' हें अशेच एक पुस्तक. हीं कादंबरी न्हंय, नाटक न्हंय, ह्यो कथा न्हंय आनी अशेय म्हणू येता की ह्यो कविताय न्हंय. हें वाचून तुमी अजापान विचारतले. आरे, मागीर हें पुस्तक आसा तरी कसलें?

हें पुस्तक आसा जिणेच्या अणभवांचें. इल्ल्याशा सोबीत, सुंदर आनी परमळपी जाया फुलांवरी अुतरांचे. ह्या पुस्तकाचें एक एक अुतर म्हळ्यार जिणेचे एक एक पान. जणू कांय कवी आनी कवितेच्या संवसाराक आयिल्ली ही फुलां. कवीन जे भोगलें, कवितेन जे आपणायले ताचीच माणकुली अुतरा जाली आनी 'जायो जुयो' घमघमल्यो.

वयर सांगल्या प्रमाण ही अुतरां म्हळ्यार जिणेचे अणभव. भोगिल्ले, पळेल्ले, वाचिल्ले आनी आयकल्ले अणभव. संवसारांतले सुख, दुख, राग, मोग, आशा, निराशा ह्या सगळ्या भावनांचें हें पुस्तक. असली अुतरां पोटान तयार जावन ओठांतल्यान भायर येवची पडतात आनी तांका अणभवाचे Raw Material लागता. बरयतलो म्हणून थारावन ती बरवन जायनात. आनी जेन्ना बरयता, तेन्ना बरयली म्हण कळनात. फकत कविच्या मेंदून तयार जाल्ली ही अुतरां न्हंय. मेंदू काळीज, मन आनी जीण हांच्या संबंदातल्यान असलीं अुतरां जल्माक येतात.

हें पुस्तक म्हाकां किदचाक आवडलें हें सांगप कठीण. तें म्हजेंकडे आशिल्लें पयले-वयलें कोंकणी पुस्तक म्हणून जायत, ना जाल्यार तें अेका आवडत्या मनशान दिल्ले आसत म्हणून जायत. तें

हांवें मन लावन वाचलें आनी आज, पांच वर्सां मागीर जेन्ना जेन्ना हांव ते वाचतां, तेन्ना तें नव्यान वाचिल्ल्याभाशेन दिसता. ताचेवयलो मोग कसोच उणो जायना. उरफाटो, तो वाचता तितलो आनीक वाडत वता.

या पुस्तकाचो दुसरो अेक गुण म्हळ्यार तांतून आशिल्ली अणभवाची अुतरां वाचतल्याकुय खुबदां लागू पडतात. अेखाद्रे कवीत वाचतकच दिसता, आरे, हें म्हज्याय बाबतीन खंयतरी, केन्नातरी घडलां आनी हांतून अजाप जावपासारखे कांय ना. किदचाक तर सुख, दुख, राग, मोग, ह्यो भावना सगल्यांकूच आसतात. कवीक मात ह्या भावनातल्यान कवीत जल्माक घालू येता. आनी अशें जल्मलें कवीत मागीर सासणाचें पर्मळत उरता.

ह्या अुतरांचो आनी अेक खाशेलो गूण म्हळ्यार तांचे साधेपण. ही अुतरां वाचून ती 'कळ्ळीना' अशे कोणाच्यान म्हणू नज. किदचाक तर तांतून कळपा न कळपासारखें कांय ना. ना जाल्यार खुबदां अशें घडता की खंपचीय कविता वाचून बेठीच 'बरी आसा' म्हणचे पडता. पूण खरें म्हळ्यार आमकां कविताच कळील्ली नासता, मागीर बरी आनी वायट किदें कळतलें? पूण तसली भानगड ह्या पुस्तकान जायना. तांतूतले वाचिल्लें दर अेक अुतर काळजान रिगता. थंयच उरता.

ह्या पुस्तकांतली खंयची जाय म्हाका चड आवडली सांगपाक येना. जांवये तांतली सगळीच अुतरां म्हाका सारखीच आवडली आमत. किदचाक तर हांतूंतल्या दर अेका अुतराक आपले अशें खाशेलपण आसा. ही कविता अेकासारखी अेक दिसली जरी, तरी ती सगळी वेगवेगळी आसात. दर अेक उतर हांगा वेगळो अणभव सांगता. दर अेक अुतर जिणेचे नवें पान परतिता. वाचपी जेन्ना ह्या पुस्तकाचें निमणे पान परतिता तेन्ना ताका किदेंतरी चुकील्ल्या चुकील्ल्याभाशेन जाता. आनी तेंच या पुस्तकाचें सगळ्यान व्हडले 'व्हडरण'

ह्या पुस्तकांतली सगळीच अुतरां हांगां मांडप शक्य ना. तरी पुण कांय अुतरां हांगा बरयनासतना रावप अशक्य. अेक सोबीत कवन पळेयात.

‘ ओठांच्या शिपयांनी
तुजी दुकां पिलों
अुलयलों ताची
मोतयां जाली ’

इतल्या कमी अुतरांनी इतलो चड मोग आनी कोणे खंय
उक्तायला जायत ?

आनी अेक पळेयात,

‘ पाख्या, अशे पिशेपणान
वाती खातीर मरप मरे ?
मरून मागीर जळपापरस
जळत जळत मरप बरें ’

जिणेंतले हें सत्य हांगा आनीक स्पष्ट करपाची गरजूच ना.

तशेंच,

‘ खिणा-खिणांक
जिवीत म्हजे सरत वेता
खिणा-खिणांक
जिवीत म्हजे भरत वेता. ’

हें आमचे जिणेबाबत खरें ना ?

आनी निमाणे ह्या सगळ्या पुस्तकाचें सार सांगपी अुतरां,
सोय बरी वांटचे आदी
रोस पिळून काडचो न्हंय

भितर अुतर शिजचे आदी
गीत पानार वाडचे न्हंय

ह्या पुस्तकांतली सगळीच अुतरां भितर शिजून भायर
आयल्यांत. आनी त्या खातीर तांची रूच अदीक वाडल्या. वाचता
तितले आनीक वाचीन दिसता.

हें पुस्तक म्हाका आवडलें हाका आनी अेक कारण आसू
येता. हांतूतली चडशी अुतरां वाचल्याबरोबर लक्षान अुरतात
जिवेर घोळटात आनी तो तो अणभव येतकत तें तें अुतर खरें
म्हणपाचे कळटा. सत्याक आपल्यान बांदून दवरपी हें पुस्तक,
आयज- फाल्याच न्हंय, जाल्यार आनीक शंबर वर्सांनीय तितलेंच
सोबीत आनी परमळतें उरतलें हांतून दुबाव ना. किदचाक, तर
सत्य हें केन्नाच बदलना.

अेका कवितेन कवी अुलयता,

‘ हांवूय असो
खावीं कसो जियेतां
तितीरातली अुतरां गरोवन
कागदा वेळेंर सुकयतां ’

कवीक खावीं बी म्हळचार अेकवेळ राग येत, पूण हांगा मात
कवीक ताची व्हडवीक दिशिल्ल्याचें दिसता.

ह्यो ‘ जायो-जुयो ’ फुलील्ल्याक आयज पंदरा वर्सां वयर
जावन गेली. पूण मुळांतूच हीं फुला इतली सुंदर आशिल्ली आनी
तांचो परमळ इतलो खाशेलो आशिल्लो की तो आयज देखून मात-
पासून उणो जावंक ना. दर अेका वाचप्याक जणू हें पुस्तक नव्या
अणभवांची भेट दित आसा. कोणाक तांतून आपलो मोग दिसता,
कोणाक राग, कोणाक तांतून आपलें दुख्ख दिसता, कोणाक सुख.
आनी ह्या सगळ्या भाव-भावनांनी भरील्लें हे पुस्तक इतले पोरणे
जांवनूय सदांच नवें उरलां.

बाकीबाबांसारक्या जेश्ठ आनी श्रेश्ठ कवीन ह्या पुस्तकाच्या
प्रस्तावनेन अेकीकडे बरयलां, ‘ मनोहरसय्याल्यो ह्यो जायो-जुयो
पळोवन मनांक चंवरा आयली आनी तांतली कांय चंवरा हांवें
बरींवन काडली. ’

अेका व्हड कवीक काव्य बरोपाची स्फुर्त दिवपाची शक्त ज्या
पुस्तकांत आसा, तें साधारण कशें जाव येता?

तर अश्यो ह्यो ‘ जायो-जुयो ’ सदांच परमळपी. गरीबाक
आनी गिरेस्ताक, शाण्याक आनी पिश्याक, मारकीच खोस भोगोवपी.
मोग्यांक मोगाची खोलाय दाखोवपी. सैमांत फुलील्यो जायो-जुयो
मन तुष्ट करतात आनी थोड्या वेळा पुरते. पूण हांचें तशें ना.
हांगा मन आनी काळीज दोनूय व्हव जाता आनी ह्यो जायो-जुयो
सासणाच्यो परमळनात. इतलेंच न्हय तर दर नवे खेपे तांचो घमघम
वाडला कांय दिसता. आनी म्हणुनूच हें पुस्तक म्हाकां सगळ्यांत
चड आवडता.

समेस्तांक दिवाळीची परबी

मावजो फोटो स्टुडिओ

नव्या टेक्नाॅलॉजीचेर बऱ्यो

शेराँक्स कापीय काडून मेळटात.

नगरपालिकेलागी,

मडगांव गोंय

फोन नं. २२२६७

कमाल जमीन धारणा विधेयकाचो गोंयांत लाभ

— प्रकाश वि. तळवणेकार
देवसू, कोरगांव

आमचो भारत देश हो कृषीप्रधान देश. हाका गोंय लेगीत आडवाद ना. आदल्या काळावेल्यान नदर भोवडायली जाल्यार राजा तशेंच पुर्तुगेजाच्या राजवटींत ९७ टक्के लोकांचे जिवीत हे शेतारच आसलें पुर्तुगेजाचे लक्ष केन्नाच शेताकडे वचूंक ना. हाका लागोन भाटकारशाय तशाच अवस्थेंत रावली. गोंय म्हण्टल्यार एका कच्च्या संघर्षाचो इतिहास. पुर्तुगेजानी केला धर्मीक अत्याचारा आड जांव गोंयच्या स्वतंत्रताये खातीर केल्या संघर्षाचो गोंयाक इतिहास आसा. पूण देशांतल्या हेर वाठाराप्रमाण कृषीक्षेत्रांतल्या संघर्षाचो गोंयाक इतिहासच ना. भाटकारशाय हुमटून उडोवन ती ना करपाचो आयज मेरेन केन्ना यत्नच जावक ना. आनी हाका लागोन ही भाटकारशाय गोंयांत घट्ट पाळांमुळां रोवन उबी आसा. साधारणपणान घरालागची जमीन कोणायक आसू येता. पूण एकाच मनशाचो अख्खो तालुको जांव हेरकडे कितलीशेच ताची भाटां कशी आसूं येतात ? काय ह्या भाटकारांनी कारखान्यातल्यान जमीनी भाटां तयार केली ? हाची जाप मामकी सोपी. आमचे जाण्टेले पुर्वज हे कांयच शिकनाशिल्ले, अडाणी आशिल्ले, आनी हाचो फायदो एका विशिश्ट समाजांतल्या बुद्धीवादी शिकिल्या कांय अल्प लोकांनी घेवन ह्या लोकांक चल्या चलयेच्या लभनाक जांव हेर कारणाक रिणां दिवन त्या रिणानीच तांकां गुरफाटावन उडयले. जांव आपल्या सोबित सुंदर घरा-बंगल्यार व्हेरोन च्यापाणी दिले आनी खोशी करून तांचेकडल्यान आंगठो लावन घेवन भाटां जमीनी आपल्या नांवार केल्यो. पुर्तुगेज सत्तेक धांवडोवन लावपाक १९४७ सावन सुरू जाल्यां मुक्ती लढायांत गोंयांतल्या सामान्य मनशान लेगीत वांटो घेतिल्लो. एका परकीय सत्तेक धांवडोवन लायल्या उपरान्त हांगा लोकशाय येतली. लोकांच्या मताप्रमाण सरकार चलतलें. आपूण शेतां कुणग्यांनी घाम गळोवन रातदिस वावुरता आनी फुकट सवाय ज्या भाटकाराक खंड घालचो पडता. ह्या एक तरेच्या वेठबिगारी-तल्यान आपली सुटका जातली. आपूण कसता त्या शेता-जमीनीचो आपुणच धनी जातलों आनी सुखासमाधानान जीण जिये-तलो अशें भौसंख्य सामान्य मनश्यांचे सपन आसलें. गोंय स्वतंत्र जाले आनी म. गो. सरकार सत्तेर आयलो. ह्या भाटकार लोकांकडल्यान बहुजन समाजातल्या ८० टक्के शेतारच आदारून आशिल्ल्या

शेतकामत्याचे सदाच शोशण आनी अन्याय जायत आयला. ह्या भाटकार लोकांबद्दल बहुजन समाजाक आशिल्लो राग आनी द्वेष आसा हें पुराय वळखोन म. गो. पक्षान 'भाटकारशाय नश्ट करात' अशी मानशास्त्रीय दिस्टीन लोकांच्या मनाचेर परिणाम करपी घोशणा करून बहुजन समाजाक आपलेवटेन वोडपाचो यत्न केलो. हातूंत भौजन समाजाची सानभुती मेळोवपांत तांकां व्हडा प्रमाणात जैतय मेळ्ळें. भाटकारशाय विरुद्ध कितलेंय घोशणा दिल्यो तरिय शेतकामत्यांच्या तळमळीपरस तातूंत राजकिय स्वार्थ चड आशिल्लो. हाका आडवाद फक्त 'कसता ताची जमीन' हो कायदो म. गो. न अस्तितवांत हाडलो. पूण सगळ्या भाटकारांनी एकठांय येवन ह्या कायदयाकच कोर्टांत आव्हान दिले. आनी ह्या काळांत म. गो. चें सरकार कोसळ्ळें. ताचे उपरान सत्तेर आयिल्ल्या काँग्रेस सरकाराक तर ताचे कांयच सोयर सुतक ना. हें ह्या सरकारान घेतिल्या धोरणान स्पष्ट केलें. खंयचोय राजकिय पक्ष हाचेर कितेंय पूण करतलो अश्यो खरें म्हण्टल्यार अपेक्षा बाळगप चुकिके थारतलें. आयज गोंयांतल्या खंयच्याय राजकीय पक्षार नदर मारल्यार लागीं-लागी सगळ्याच पक्षांनी भाटकार लोक दिसतले. आनी प्रत्यक्ष भाटकार जरी खंयच्या पक्षांत नासले तरी वेचणूकां वेळार अशा लोकांकडल्यान ह्या पक्षाक पैसे मेळतात आनी म्हणोनच सगळेपक्ष जांव राजकिय फुडारी ह्या असल्या लोकांच्या हातांतली बावली जातात.

'कसता ताची जमीन' हो कायदो सद्या कोर्टांत आसा. हो कायदो जरी शेतकामत्यांच्या वटेन जालो, तरीय हो कायदो फक्त शेतापुरतोच मर्यादीत आसतलो. काजुचे बाग, माडाचे बाग हाचे खातीर ह्या कायदयान कांयच तरतूद ना. भारत देश स्वतंत्र जाल्या उपरान आमच्या शेजारच्या महाराष्ट्र राज्यांत जमिनीत कसपी जमिनीचो मालक जालो जाल्यार देसांत सामाजिक आनी आर्थिक परिस्थिती सुदारतली म्हूण कमाल जमीन धारणा कायदो त्या सरकारान हाडलो. ह्या कायदयाच्या तरतुदी प्रमाण शेतांत रावतलो कुळां जमिनीचे मालक जाले. जमिन मालकार कायद्याच्या तरतुदी प्रमाण कुळाक उण्यात उण्या मौलान विकपाची सक्ती केल्या. ह्या कायदयाप्रमाण फक्त फायदया खातीर दुसऱ्या कोणायक अशी जमीन भाटकाराक विकपाक मेळची ना. आनी मामकी म्हत्वाची

गजाल म्हुटल्यार एका कुटुंबाक एक थराविक मर्यादितच जमीन आपल्यालागी दवरपाक मेळता. असो सामान्य शेतकामत्याक न्याय दिवपी लोक हिताचो कायदो ह्या राज्यांत हाडलो. गोंयच्या स्वतंत्रताये उपरांत गोंय तशेंच उरचें कांय महाराष्ट्रांत विलिन करचे ह्या प्रस्नावेल्यान वाद सुरू जालो. गोंय स्वतंत्र उरप हें गोंयकारांच्या दिस्टीन खऱ्यानीच फायद्याचे आशिल्ले हातूंत इल्लोय दुबाव ना. गोंय स्वतंत्रच उरचे म्हूण भौसंख्य गोंयकारांफाटल्यान तेन्ना सगळ्या भाटकारांनी आपली ताक उबी केली. हाचे फाटल्यान गोंय स्वतंत्र उरचे हे तळमळी परस गोंय महाराष्ट्रांत घातलें जाल्यार 'कमाल जमीन धारणा' कायद्यान आपली भाटां वतली हो स्वार्थ आशिल्लो.

खंयचोय देश वा राष्ट्र पुराय स्वयंपूर्ण जातलें आनी देसांतले भौसंख्य लोक सुखी जातले तर तांच्यो मुळाव्यो गरजो पुराय जावप गरजेचें. पोटाकच खावपाक सारके नाजाल्यार भुकेच्या पोटार हेर गजालीकडे कोणाचेच लक्ष वचचे ना. तांचे राहणीमानांतय बदल जावचो ना. गोंयांतले चड लोक हे गांवांनी रावपी. शेत होच गांवांतलो मुखेल धंदो अशें आसोनय दिसनादिस जेवणा खातीर लागपी धान्याचे हांगा उत्पन्न जायना. माडाक फावाशे वातावरण आसूनन लेगीत भायल्यान नाल आयात करचे पडतात. हाचे मूखेल कारण कांय मुठभर लोकांच्या हातांत आशिल्ली जमीन. आयज सरकारकडल्यान कवाथे जाव हेर तरेचे उत्पन्न दिवपी झाडां, कलमा लावपाक कितल्योश्योच शेतकामत्याखातीर बऱ्यो येवजण्यो आसात. पूण जोमेरेन शेतकामत्यांक ते मुंडकार म्हूण कसतात त्या शेता-भाटांचेर स्वताचो मालकी हक्क मेळना, तो मेरेन सरकारच्यो येवजण्यो कितल्योय बऱ्यो आसल्यो तरी तांचो कांयच उपेग जावपाक ना. समजात शेतकारान माडाचे कवाथे तांचेकडे राखणीक आशिल्ल्या भाटकारांच्या जमनीत रोयले. तो कदाथो व्हडलो जालो, म्हणतकुच भाटकार आपल्या मालकी हक्कान माडाचे नाल्ल काडून व्हरतलो, जांव ताणे रोयले झाड व्हडले जातकच कापून व्हरतलो. मागीर घाम गळोवन वावुरतल्या शेतकामत्यांक किते ?

गोंय हें धाकट्या व्हडल्या दोंगरांचो प्रदेश-काजूच्या झाडाक हांगा फावा ते वातावरण आसा. काजू बियांच्या गराक भायल्या देसांनी खुब्व मागणी आसा. तशेंच काजुपासून काडपी तुराक आनी फेणी देसांत आनी देसाभायर लोकरीय आसा आनी ताका बरीच मागणी आसा. ह्या काजूच्या उत्पन्नाक लागोन गोंयाक विदेशी चलन मेळता हे खरें. पूण जण एकल्या शेतकाऱ्यांकडची हीच जमीन तांची तांकाच दिली तर ह्या काजूच्या उत्पन्नाचो आंकडो उण्यांत उणो स-सात पटीन वाडोन गोंयाक व्हडल्या प्रमाणांत विदेशी चलन मेळोव येता.. इतलेच न्हय तर शेतकार आपली हक्काची जमीन म्हूण पोटनिडकिन वावरोन शेत, नाल, केळी आनी हेर तरेचे उत्पन्न कडतान काडतलो.. आपली उदरगत सादताना तो गोंयच्या आनी देसाच्या विकासाक आपसुकच हातभार लायतलो. देखून सगळ्या कष्ट करपी कुळांक शेताचे धनी करप ही कृषीक्षेत्रांतलो प्रगतीचो आनी लोकशाहीतलो खरो मार्ग आसा.

सद्या 'कसता ताची जमीन' हो कायदो कोर्टांत आसा तरिय कोर्टांत निकाल दियेमेरेन कुळांनी भाटकाराक खंड घालचो न्हय अशें गोंय सरकारान जाहिर केलां. सद्या कुळहक्कान आशिल्ल्या जमनीत शेतकार थराविक भाताचे उत्पन्न घेता. पिकाचे उत्पन्न हे जमीनीच्या गुणवत्तेर आदारून आसता. पूण ज्या जमिनीत भात-शेताचे बरें उत्पन्न येयना तांतूत ऊस, काजू, आंबे, कलमा इमारतीक लागपी लाकूड हाचे सारकें उत्पन्न घेवं येता. कुळ म्हूण नोंद जाल्या शेतांत अशे उत्पन्न बदलले तर. भाटकार ताचेर आपलो हक्क सांगू शकता. खूबशा फावटी शेतकामती आपल्यो जमिनी पाडग दवरता आनी मदें एक वर्स रितें साडून तातूंत पिक घेता. हाचे मुखेल कारण म्हुटल्यार शेताक येवपी खर्च शेताच्या उत्पन्नांत भरोन येयना. जमीन ही भाटकाराच्या मालकीची आशिल्ल्यान शेताचे चड उत्पन्न घेवपाखातीर बांय, वांटरपंप जांव दुरिग बांदतलो जाल्यार भाटकाराकडल्यान आडमेळी येतात. गोंयांतली चडशी शेतां ही कुडक्या पद्धतीची सगळीकडे वांटून गेल्ली. अशी वांटून गेल्ली शेतां दोन शेतकामत्यामदे समजीकायेन तांका एकठांय करून घेवंक येता. पूण भाटकार हाका मान्यताय दिवचो ना.

महाराष्ट्रांत 'कमाल जमीन धारणा' कायदो चालिक लायल्यान गोंयचे भाटकार शिटूक जाल्यात. एकाद्रो असो कायदो गोंयांत आयलो तर तातूंतल्यान पळवाट म्हणोन चडश्या भाटकारांनी आपल्या भावां सोयऱ्यामदें हो जमीन पयलीच वांटून घेतल्या. ताका लागोन गोंयांत असो कायदो हाडताना अश्या भावांभावांमदल्या भाटकारांची जमनी कुळाक विकपाक काडताना एकठांय विचार करपाचो तरतूद आसपाक जाय. गोंयाक आता राज्यांचो दर्जो मेळील्ल्यान गोंयाक चडानचड स्वयंपूर्ण जावपाक जाय. महाराष्ट्रांत आपणायल्लो (जो ह्या लेखांत वयर उल्लेख केला) 'कमाल जमीन धारणा' कायदो जर गोंयांत हाडलो तर गोंयच्या आर्थिक येणावळीत व्हडा प्रमाणांत फायदो जातलो.

पर्यटनाचो आयज गोंयांत अतिरेक जाता. पावला कणकणी शेतां आनी दर्या प्रायेर हॉटेलां उबी रावत आसात. चड दुडवांच्या हांवेसान भाटकार लोकांनी दर्या प्रायो, शेतां दुडवाकारांक विकत आसात. शेतां पुरोवन आनी माड कापून पाचनखेत्रि हॉटेला उबारून एकवटेन राष्ट्रीय संपत्तीचेर घालोच घातला. गोंयां भायलो कोणय येवन आपणाक जाय तशी जमीन घेवन हांगा भाटां बंगले उबारता. हेर राज्यांप्रमाण राज्याभायल्याक जमीन विकताना जशे कायदे आनी अटी आसात तशे हांगा कमलेच कायदे आनी बंदना नान ताका लागोन घरधनी आसून चोर आशिल्यावरी गोंयकारांची परिस्थिती जायत आसा. 'कमाल जमीन धारणा' कायद्यावरवी अशी जमीन विक्रीचेर अटी घालपाची तरतूद करप शक्य जातलें. आनी गोंयकारांच्या हितसंबदांची राखण करू येतली. ह्या सगळ्याचो विचार केल्यार 'कमाल जमीन धारणा' विधीक गोंयांत वेगवेगळे हाडपाची सामकी गरज आसा.

शणै गोंयबाब— एक इतिहास संशोधक

— निळकंठ हळर्णकार
दवर्ली, नावेली.

संशोधन करपी साइत्यकार कसो आसचो, ताचो उत्कृष्ट नमुनो म्हळ्यार भोवमुखी प्रतिभावंत शणै गोंयबाब. वामन रघुनाथराव वालावलीकार हे तांचे पुराय नांव. ल्हानपणासावनच तांचो आवडीचो विशय म्हळ्यार इतिहास आनी तांचे संशोधन. इतिहासकार, संशोधक भासशास्त्री, व्याकरणशास्त्री, नाटककार कवी, काणयेकार, वेदान्ती भुरग्यां—साइत्य रचपी, निबंद—प्रबंधकार, व्युत्पत्तीशास्त्री, चरित्रां बरोवपी आनी खंडन—मंडनात्मक वाद करून जैतांची पत्रां जोडपी विवाद—पटू, झगडपी साइत्यकार.

पोर्तुगेजांच्या काळांत कोंकणी भाशेची उदरगत सादपाक कथा काणयांचे वा नाटकां—काव्याचें चडशे ललित साइत्य जरी निर्मिले ना तरी तांच्यात ती पात्रताय मात उपाट भरील्ली. खंयचेय भाशेचे बळगे ती उलोवपी समाजाच्या आत्मिक बळाचेर आदारून आसता. कोंकणी भास ही मोनी भास न्हय हें तांका खबर आशिल्ले. ती एक गोंड, म्होवळ, संस्कारी, विचार भावना आनी कल्पना उक्तावपाचे कलेत पुर्णतायेक पाविल्ली, शुद्धाशुद्ध पारखिणी, व्याकरणी बांदावळ आनी नकसूद सांचो आसलेली, सदांच्या उलोवपांत उंच आनी सूक्ष्म विचार भावना वा कवी मनांतली संवेदना उक्तावची शक्त आशिल्लीच अशें न्हय तर जाय तसल्या शास्त्राची, तत्वगिन्यानाची, देवगिन्यानाची, मनोविज्ञानाची, नीत अनितीची तंत्रिक फोडनिशो करपाक जाय आशिल्ल्या नकसूद आनी जाय त्या अर्थाच्या उतरांची रास आसा. अशी एक सभावसुंदर गर्भगिरेस्त आनी सुघड भास अशें शणै गोंयबाबाक कोंकणी समाजाक दाखोवन दिवचे आशिल्ले.

त्या काळांत कोंकणी समाजाक पूर्विल्ले वैभवशाली आनी अभिमानास्पद इतिहास मोट्या आवाजान सांगचो, अशें तांका दिसताले. साडेचारशीं वा अदीकूच मुस्तीच्या परकी शासनाखाल बंदेपणाचे दशेत सगळो समाज कोंकणी इतिहास सामको विसरून गेल्लो. शणै गोंयबाबान हें सगळे बारीकसाणेन पळयलें. उबंत पडिल्ले मायभाशेक मानाचो हक्काचो जागो दाखोवपाकच जाय अशें तांका दिसलें आनी म्हणूनच १९०४ वर्सासावन ते कोंकणाच्या इतिहासाची साधनां मेळटात थंयसून मेळोवचे त्या इतिहासाचो सोद घेवंक लागिल्ले.

ह्याखातीर तांणी तांब्यापटे, पाशाणांवरपां, शिळास्तंभ, मुद्रा,

। कोंकण टायम्स । दिवाळी अंक १९८९ ।

नाणी बी आपले नदरेखाल घाली आनी ताचेर खोल येवजून विचार केलो. होंवऱ्यो, मूर्ती, लिंगा, देवळां, इगर्जी, कोटां ही पळोवपाक जागा—जागांनी भोंवड्यो केल्यो. पोरणे ग्रंथ वाचून काडले. नव्या ग्रंथांतल्यान आयिल्ले इतिहासाचें संशोधन बारकायेन नियाळून त्या संशोधनातल्यान आपल्याक जाय आशिल्ल्या मजकुरांची टिपणां घेतली ताणी पोरणी मराठी, इंग्लीश, पोर्तुगेज दप्तरां सोदून पळेली, इतिहासाचेर उजवाड घालपी अशें संस्कृत वाङ्मय—रामायण महाभारत, वेद पुराणां, उपनिषदां, व्याकरणां महाकवींची नाटकां आनी काव्यां हांचें भोव बारकायेन परिक्षण केलें. ताणी पोर्णे मराठी वाङ्मय वाचलें. गुजराती, हिंदी आनी हेर कांय उत्तर भारतीय भासांचे गरजेक उपकारत इतलें गिन्यान मेळयले. इंग्लीशीशिवाय पुर्तुगेज, फ्रांसेज (फ्रेंच) इटालियन एस्पान्योल येवरोपी भासांचे गिन्यान जोडलें. आनी ह्या सगळ्या गिन्यानाचो उपेग ताणी कोंकणीचो गौरवान आनी उजवाडान भरिल्लो अखंड आनी ओघवतो असो इतिहास घडोवपाखातीर केलो.

१९१० च्या सुमारास 'आल्बुकेर्कान गोंय कशें जिखलें' ह्या विशयाचेर एक सुसंगत आनी सोपे कोंकणी भाशेत इतिहासीक काणी बरयल्ली. हे पुस्तक पचेचाळीस वर्सांउपरांत १९५५ त उजवाडाक आयले. तांतूतली गोंयच्या शारांची नांवां, बाहमनी सुलतानाचो शेक, विजापूरी सुलतानाचो शेक, वेपार उद्योग, बांदावळ १४८८ वर्सापासून १५१० वर्सामेरेनचो फिर्ग्याचो तांत्रिक इतिहास, आल्बुकेर्कचे राजकर्ण, तिमय्याची बुद्ध, गोंयच्या मुसलमान म्हाजनांनी गोंय आल्बुकेर्काच्या सुवादीन करप, आल्बुकेर्कान गोंयचो कारभार—सांबाळप, गोंय सोडून वचपाखातीर कपीत आनी फिदाल्गाचो आल्बुकेर्काक जाल्लो त्रास, गारसोप्पाच्या राजाचें पत्र, गोंय घेवपा खातीर सवाई येवप, आल्बुकेर्कान मुसलमानांक जिवानिशी मारप, सवाई गोंयांत येवप, आल्बुकेर्कान गोंय सोडून वचप, परत गोंय घेवपाची आल्बुकेर्काची तयारी, मुसलमान फिर्ग्याचे झुज, फिर्ग्याक यश, मुसलमानाचो रक्तखेव, गोंयची लूट, फिर्गी दादले आनी हिन्दी बायलो हांची लग्नां, गोंयांत सतीची चाल बंद करप, आल्बुकेर्काच्यो चाली—रितो हीं वर्णना वाचतकच शणै गोंयबाबाच्या इतिहास संशोधनाचेर उजवाड पडटा.

तशेंच त्याच वर्सा 'गोंयकाराचो मुंबयकार' हे कविताचे पुस्तक ताणी बरयल्ले. तातूंत मुंबय वचून आपूण हेर गोंयकारापरस

शिशुकवन

आई, हांव तूकां उलयना चल
बोटाकडे म्हज्या गट्टी-फू कल

बाबुल्याक दुदू तू दिता मगे
म्हाका मात दोले करता मोठे
म्हण्टा म्हाका, हांव जाला खंय व्हल
आई तूकां हांव उलयना चल

बाबुलो लडटकच धांवट येता
म्हाका मात लडल्यार मस्तो म्हण्टा
वेगेंत तुज्या तूं बाबुल्याक धल
आई तूकां हांव उलयना चल

— सौ. नयना नंदकिशोर आडारकार

मोटो जालो अशें समजुपी आनी गोंयकारांक कमी उणाक लेखपी एका मनशाची कथा आसा. पुडें परिस्थितीर लाचार जाल्ल्या-कारणान ताका पश्चात्ताप जाता आनी पर्थून आशिल्ले तसो सादो गोंयकार जावन गोंयांत येवन सुशेगाद जियेता. गोंयकारांचो मुंबयकार हो त्या काळाच्या कांय गोंयकारांचो प्रतिनिधीक पात्र. तातूंत गोंयची इतिहासीक थळा, व्यक्ति, प्रसंग हांचेविशीं माहिती दिल्या ती वाचून गोंयांसंबंधी वाचप्यांक खबर नाशिल्ल्यो जायत्यो इतिहासीक आनी समाजिक गजाली कळटात.

‘मोगाचे लग्न हें फ्रांसेज नाटककार मोलियेर हाच्या एका फार्साचे पुरायेन गोंयचो सामाजिक आनी भौगोलिक भेस घाल्लें रूपांतर (१९१३, १९३८)

‘गोंयकारांची गोंयाभायली वसणूक पयलें खंड ह्या इतिहासिक विशयाचेर १९२६ सुवयत अणैबाबांची जाल्लो पांच उलोवपां तांतूतल्या चारांचे पयले खंड हातूंत पोरण्या काळाचो, मदल्या काळाचो आनी अविल्लो असो सुमार अडेच हजार वर्सांचो महितीन भरिल्लो आनी इतिहासिक थळांचे निर्देग स्पष्ट आनी वळख पटत अशें रीतीन बरयल्लो कोंकण आनी खाम करून गोंयचो इतिहास आयला.

हातूंतल्या पयल्या उलोवपांत गोंयचो आवांठ आनी विस्तार केदो आशिल्लो तें सांगून ताच्यांत मोडपी प्रदेश खंयचो आशिल्लो तें वर्णन केलां.

दुसऱ्या उलोवपांत बाहुचाफाटल्यान गोंयांभायर पाविल्ल्या बामणांची खबर आयल्या. कदंब आनी गोंयच्या शिलाहार राजांचो

इतिहास दिला. कदंब आनी जैन धर्मियांचे पिडणुकेक लागून गोंयचे बामण उत्तर कोंकणांत वचून रावले तांची खबर आयल्या.

तिसऱ्या उलोवपांत गोंयांचेर कदंबाची राजसत्ता चलताली तिची खबर दिल्या.

चौथ्या उलोवपांत पोर्तुगेजांची सत्ता गोंयांत घट जावन गोंयांत बाटोवणेक आनी प्रजेच्या पोर्तुगेजीकरणाक सुरवात जाता ताचो इतिहास आयला.

‘कोंकणी भाशेचें जंत’ (१९३०) ह्या पुस्तकांत कोंकणी ही गोंयची मायभास न्हय ती भासच न्हय अशें म्हणून मराठीच्या आदारान कोंकणीच्या आड हाडलेल्या सगळ्या शास्त्रीय-अ-शास्त्रीय, म्हत्वाच्या आनी किरकोळ इतिहासिक आनी गैर इतिहासीक मुद्यांक सणसणीत आनी तर्कशुद्ध जाप दिवन तांका निरुत्तर केल्या.

‘गोमंतोपनिषत्’ खंड १-२ १९३३-३४ ‘गोमंतोपनिषत्’ हो मनशाचे जिणेविशींच्या तत्वगिन्यानाचो ताका काणयांचे आकर्शक रूप दिवन रचल्लो चड बरो ग्रंथ आसा. गोंयच्या थळांचे वर्णन तातूंत आयलां.

‘पुण्यात्मो राम कामती’ १९३९ तातूंत राम कामती नांवाच्या आपल्याच कर्तृत्वान नामना जोडिल्ल्या सतराव्या शेकड्याचे सत्तरीतल्या मनशाची इतिहासीक जीण रंगयल्या. तातूंत कितल्याशाच थळांची बारकायेन वर्णना आयल्ली आसात.

‘आबे फारीय’ १९४१ ही एक व्हडविकेक पाविल्ल्या गोंयकार मनशाची जीण.

‘येवकार अध्यक्षाले उलोवप’ (१९४७)

‘कोंकणीची व्याकरणी बांदावळ’ (१९४६)

‘श्री भगवंताले गीत’ (१९५९)

‘कोंकणी विद्यार्थ्यांक’ (१९५९)

‘अमृताचो पावस’ नवें गोंय (१९३४)

ह्या पुस्तकांतल्यान लेगीत तांची संशोधक वृत्ती दिसून आयल्याबगर रावना.

‘बलिपतनाचो सोद’ (१९६२) ह्या पुस्तकांत बलिपतन म्हळ्यार गोंयांतल्या जांबावली पंचम्हालातलो बाळ्ळी हो गांव अशें मत शणैबाबांनी पुरावे, आधार व्युत्पत्ती आनी संदर्भ दिवन ह्या पुस्तकांत मांडलां. त्याखातीर तांणी इतिहासिक, थळावे पोर्तुगेजीचे बी पुरावे दिल्यात.

शणैबाबांच्या बरपांत कितलेशेच बरे गूण दिसून येतात. ते पुराव्याबगर वा आदाराशिवाय केन्नाच इतिहासिक विधान करीनासलें. तांचे सोदय अनिशय काळजीपूर्वक जतनायेन केल्ले आसतालें. संशोधन करपी व्यक्तींच्या आंगांत प्राणाणिकपण आमचें पडटा आनी शणैबाबांच्या आंगांत तर ह्या गुणाचो पुरायेन आमपाव आशिल्लो त्याशिवाय अभिजात संस्कारिताय लेगीत तांच्या बरपांत आशिल्ली अशेंच दिसून येता, अशे ते एक व्हड इतिहास संशोधक.

—५१—

२००१ सालांत गोंय आनी गोंयकार

— स्मिता गोविंद हेदे
आर्के-आल्ट, मडगांव

गोंय हें उतर आयकल्याबरोबर फुलांफळांनी भरिल्ली आनी सोबितकायेन नटिल्ली भूंय दोळ्या मुखार उबी रावता. पूण आयज-काल हे दोळ्यामुखार दिसपी चित्र दिसानदीस बदलत आसा. आमचें गोंय जितली उदरगत करता तितलेच वेगान श्रष्टाचार, समाज विघातक घडणुकांकय पोसवण दिता.

२१ वो शेकडो उजवाडापाक अजून ११ वर्सां आसात. पूण २१ व्या शेकड्यान भितर सरपाची आमकां भोवच उमळशेक लागल्या, आज उद्देग धंदो, अर्थिक येणावळीन, शाळा-कॉलेजीच्या आकड्यांनी वाड जाल्ली आमकां दिसता. पूण आज आमकां खऱ्या अर्थान गरज आसा ती उदरगतीची, विकासाची, गोंयची आनी पर्यायान गोंयकारांची. पूण २१ व्या वर्सांत हें समजुपाची कुवत घेवन आमी पावल उखल्लेना जाल्यार उमथ्या कळशार उदक पडटलें. म्हान शास्त्रज्ञांच्या सोदांच्या म्हालवजार सूस्त रावन आमी सगळीं सुखां भोगून मजेन रावप परवडायतात. त्याग, कश्ट करून मनीस जातिच्या बरेपणाखातीर वावूरपी मनीस आज अचकीत खंयच सापडटा. 'प्रयत्नान्ती परमेश्वर' ह्या वाक्यप्रचाराप्रमाण स्वताच्या

यत्नान कसलीय निर्मणी करून मेळपी समाधान दुसऱ्यांनी लायिल्ल्या सोदांत गावना. ह्या सोदानी मनशाक सोपेपणान जगूंक शिकोवन ताका आठसावन उडयला. मनशांकणकणी फांकिल्लो आठस देशाच्या उदरगतीक बादा हाडटा. अशा रीतीन जर आमी २००१ व्या वर्सांत बचूंक फूडें सरत जाल्यार तो भविष्यकाळ आमकांच मारक थारतलो.

२१ व्या शेकड्यावीशी येवजिल्ली सपनां पुराय जावचे पयलींच खुटूंक लागल्यात. गोंयच्या माथ्यार सोबितकायेचो तुरो खोवपी गोंयच्या सैमिक सोबितकायेक आज गिराण लागत आसा. दर्यावेळो-न्हंयो, दोंगर ही गोंयाक लाबिल्लीं तरेकवार पागणां तिगोवन दवरप कठीण जालां. दिसपट्टे येवपी हजारांनी भोंवडेकार गोंयच्या सैमाभितर घुस्पून वतात. स. बाकिबाबाल्या उतरांनी उक्तावचें जाल्यार,

'नकळ गोंयांत आसा किदें, एक मात खबर म्हाका, एकदां गोंयांत पाविल्ल्याक, परत गोंय सोडूंक नाका! भोंवडेकार भोंवडेच्या निमतान तरेकवार जाग्यांचेर वचून गुंगेची वखदां विकून, पश्चिमेतलें नंदनवन म्हणून नामनां जोडिल्ल्या गोंयच्या तरणाट्यांचे जिवीत मातये भरवण करतात. त्याभायर तांचेवरवी कांय रोगलेगीत भौसामदीं पसरपाचो भंय उप्रासता. आयची पिळगी जर गुंगेच्या वखदांच्या होमखणांत पडूंक लागल्यार २१ व्या शेकड्यात गोंय खंयच्या स्थितीन आसतलें हाचें चित्रच काडू नजो.

सुशेगाद वृत्ती जरी आंगांत घोळत आसली तरी गोंयकार सगळ्या मळांचेर फुडें सरपाचो यत्न करतात. गोंयच्यो बायलो व्हड व्हड म्हत्वाचो, मुखेलपणाचो कारभार सांबाळटात. त्याभायर रांदन, भुर्गीं हांचेरय तिची देखरेख आसता. अखल्या गोंयच्या धाव्गेच्या आनी बारावेच्या परिक्षेन तर चल्यांनी चल्यांचेर मान बागोवपाची पाळी हाडल्या. बायलेवेल्या अन्यायाक आजची बायल स्वतंत्ररीत्या वाचा फोडटा. हाका लागून फुडल्या शेकड्यान, स्वतंत्र बायलेचेर जावपी अन्यायाचें प्रमाण खालावतलें अशी आस्त दिसता. साबार मळांचेर जैत जोडून आपलो पांवडो उंचावपाक धडपडपी बायल २१ व्या शेकड्यान दरेक मळार दादल्यांच्या बरोबरीन आसतली.

खेळामळार फूटबॉल, खो-खो, कबड्डी ह्या खेळांनी गोंय जैत जोडत आसा. फांतोड्डेच्या नेहरू स्टेडियमान गोंयाक खेळामळार उंचेल्या पांवड्यार व्हरूंक बरोच हातभार लायला. गोंयच्या खेळामळार एक क्रांतीच घडोवन हाडल्या अशे म्हळ्यार अतिताय जावची ना. खेळामळार नांवारुपाक येवन जैताची धिगी मातयेंत रोवपाक खरी गरज आसता ती शिस्त, मनाची एकाग्रता आनी एकवटाची. २१ व्या शेकड्यान, जैतासयत पावल घालपाक गोंयाक गरज आसा ती ह्याच एकवटाची. हो एकवट सादल्यार गोंय फुडल्या शेकड्यांत जागतिक खेळामळार आपलो पांवडो दाखोवंक शकत ही आस्त न्हंयकारूंक येना.

२१ व्या शेकड्याविशीं चितना मनाक खटकता तें सांस्कृतीक

मळार फाटी पडिल्लें गोंय आनी गोंयाविशी भायल्या लोकांचो जाल्लो चुकीचो समज. तरेकवार संस्कृतीनी रचिल्लें गोंयचें दायज आज खऱ्या अर्थान समृद्ध जांवक ना. खेड्यापाड्यांनी रावपी पूण आंगान कलेचें रगत घोळपी गोंयकारांच्या कलेक फाव तितलो वाव मेळूना. तो तांच्या अधिक परिस्थितीक लागून वा घरांतल्या विचारांक लागून जांव. कलेविशीं तळमळे आशिल्ल्यांक बरी पोसणूक मेळ्ळ्यार आमच्या सोबित गोंयचो नाजूक हात धरूंक कोण धजत ? ह्या आमच्या हावेसाकडेन मोख दवरून जर आमी पांवलां उखलत तर २१ व्या शेंकड्यांत गोंयाक सांस्कृतिक मळार जैतीवंत करपांत यशस्वी जातली. सगळ्यांत पयलीं भोंवडेकारांचो गोंयाविशी जाल्लो चुकीचो समज निखळावन काडप भोव गरजेचें थारता. गोंयांतल्यान भायल्या राज्यांत धाडिल्ल्या चडशा चित्ररथानी गोंयची प्रतिमा एक क्रिस्तावांचीच भूंय अशी उबी रावल्या. देखून ही प्रतिमा पुसून उडोवन गोंयचें खरें रूप भौसामुखार दवरप भोवच गरजेचें ! १९८८ त 'एअर-इंडिया' न छापिल्ल्या एका कॅलेंडरार एक नखरेल बायल उजवाडायल्ली. आनी गोंयकारांक पर्तुगीजांचे बंशज म्हणून उक्तायल्लें. तशेंच गोंयच्या बायलेक एक वायट चरुण्केची म्हण बोट दाखयतात. गोंयच्या बायलेविशी हो विकृत समज नश्ट करून २१ व्या शेंकड्यांत वतना तिका एका आदर्श बायलेचो खाशेलो पांवडो मेळोवन दिवक जाय.

गोंयांत दोळ्यांत भरसारकी उदरगत केल्या ती भौशिक उदयोगीक मळार. भौशिक वाठारांतले कांय यशस्वी प्रकल्प म्हळ्यार कदंब येरादारी महामंडळ, पेडण्यातली गोवा ॲन्टीबायोटीक्स, सत्तरीतली ऑटोमोबाईल्स कॉर्पोरेशन आनी म्हापशातली गोवा टाईम मूव्हर्स, गोवा अधिक उदरगत मंडळ, गोंयांत तयार जाल्ले पांवे आखाती देशांनी वचूंक लागल्यात ही घडणूक गोंयातल्या उदयोगीक मळार एक नवा उमेद हाडपासाची आसा. त्याभायर वेणति उबे जावपी इलेक्ट्रॉनिक्स शारान गोंयच्या तरणाट्यांच्यो आशा उंचायल्यात. ग्रामीण वाठार उदरगत कार्यावळीबाली गोंयच्या मागाम म्हालांनी कितल्योशोच येवजण्यो फळादीक केल्यात. गोंय सरकारान उदका शिंपणावळ येवजण हातांत घेवन दक्षिण गोंयचो शेतीखातीर आनी हेर वावराक लागून उदकाचो प्रस्न सोडोवपाक हातभार लायला. त्याभायर तिळारी, अंजुणें आनी मांडवी प्रकल्पांचीय बरेतरेन आंखणी केल्या. पूण अर्थीक उदरगतीची प्रक्रिया चालू आसतना त्या त्या वाठारांतली थळावी संस्कृती तिगोवन दवरप एक उदरगतीचें लक्षण थारता. अशातरेन गोंयच्या उदरगतीक बरी चालना मेळ्ळ्यार २१ व्या शेंकड्यांत गोंय सगळ्या आंगांनी स्वावलंबी जातलें.

गोंयांत शेतकी वाठारांतल्या शेतकामत्यांक साबार केंद्र पुरस्कृत येवजणांवरवीं सरकार आदार दिता. शेतकी उत्पादनां खातीर तांका योग्य दर मेळचो म्हणून निमंत्रित बाजार पद्धत सुरू केल्या. त्याभायर शेतकी संबंदान उंचेले शिकप घेवपी गोंयकार भुरग्यांक खासा अनुदान दवल्लें हाकालागून फुडल्या काळांत गोंयच्या शेतकाराचो परजळित फुडार दिसता त्याभायर फुडलो

शेकडो शिकल्या संवरिल्ल्या लोकांचो आसतलो हें चितून मन धादोशी जाता. दरेक भुरगो आपल्या फुडारावावत सादूर आसता. आपल्याक बऱ्यांत बरी नोकरी मेळोवपाचो यत्न करता पूण आज नदरेक दिसता तें वेगळेंच चित्र ! म्हत्वाचे चडशे जागे गोंयाभायल्या लोकांनी आडावन दवरल्यात. हातून गोंयकार खंय शेणल्यात हो प्रस्न मनाक जायते वेळ सतायता. खूब चिंतल्या उपरांत उमगता की आमी समजता तितले गोंयकार धाडशी जांवक नात. वयल्या जाग्यार पावतकच गोंयाभायर बदल्यो जायत ह्या भंयान गोंयकार फाटी रावता आनी वयल्या जाग्यांचेर भायल्याची नेमणूक जाता. ही भायल्यांची आवय आनी तांका लागून गोंयची संस्कृती फुडारांत ना. जावपाची शक्यताय हे आमी गोंयच्या विकासाखातीर दिल्ले मोल आसा. नोकरी मेळना म्हणून स्वताचो उद्देग वेवसाय उबारपाची तांक थोड्याच जाणाभितर आसता. कांयवेळ अशा धंद्यानी अपेस मेळटकच निशेवन गोंयकार बेकार बसप मान्य करता. जाका लागून बेकारेच्या होमकणांत पडपी गोंयकारांचो आंकडो सुमाराभायर वाडत चल्ला देखून आमच्या विचारसरणींत फाव तसो बदल घडल्यारच आमी बदललेल्या परिस्थितीतीत तग धरूंक शकतले. आनी २१ व्या शेंकड्यान वचपाक सज्ज जांवक पावतले कवी मनोहररायांच्या उतरांनी स्वतंत्र गोंयातलो अन्याय आनी पिळवणूक भौसामुखार उक्तावचो जाल्यार, 'अजून म्हज्या गोंयांत पळे, कितले जाण खशेंतात । पावसाचे पांवळेपोंदा, काबळेबगर पिरंगतात । अजून आसात कितले हांगा, दुसऱ्यांचे काम चोरपे । कांय जाणाच्या दोळ्यांत अजून, भांगराचो उल्ला धूवर । कांय जाणांच्या मस्तकाक, सत्तेचो चडला सोरो.' अजूनमेरेन गोंयांत गरीबी आसा ह्या गरिबींतल्यान उपासपी कितलेशेच प्रस्न २१ व्या शेंकड्याचो हुंबरो हुपूंक सोदतल्या गोंयांक उदरगतीच्या पांखांसयत उडूंक आडमेळी हाडटा. आजकाळ गोंयच्या राजकीय वातावरणान बरोच खवदळ माजयला. राजकारणाच्या नांवाखाला गोंयच्या नांवाक घम फांसल्या. हुंडो, बलात्कार असल्यो घडणुको ज्यो गोंयांत खंयच घडटात तांचो अवशेश लेगीत २१ व्या शेंकड्यांत न दवराची जासालदारकी आसपावता ती आयच्या तरणाट्यांची.

गोंयच्या तरणाट्यांनी आपल्या स्वतंत्र विचारांवरवीं जातीपाती समूळ नश्ट करूंक, भाशावादान व्हांवपी द्वेषाचें वारें थांबोवक तशेंच समाजांतल्या वायट घडणुकांक आळाबंदा हाडून २१ व्या शेंकड्यांत समृद्ध गोंयाक उबारून व्हरपाचो भार आपल्या खांद्यार पेलपाक शिकूंक जाय. जाच्याखातीर विचार आनी कृती हांचो मेळ वसूंक जाय. नाजाल्यार विचाराग्रिना केल्ली कृती गोंयच्या फुडाराविशीची आमची मोख पुराय जांवक दिवचीना हें चितनाच बाकिबाबाली मंद उतरां मनार उदेनात,

'वन्न वचून येतलें तन्न, हुबून वतले नळे
दोनय दोळे उकते दवर, वेळार फुडार पळे'

गोंयचो सामान्य मनीस आनी कोंकणी भास

निर्मला भा. देसाय,

दोंगरी मंडूर, नेवरा.

आ

यज कितल्याश्याच वर्सांनी गोंयकाराचें सपन खरे जालां. गोंयकारानी सपनांत लेगीत चितुक नाशिल्ले आसतले की कोंकणी भास गोंयची राज्यभास जातली आनी ते भाशेतल्यान गोंयकारांक सरकाराकडे वेव्हार करपाक मेळटलो.

कोंकणी भास आणि सामान्यतलो सामान्य मनीस म्हणजे अशिक्षीत गरीब खेड्यांत रावपी असो, लोक ज्या लोकांक आपल्या भोवतणी किदें चल्लां हाची सुद्धा जाणीव आसना. पूण ते लोक कोंकणी भास आपली आवयभास म्हणून अभिमानान सांगता आनी तिच भाशा ते खूब वर्सां पयलीसावन उलयत आयल्या. हे लोक जरी अशिक्षीत आसले तरी तेंका एक दूख जाता की ते शिक्षण घेवपाक शकलेनात आनी ते शिक्षण जर तांका समजता ते भाशेत आशिल्ले जाल्यार आपणूय खूब शिकतले अशी ताका मनांत एकसारपी जाणीव जायत रावता. आनी खरे म्हणजे, जे ह्या सामान्य मनशाक कळटा ते आमकां आजुनूय कळुकना आमी फकत आमकां मेळिल्ल्यो शिक्षणीक पदव्योच घेवन भिरोवपाक उलयात. आमी आमची भास सोडून दुसऱ्यो सतरा अठरा भासो भाजी करतात तशो एकठांय हाडल्यात आनी धड ही ना आनी तीय ना अशी स्थिती करून उडयल्या.

आमचें गोंय तशें ल्हानुच आसा. तरी या ल्हानश्या राज्यांत कितलेशेच गांव आसात. जय शिक्षण घेवपाच्यो जाय तशो सोयी उपलब्ध नात. चडांतचड भुरगीं इयत्ता चौथी सुद्धा मराठी भाशेत शिक्षण घेतात आनी मागीर जर पदवी घेवपाची आसा नाजाल्यार, बरी नोकरी मेळवपाची आसा जाल्यार तेका ते शिक्षण इंग्लीशीत घेवचे पट्टा आणि ह्या खातीर गोंयच्या सैमान नटलेल्या खेड्यांत रावपी सामान्य मनशाची ही स्थिती दोन होड्यांचेर पांय दवरील्या सारखी जाता. कित्याक तर शेवटाक हे लोक हें समजू शकनात की खंयची भाशा शिकची. आनी अशे रीतीन ते आपल्या मायभाशेक परके जातात आनी मराठी तर सामके विसरूनच वतात. वेव्हारीक नदरेन पळोवपाची भाशा म्हणून इंग्लीशक वेंग मारतात आनी याच खातीर आयज गोंयांत इंग्लीश माध्यमांतल्या शाळा आसात थंय शाळांनी दाखले घेवपाखातीर भुरग्याच्या पालकांची लागलेली लायन दिसता. दाखलो घेवपा खातीर ते ह्या शाळांक देणग्यो सुद्धा दितात. असो हो शिक्षणाचो धंदो सामान्य मनशाक परवडपा सारखो आसना. तरी पूण ते कर्ज काडून जमीन घाणाक दवरून आपल्या भुरग्यांक उच्च शिक्षण दिवपाचो प्रयत्न करतात. आपूण करता ते बरोबर कांय चूक हाची सुद्धा तांका जाणिव आसना. गोंयांत चडांत-चड लोक कोंकणी उलयतात, समजू शकतात. आपले विचार लोका-

सामकार मांडू शकतात जर आमकां अशे दिसता कि प्रत्येक मनशाक स्वतंत्र विचार करपाची संद आसा तर आमी ताचेर कसल्याय भाशेची बंदना घालूक जायना तशेच अशिक्षीत लोकांक समजता त्या भाशेत शिक्षण दिवंक जाय आनी तशे करीत जाल्यारूच तो अशिक्षीत म्हणपी समाज आपली सुधारणा करूं शकतलो. तशीच आल्या सुपुल्या गोंयची उदरगत करपाक झटतलो आनी एकदीस अशे दाखोवन दितलो की आमी सामान्य मनीस सुद्धा कितेंतरी करू शकतात.

गोंयच्या सामान्य मनशांविशी आनी कोंकणी भाशेविशी बरोवपाचे जाल्यार खूब कितें बरोवचे पडटले. कित्याक तर गोंयच्या मनशांचे आनी कोंकणी भाशेचे जन्माचे नातें आसा. गोंयचो चडसो लोक शेतकामती लोक आसा. शेतांत काम करतना ते आपल्या गोड आवाजांत कोंकणी गीतां गायतात. त्या गितांतले शब्द कानार पडले म्हणजे काम करपी लोकांक नवीन शक्ती आंगांत आयिल्यावरी जाता ते खूब खोशी जातात. आपले कष्ट विसरून ते नवे उमेदीन काम करतात. आनी ही कोंकणी संगिताची जादू अशी आसा की सांज जाता गाता काळोख जाता. तेन्ना गोंयचो लोक सैमाचे कुशीत न्हिदेचे सुवादीन जाता. आनी एक गोंयच्या मनशाच्या कामाचे विशेश म्हटल्यार माडाची सूर काडपी रेडेंर तो सूर काडपाक माडार चट्टा तेन्ना वांठार, कोंकणी गीतां गुणगुणटा. गोंयचे मनीस सामान्य आसले तरी ते संकटाक अजिबात भियेनात. ते आपल्या जिवाची पर्वा न करता दर्यार नुस्ते मारपाक वतात. तेन्ना ते खूब व्हडल्या आवाजांत कोंकणी गीतां गायतात आनी जेन्ना ते खूब नुस्ते घेवन परत येतात. तेन्ना ते इतले खोशी आसतात की तांका आपली शुद्ध सुद्धा आसना. पूण त्यावेळार त्यांच्या ओठार आमातात कोंकणी खारवीगीतां म्हणजे हांचेवेल्यान अशें दिसून येता की गोंयचो हर एक मनीस तो सामान्य अशिक्षीत जालो म्हणून कितें जालें. तो कष्टाच्या वेळार तशेच सुखाच्या वेळार आपली कोंकणी भास विसरना. ते आपले कष्ट सुख याच भाशेंत उगते करतात. हाच्या वेल्यान म्हाका एक गोष्ट याद जाली. एकदा नारादाक खूब गर्व जाल्लो की आपूण कितेंय केल्यार देवाचे नांव घेवपाचें विसरना. तो गर्व ना करपाचे देवान चितले खंय. आनी नारादाक सागलें कि, धरतेर म्हजो एक भक्त रावता. तेका हें तोप भर तेल व्हरून दी. नारादाक राग आयलो, कित्याक तर धरतरेवेल्या एका सामान्य मनशाक देवान आपलो भक्त म्हटलेलो. तरी पूण तो तें तेल घेवन त्या मनशागेर आयलो. पूण वाटेत कितें जालें, नारद तेल वातत म्हणून त्या तोपाकडे पळोवपाच्या नादान देवाचे नांव घेवपाक विसरलो. तो त्या मनशागेर आयलो तेन्ना सांज जाची आनी तो मनीस शेतांतल्यान काम करून निकतोच घरा आयिल्लो

आणि देवाचें म्हणटालो. नारदान तें तोप भर तेल तेका दिले आनी देवा म्हयान परत्यान आयलो. आनी देवाक सांगलें कि. 'तो तुजो भक्त तर एक गरीब शेतकरी आसा. आनी तुवेंन म्हाका तेका तेल व्हरून दिवपाक लायले. तेन्ना देव तेका सांगता की 'तो जरी गरीब आसलो तरी तो मेळता त्या वेळार विसरनासतना म्हजी प्रार्थना करता. तर तुवेंन इतल्याइया कामाक लागून म्हजे एकदा सुद्धा नांव घेतलें ना.' हे आयकून नारदाक आपली चूक कळून आयली ! तशीच तरा गोंयकारांची. ते आपले कष्ट कोंकणी गीताचे सूर आयकुन विसरून वतात. तेच गोंयकार आपल्या भाशेत साहित्य रचना करतात आनी आपल्या भाशेक मान दितात.

ह्या कोंकणी भाशेवेल्यान राजकारणातले लोक बरोच फायदो घेतात. तो असो, जेन्ना मता दिवपाचो वेळ येता, तेन्ना जो कोण मतदार संघात उभो रावता तो मतां मागपा खातीर गांवांनी येता. तेन्ना थंय रावपी सामान्य मनीस ताणें दिल्या कोंकणी भाषणान एकदम झुलून वता आनी ते त्या मनशाक आपलो जातीचो आपलो कोंकणी भाव अशे समजून फाटलो फुडलो विचार करी-नासताना तेका मत दिता. त्या मनशाक निवडून हाडटात आनी जेन्ना त्या गांवांतल्या मनशाचे कितेंय काम आसता तेन्ना आपुण निवडून दिल्या नेत्या फुड्यान ते वतात तेन्ना त्या मनशाक तो कितें उलयता तें कळना. तो आपल्याक इंग्लीशीशिवाय खंयचीय भास येयना या तरेन उलयता. तेन्ना त्या मनशाक अशें दिसता कि हांव कोंकणी कित्याक उलयता. ह्या कोंकणी भाशे खातीर आपलो आयज अपमान जाला. आपले काम जालेना. आपुण कितलोय गरीब जालो आनी फकत इंग्लीश उलोव शकतालो जाल्यार आपले काम जातलें आसलें, अशे तेका दिसता आनी त्याच खातीर जांव गरीब जांव गिरेस्त, आपल्या भुरग्याक इंग्लीशीत शिक्षण दिवपाचो प्रयत्न करता आनी ल्हान वयाचेरूच त्या भुरग्याच्या मनांत कोंकणी विशी परकेपणा निर्माण करतात. पूण हें करता आसतना त्या भुरग्याच्या पालकाक दिसता की या भाशेखातीर आपली फसवणुक जाल्या तशी आपल्या भुरग्याची जांवची न्हय. तेका खूप दिसता की आपल्या भुरग्यान कोंकणी आपली आवयभास आपणावची. तिची उदरगत करची. पूण दुसऱ्या वाटेन तेका अशेंय दिसता की भुरग्याची उदरगत जातली जाल्यार तांणी इंग्लीशीतुच शिक्षण घेवपाक जाय. तर कितें करचे ? आपल्या भुरग्याची उदरगत पळोवची, कांय भाशेची ? हो एक प्रस्न गोंयच्या सामान्य मनशाच्या मनांत घोळत रावता. हांचे उतर कोण दितलो तुमीच विचार करात. अशे परिस्थितीत कितें करचें तें पूण म्हाका अशे दिसता की मनीस कितलोय व्हडलो शिकलो, खंयच्याय देशांत गेलो जाल्यार तो आपल्या सुखदुखांच्या वेळार आपली भास विसरचेना. जेन्ना तेका दुखतले तेन्ना नकळत तो 'आवयगेय' म्हणटालो. हाचो तुमकां खूपशा लोकांक अणभव सुद्धा आयला आसतलो.

गोंयची खरी उदरगत जातली जाल्यार आमकां पयली खेड्यांत रावपी सामान्य अशिक्षीत मनश्या कडल्यान सुरवात करपाक जाय. तेकां कोंकणी भास फकत मनदाना पुरती वो राजकारणांतल्या

मनश्याचे आपल्या कामा पुरते वापरपाचे साधन आसा अशे दिसूंक फावना. ताच्या मनांत अशी जाणीव करून दिवपाक जाय की आमी सगळे एका आवयचे पूत जावन आसात. तेन्नाच ह्या सामान्य मनशाभीतर आत्मविश्वास निर्माण जातलो. तो अशे किते तरी करू शकतलो की आपल्या वांगडा आपले, गोंयचे तशेच आपल्या कोंकणी भाशेचे नांव सदा खातीर अमर करून आमकां गोंयकारांक अशेच कितेंय करपाची प्रेरणा दितलो. आनी अशें जालेना जाल्यार तो सामान्य म्हणुनूच मरतलो आनी जगपाचें जिवन आसा ते एका तरेचें मरणूच आसा हे तरेन जगतलो.

आमी जर खंयच्याय देशांत गेले आनी कोणीय कोंकणी उलयता तें आयकले जाल्यार ते व्हडा खोशेन म्हणटात 'आरे हो तर आमचो गोंयकार मरे' अशे म्हणून ते उमेदीन आमची वोळख करून घेतात. गोंयकाराची बरे तरेन रावपाची सोय करपात. तेच कित्याक आमी बाजारांत पळयतान की हे सामान्य म्हणपी गोंयकार व्हडले व्हडले धंदे करपात ते हेर खंयचीय भाशा उलवपाक नकळो. पुण तांचे त्याखातीर कांय एक अडना. ते कोंकणी भाशेंत आपल्या गिरायकांकडेन उलयता आनी तो जर कोंकणो नकळो आसलो तरी हळूहळू तांच्या मदी कोंकणी शिकता, समजोन घेता. हाच्या वेल्यान अशे म्हणू येता की शाळा, कॉलेजांनी शिक्षक जे करू शकना ते गोंयचे सामान्य म्हणपी मनीस करू शकता. ते आपली भाशा चार लोकांक समजवपाचो प्रयत्न करतात. गोंयांत जे भोंवडेकार येतात ते या सामान्य मनशाक लागुनूच कोंकणी भास शिकतात आनी ना जर ते त्या भोंवडेकारानी ह्या ल्हान ल्हान दुकानातले कितेंच घेतलें तर त्या दुकानदाराकडल्यान कोंकणी शिकू शकचेना. कोंकणी भाशेची गोड आंबट तिखट चव घेव शकचेना.

गोंयचो सामान्य मनीस आनी कोंकणी भास हाचेर बरवपाचे जाल्यार खूपशे बरपाचे आसा. पूण ते फकत बरोवन वा भाषण दिवन सोपतले अशे दिसता. तर आमी ह्या भाशेची चडांतचड उदरगत करपाक जाय. तेन्नाच आमकां गोंयचो सामान्यतलो सामान्य म्हणपी मनीस कितें करूं शकता हांची कल्पना येतली. त्याखातीर आमकां आयच्या तरणट्याक खूब कितेंतरी करपाक जाय. सामान्य मनीस भाशेक लागून कितेंच करू शकलो ना अशे जावंक जायना. कित्याक तर खूपशे शाळांतले भुरगे अशे म्हणटात की ते धावी पास जांव शकले ना. कित्याक तर तेंका इंग्लीश भाशा समजना आनी धावी पाम जाल्यासिवाय खंयच बरी नोकरी मेळचीना. आयुष्यांत केन्नाच फुडें सरचोना, अशी भावना जी आसा ती चुकीची आसा. अशे जो पर्यंत ह्या लोकांक पटना तोपर्यंत गोंयची खऱ्या रीतीन आमच्या मनांत जे भाशेच्या बद्दल घृणा आसा ती पैस जावचीना त्याखातीर पयली गोंयचो सामान्य मनीस आनी कोंकणी भास ह्या गोष्टीकडे आमकां आमचे मन केंद्रित करपाक जाय. आनी गोंयच्या सामान्य मनशावांगडा कोंकणी भाशेची उदरगत करपाक जाय. कारण दोनय एकामेकांचेर आदारोन आसात.

एका पोटाची काणी

— शशिकांत पुनाजी

पो

टाचो आनी मनश्याचो संबंद हो सदाच मतीत दवरपाक जाय पोटाखातीर मनश्याची धडपड चलत आसता. आयुश्यात मनीस सगळी कर्मां, ती मागीर बरी जांव, वायट जांव फक्त पोटाखातीर ! मनश्याचे पोटा जर व्हड जायत जाल्यार गिरेस्त जालो असो सर्व-सामान्य मनीस गैर समज करून घेता गल्ल्यार दुडू घेवपाक बसपी सावकाराची पोटां सदाच जमनीक तेंकतात.

म्हाका सदाच दिस्ता हांव बरो मोठो जावचो, जें पोटा भितर गेलां ते भायर येवचे. तशें पळयल्यार बारीक किडकिडित मनीस बरो बारीक मनश्याक शिरशिरी चड. 'बारीक नळी चेंपून भरी' अशी एक म्हण आसा. बारीक मनीस खावपाक जेवपाक तशो फाटी न्हय. पूण मनीस चडूय बारीक आसल्यार लोक ताका टि. बी पेशंट म्हण्टात. म्हण म्हाका मोठो जावपाचो घोस्त. म्हाका पुराय तरेन खबर आसा की मोठ्या मनश्याची धडगत ना, तो जरी टी. बी पेशंट कशें दिसले ना तरीय ताका मात्सो वेळ चलत, काम करीत तर खरस मारता. तांचो केन्ना प्रेसर चडत आनी देंवत ते सांगूक जायना. तरी पूण म्हाका इतलो मोठो जाल्लो नाका. पूण सादारण तरी मोठो जावपाक जाय. कारण मनीस आंगा-पांगान मोठो आसत तर

पर्सनालीटी वाडटा आनी चल्यांचेर इंप्रेशन बरे पडटा अशो समज आसा. पूण तो समज गैरसमजूय आसूं येता. पूण कांय प्रमाणात तो खरोय आसूं येता, आसूं ! हो विशय कुशीक सारता.

तर मनीस मोठो जातकच मनश्याक पोटा सुट्टा असो म्हजो समज जाला. नव्याच लग्न जाल्ले मुखार बायलेचे पोटा पळयलें काय म्हाका दिस्ता, म्हाकाय अशें पोटा सुटललें जाल्यार... पूण हें पोटा 'परमनंट' खंय आसता तर ! 'परमनंट' कितेंय आसल्यार आयुश्यात पर्वा नासता. सविसेक लागतकच लेगीत आमचें लक्ष आसता. कि केन्ना एकदा 'परमनंट' ऑर्डर हातान पडत हाचेर.

म्हजो एक इश्ट आसा, म्हजें वागडाच शिकतालो. इस्कांलात शिकतना तो इतलो बारीक आसलो, म्हजें काय बारीक किडकिडीत आमी ताका 'फाक' मनीस म्हण चाळयाताले. शिकपाक सामको 'ढ.' आठवेंतच इस्कांल सोडलें आनी मॅकेनीकपण शिकपाक एकट्याच्या गॅरेजीत वचपाक लागलो. इस्कांलाक 'राम राम' ठोकून 'भायर' वचपाची तयारी करपाक लागलो. पासपोर्ट करून दवरलो आनी १० हजार एजंटांक दिवन भायरूय गेलो.

दोन वर्सा थंय रावलो. थोडो दुडूय कमयलो. आनी दोन वर्सांनी परत गोंया येयलो. गोंया येयलो तेन्ना बरोच मोठो जाल्लो. पोटा बी बरें सुटललें. जाका आमी फाक मनीस म्हण इस्कांलात चाळयतालें तो आता आमकांच 'फाकेस्त' म्हणपाक लागलो.

मनीस भायर वचून येतकच मोठो जाताच. थंयचे वातावरण वा खावप हाचो गूण आसत. आता मेरेन भायर वचून येयल्ल्या सगळ्या मनश्याक आंग सुटलां. म्हज्या इश्टाक पळौन म्हाका आतां दिसपाक लागलां की म्हाका केन्नातरी भायर वचूक मेळचे. म्हाका भायर वचपाक चान्स मेळटा कांय म्हण वाट पळयत आसा. ते खातीर पणजेच्या फिदाल्गो हॉटेलातल्या पासपोर्ट ऑफिसात खेंपो घालून पासपोर्ट तयार दवरला आनी दोगां-तिगांकडेन उतरूय घालां. म्हाका हेराभाशेन दुडू जोडपाक वचूक नाका तर फक्त मोठो जावपाक ! पूण आजन मेरेन वाट पळयत आसा...

तरीपूण इंडीयेन रावून पोटा कशें सुटत आनी हांव मोठो कसो जायन हो प्रयोग चलनाच वयर म्हजो लागीचो सोयरो मेळ्ळो बरोच मोठो, ताका चेड्डेक अंक मीटर कपडो लागता. तर तो म्हणपाक लागलो 'तुका जर मोठो जावकूच जाय तर टॉनीकाची पिल्ला मेळटात ती घे रे आनी A B C D व्हीटामीनस् खा'

हांवें आनी वेळ व्हाडायलोना, फर्माशीत वचून तावजी कश्यो लांब टॉनीकची पिल्लां, आनी शॉरब घेतलें आनी घरा येयलो आनी दिसाक तीन पिल्लां आनी शॉरब घेवपाक लागलो. एकदाच सगळी तांतया मेळची म्हण कापपी शेतकारासारकी म्हजी दशा जाली आनी म्हाका मोठो जावपाची उमळशीक लागली. आनी हांवे अर्दी बाटली शॉराब एकदाच घेतलें. आनी म्हजी दशा बेवदद्यासारकी जाली. पूण धीर सोडलो ना. अर्दी बाटली शॉराब लागले तरीपूण पिल्लां घेवपाक लागलोच. घरांत तशेंच हॉटेलांत वचून पोटाफूटसर चिकन, मटण, बोफू, पोंग, व्हेज-नॉनव्हेज सगळें खावपाक लागलों. दिसाक नेमान चार फावटी दूद आनी तातयां

दीपावली अभिष्टचिंतन

गरिबी, अज्ञान, विषमता, अनारोग्यरूपी अंधःकार नष्ट करून तमाम गोमंतकीयांच्या जीवनात सुखसमृद्धीचा प्रकाश यावा म्हणून नियोजनबद्ध विकासाद्वारे गोवा सरकारने अविश्रांत परिश्रम चालू ठेवले आहेत. त्याच्या परिणामी साध्य झालेली ही काही उद्दिष्टे.

- ✱ २० वर्षात 'समाज कल्याण' क्षेत्रात रु. २०० कोटींची गुंतवणूक करून राहणीमानात सुधारणा.
- ✱ उद्योगांमध्ये रु. २०० कोटींची गुंतवणूक. औद्योगिक प्रगतीवर वेर्णा इलेक्ट्रॉनिक्स नगराचा शिरपेच.
- ✱ प्रत्येक खेड्याचे विद्युतीकरण - गरिबांना मोफत बीजपुरवठा.
- ✱ ६४ टक्के साक्षरता - प्रौढ साक्षरतेचा महत्वाकांक्षी कार्यक्रम - उच्च माध्यमिक स्तरापर्यंत मोफत शिक्षण.
- ✱ दरडोआ उत्पन्न रु. ५००० हून अधिक
- ✱ विकासाचा वेग ८ टक्के
- ✱ सर्वांना आरोग्य सेवा - ५००० लोकसंख्येला १ उपारोग्य केंद्र - जनन-प्रमाण दर हजारी १८.२४ तर मृत्यूचे प्रमाण ६.२
- ✱ गोमंतकीयांसाठी खास औषधोपचारासाठी रु. ५०,००० ची आरोग्य विमा योजना

साफल्य भावनेने दीपावली साजरी करीत असतानाच जनतेला एकसाथ घेऊन मुखाची, भरभराटीची नवी शिखरे जिंकण्यासाठी आपण पुन्हा कटिबद्ध होऊ या.

माहिती आणि प्रसिद्धी संचालनालय

गोवा सरकार - पणजी तर्फे प्रसृत.

ना. ही परिस्थिती पळोन सुद्धा पोट सुटपाचे म्हजें पिशें अजून वचना.
म्हजे कांय वांगडी आपणाक पोट सुटलें म्हण तें उणे कशें
जायत हाची खंत करतात. काय जाण पोटाचो घेर देवोंवपाक व्यायाम
करतात. रातचे जेवनात. कायजाण पॅन्टी खाला देंवतात म्हण वांजे-
तात, पूण म्हाका मात पोट सुटचें अशें मनांतल्यान दिसता. लोक
देवोंवपाचे उपाय करतात जाल्यार हांव पोट वाडोवचें उपाय करता.
पळोया कोणाक पयलें जैत मेळटा ते

-५९-

समेस्तांक दिवाळेचीं हुनहुनीत परबीं !

कोंकणीतल्या सगळ्या तरांच्या पुस्तकांखातीर
बरयात वा मेळत

कोंकणी
पुस्तक कोठी

नगर, प्रियोळ, पो. म्हाडोळ

गोंय ४०३ ४०४

The Goa Urban Co-operative Bank Ltd.,

Head Office, Panaji-Goa

W I S H E S

Its Share-Holders, Depositors and Constituents

A VERY HAPPY DIWALI

We Offer maximum interest on Deposits at 11% p. a. for two years and above
AND

Grant all types of loans and Advances at maximum rate of 16½% p. a.

B R A N C H E S

Panaji-Margao-Ponda-Curchorem-Vasco da Gama-Assolna-St. Estevam-Cavelossim-Market (St. Inez) Panaji-Mala (Fontainhas) Panaji-Porvorim-Nagorcem (Canacona) Baina (Vasco da Gama)-

Head Office Branch (Panaji)-Mapusa,

'We take pride in being Partners in your progress and prosperity.'

Directorate of Animal Husbandry & Veterinary Services, Panaji-Goa
Offers Various Programmes For Eligible Farmers Like;

1. DAIRY-FARMING
2. POULTRY FARMING
3. PIG - REARING
4. GOATERY
5. RABBIT AND DUCK FARMING ETC.

A) To improve farmers earnings and to increase production of Milk, Meat, Eggs, Fur and other Dairy Products.

B) Improve and Augment Agricultural Products by providing Bullock for Draft Power and improve Soil Fertility by providing valuable manures from Cattle and other Livestock for their Crop Production.

Needful infrastructure is created in Goa State in the form of Veterinary Hospitals, Veterinary Dispensaries, Livestock Farms, Hatchery, Dairy Plants, Breeding Stations and Diagnostic Laboratories where Livestock Health Cover and Breeding Facilities and provided Cross Breed Calves/Heifers/Poultry by the General Public.

Avail of the facilities provided by the Department for Creating Healthy and Productive Livestock for Various Animal Husbandry Programmes, Technical Advice

Contact the Director of

ANIMAL HUSBANDRY AND VETERINARY SERVICES.

Project Officer, Special Livestock Programmes and the Taluka Level Veterinary Officers for details of Various Programmes to improve the lot of Weaker Sections, Scheduled Castes etc.

ISSUED BY :-

Directorate of Animal Husbandry & Veterinary Services
GOVERNMENT OF GOA, PANAJI - GOA.

गोंय खासा भलायकी विमो येवजण

कांय महत्वाच्यो बाबी

येवजणेविशी

ही येवजण गोंय सरकारान कायम गोंयांत रावपी लोक जांच्या कुटुंबाची वर्सुकी येणावळ रु. ५० हजारापरस अदीक ना आनी जांचे नांव मतदारांचे वळेरीन आसा, तांका खासा भलायकी उपचार घेवंक आदार दिवपाखातीर तयार केल्या. गोंयांत वैजकी सुविधा ना म्हूण राज्या भायर वचून उंचेले उपचार घेवपाक आदर मेळप हे ह्या येवजणेवरवी शक्य जातलें. सध्याक ह्यो सुविधा मुंबयच्या हिंदुज्या आनी जसलोक हॉस्पिटलांनी मेळटल्यो. ही येवजण २० जून १९८९ सावन सुरु जाल्या आनी ती आख्या गोंयांक लागू जाल्या.

कोणाक लागू जाता

वयर म्हळा त्या परमाण, गोंयांत जांचो कायम राबितो आसा आनी जांची नोंद मतदारांचे वळेरीन आसा आनी कुटुंबाची वर्सुकी येणावळ रु. ५०,००० परस अदीक ना. तीन म्हयन्या परस व्हड आशिल्ल्या सगळ्या मनशांक हे येवजणेचो लाव घेवपाक मेळता.

खबरे खातीर भेटात

आरोग्य सेवा संचालनालय

पणजी, गोंय

I. Life is priceless treat it with respect & dignity

Observe Road Safety rules and ensure smile and happiness in your family and in the family of others by avoiding accidents.

Parents and Teachers are requested to teach proper Road Safety habits to the children, today and help them to make safe citizen of our country tomorrow.

II. Do you know that driving is a privilege~not a right ?

Slow and safe driving will help you to reach your destination. and unsafe driving may take your destination only a dream.

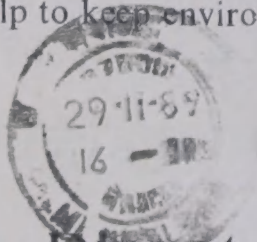
Better late than never.

III. The right to breath clean air is your fundamental right.

Air pollution caused by motor vehicles is the menace of the modern age minimise it by

- Proper maintenance and servicing of your vehicle in time.
- Switching off the engine of your vehicle when idling.
- Accelerating as little as possible.

Help to keep environment clean.

Issued by :

Directorate of Transport
GOVERNMENT OF GOA.

18. K. Gokuldas Prabhu
Corporation Bank,
H.O. Human Resource Dept.
Mangalore 575 001.